रातो खबर

Ratokhabar weekly

साप्ताहिक

वर्ष ३, अङ्क ४६, पूर्णाङ्क १४१ | २०७५ वैशाख १९ गते बुधबार | Wednesday, 2 May 2018 | www.eratokhabar.com | मूल्य रु. १०

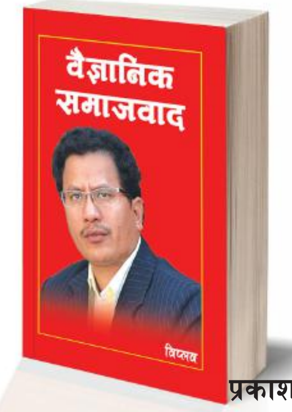

j}1flgs ;dfhjfb ;DaGwL
j}rfl/s / vf]hdns
k:ts k|sflzt ePsf]5 .
cfkmgf]k|t ;'/lIft
/fVg'xf]hf .
प्रकाशक : रातो खबर प्रकाशन गृह प्रा.लि.

राष्ट्रघात र निरङ्कुशताविरुद्ध २२ गते नेपाल बन्द

aGbnfO{ufkfn ls/fF\tsf] ;dyg

■ **अम्बिका चन्द** / काठमाडौं

नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (नेकपा) ले केपी ओली नेतृत्वको सरकार चरम फासिवादी बन्दै गएको भन्दै विरोधस्वरूप यही वैशाख २२ गते नेपाल बन्द घोषणा गरेको छ । उक्त पार्टीका महासचिव नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव' ले शुक्रबार प्रेसवक्तव्य जारी गर्दै सरकारले आफ्नो पार्टीका शान्तिपूर्ण राजनीतिक आन्दोलनमा सहभागी भइरहेका दर्जनौं नेता-कार्यकर्तालाई गिरफ्तार गर्ने, बेपत्ता पार्ने र झूटा मुद्दा लगाएको बताएका छन् । साथै विप्लवले आफ्ना १२ जना नेता-कार्यकर्तालाई सरकारले बेपत्ता पारेकाले वर्तमान सरकारलाई फासिस्ट र निरङ्कुश बनेको भन्दै आक्रोश व्यक्त गरेका छन् । सरकारको उक्त दमन, धरपकड र फासिस्ट शैलीको विरोधमा यही वैशाख २२ गते नेपाल बन्दको घोषणा गरिएको विप्लवले विज्ञप्तिमा उल्लेख गरेका छन् ।

विप्लवको विज्ञप्तिमा भनिएको छ, 'सरकारले नागरिकको स्वतन्त्र रूपमा विचार राख्ने, सभाजुलुस तथा राजनीतिक गतिविधि गर्न पाउने अधिकारमाथि बन्देज लगाएको छ । राष्ट्रघात, जनघात, भ्रष्टाचारी, कालोबजारीको विरोध गर्दै जनतालाई सङ्गठित बनाउने काम भेला, सम्मेलन, अन्तर्क्रिया गरिरहेका

सरकार फासिस्ट र निरङ्कुश : विप्लव

बेला बाटो र कार्यक्रमस्थलबाट सरकारले प्रहरी लगाएर अपहरणशैलीमा नेकपाका कार्यकर्ता, समर्थक र शुभचिन्तकहरूलाई गिरफ्तार गर्ने तथा बेपत्ता पार्ने काम गरिरहेको छ ।

यसैगरी सोही विज्ञप्तिमा बुधबार मात्र कञ्चनपुरको बिचफाँटामा भारतीय सीमा सुरक्षा बल (एसएसबी) ले नेपाली भूमि मिचेर अतिक्रमणकारी हर्कत जारी राख्दासमेत केपी सरकार मौन बसेको भन्दै महासचिव विप्लवले आपत्ति जनाएका छन् । घोषित कार्यक्रमअनुसार वैशाख १९ गते देशैभर विरोध प्रदर्शन, २० गते कोणसभाहरू, २१ गते साँझ मशालजुलुस र २२ गते नेपाल बन्द गर्ने जनाइएको छ । बन्द कार्यक्रमलाई साथ दिन न्यायप्रेमी, देशभक्त, वामपन्थी र प्रगतिशील पक्षहरूसँग अपिलसमेत गरिएको छ ।

उक्त विज्ञप्तिमा उल्लेख गरिएअनुसार नेपाल बन्द सफल पार्नका लागि चरणबद्ध कार्यक्रम पनि घोषणा गरिएको छ । घोषित कार्यक्रमअनुसार वैशाख १९ गते देशैभर विरोध प्रदर्शन, २० गते कोणसभाहरू, २१ गते साँझ मशालजुलुस र २२ गते नेपाल बन्द गर्ने जनाइएको छ । बन्द कार्यक्रमलाई साथ दिन न्यायप्रेमी, देशभक्त, वामपन्थी र प्रगतिशील पक्षहरूसँग अपिलसमेत गरिएको छ ।

बन्दलाई गोपाल किराँतीको समर्थन

यसैबीच पुनर्गठित माओवादी केन्द्रका संयोजक गोपाल किराँतीले वैशाख २२ गतेका लागि नेकपाले आह्वान गरेको

... बाँकी पृष्ठ ७ मा

विवादित अरुण तेस्रोमा बम विष्फोट

■ **रातो खबर संवाददाता**/

नेपाली जनताको व्यापक विरोध हुँदाहुँदै पनि सरकारले अरुण ३ भारतलाई सुम्पने तयारी गरेको अरुण तेस्रो जलविद्युत् परियोजनाको कार्यालयमा बम आक्रमण हुँदा विस्फोट भएको छ । आइतबार राती भएको उक्त विस्फोटबाट परियोजनाको कार्यालयमा ठूलो क्षति पुगेको छ । सङ्खुवासभा जिल्लाको खाँदबारी नगरपालिका ९ तुम्लिङटारमा रहेको उक्त जलविद्युत् परियोजनाको कार्यालयमा भएको बम विस्फोटको जिम्मा कसैले लिएको छैन । भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदी नेपाल भ्रमणमा आउने र उक्त परियोजनाको उद्घाटन गर्ने भनिएको केही समयपहिले नै कार्यालयमा उक्त बम विस्फोट भएको हो । नेपाललाई प्रत्यक्ष असर पर्ने गरी उक्त परियोजना भारतलाई सुम्पने सरकारी कदमको नेकपालगायत विभिन्न पार्टीले लामो समयदेखि विरोध गर्दै आइरहेका थिए । अरुण तेस्रो भारतलाई सुम्पने सरकारी कदम राष्ट्रघाती भएको भन्दै नेकपाले प्रेसविज्ञप्ति जारी गरेको छ । प्रस्तुत छ नेकपाका पूर्वी कमान्ड इन्चार्ज विरहीले जारी गरेको प्रेसविज्ञप्तिको पूर्ण पाठ-

अरुण तेस्रो परियोजना सन् १९८० देखि निरन्तर बहस र विवादमा

... बाँकी पृष्ठ ७ मा

क्रान्तिकारी ट्रेड युनियन महासङ्घको छैटौं राष्ट्रिय सम्मेलन

■ **रातो खबर संवाददाता**/काठमाडौं

नेकपा निकट अखिल नेपाल क्रान्तिकारी ट्रेड युनियन महासङको छैटौं राष्ट्रिय सम्मेलन मङ्गलबारदेखि कास्कीको पोखरामा सुरु भएको छ । महासङ्घले १२९ औं मे दिवसको अवसर पारेर सम्मेलन आयोजना गरेको हो । 'एकीकृत जनक्रान्ति जिन्दावाद ! राष्ट्रघात, जनघात, भ्रष्टाचार र मजदुर आन्दोलन उत्पीडनका विरुद्ध हाम्रो अभियान ! एकीकृत जनक्रान्तिमार्फत वैज्ञानिक समाजवाद प्राप्तिका लागि छैटौं राष्ट्रिय सम्मेलन !' नाराका साथ सम्मेलन सुरु हुनुपूर्व पोखरा सहरका विभिन्न ठाउँबाट जुलुस निकालिएको थियो । जुलुसमा हजारौं प्रतिनिधि, पर्यवेक्षक र जनता सहभागी भएका थिए ।

नेकपाका स्थायी समिति सदस्य तथा केन्द्रीय जनसरकार प्रमुख सन्तोष बुढामगर 'विषम' ले सम्मेलन उद्घाटन गरेका छन् । त्यस्तै सम्मेलनमा नेकपाका सल्लाहकार समतिका अध्यक्ष ईश्वरीप्रसाद

दाहाल 'असारे काका', पोलिटब्युरो सदस्य तथा जनप्रतिनिधिसभाकी सभामुख उमा भुजेल 'शिलु', नेकपाका धौलागिरि इन्चार्ज विप्लव, अखिल नेपाल महिला सङ्घ (क्रान्तिकारी) की केन्द्रीय अध्यक्ष बन्धु चन्द, तमुवान राष्ट्रिय मुक्तिमोर्चाका प्रमुख किसानसिंह गुरुङ, अखिल क्रान्तिकारीका अध्यक्ष चिरञ्जीवी ढकाल, अखिल नेपाल किसान सङ्घ क्रान्तिकारीकी प्रतिमा बजगाईंलगायतको उपस्थिति रहेको जानकारी हाम्रा पोखरा संवाददाता रमाकान्त बास्तोलाले दिएका छन् ।

सम्मेलनका अवसरमा ट्रेड युनियन महासङ्घका संस्थापक अध्यक्ष असारे

बाँकी पृष्ठ ८ मा

नेकपाका दर्जनौं नेता–कार्यकर्ता गिरफ्तार

■ **रातो खबर संवाददाता**/

नेपाल कम्युनिस्ट पार्टीले राष्ट्रियता, जनतन्त्र र जनजीविकाका सवालहरूलाई लिएर विभिन्न आन्दोलनका कार्यक्रमहरू अघि बढाइरहँदा सरकारले उसका दर्जनौं नेता-कार्यकर्तालाई गिरफ्तार गरेको छ । पक्राउ गरिएका नेता-कार्यकर्तालाई प्रहरीले बेपत्ता पारेको र ती कहाँ छन् भन्नेसम्म थाहा नभएको नेकपाले बताएको छ । नागरिकको खुला सभासम्मेलन गर्न पाउने अधिकारलाई कुल्चँदै बिनाकारण आफ्ना नेता-कार्यकर्तालाई सरकारले पक्राउ गरी बेपत्ता पारेको भन्दै नेकपाले विरोध तथा भर्त्सना गरेको छ ।

यसअघि गिरफ्तार गरिएकी उक्त पार्टीनिकट अखिल नेपाल महिला सङ्घ (क्रान्तिकारी) की महासचिव धीरेन्द्रा उपाध्याय 'भृकुटी' लाई सरकारले बेपत्ता पारेको नेकपाले जनाएको छ । बिहीबार उपाध्यायलाई प्रहरीले काठमाडौंबाट पक्राउ गरेको हो । उनी पूर्वसभासद्समेत हुन् । उक्त सङ्गठनकी केन्द्रीय अध्यक्ष बन्धु चन्दले प्रेसविज्ञप्ति जारी गर्दै आफ्नो सङ्गठनकी महासचिव उपाध्यायलाई बिनासर्त रिहा गर्न सरकारसँग माग गरेकी छिन् । सोही दिन उक्त पार्टीको युवा सङ्गठन योङ रेड फोर्सका केन्द्रीय अध्यक्ष बाबुराम राई 'विवश' र राईसँगै पूर्वविद्यार्थी नेता सफल अधिकारीलाई प्रहरीले गिरफ्तार गरेको छ । उनीहरूलाई बिनाकारण पक्राउ गरिएको भन्दै उक्त सङ्गठनका महासचिप पाटन जङ्गलीले बिहीबार दिउँसो विज्ञप्ति जारी गर्दै शान्तिपूर्ण रूपमा राजनीतिक गतिविधि गर्न पाउने, नागरिकको मौलिक अधिकारलाई लत्याउँदै सरकारले फासिवादी चरित्र प्रदर्शन गरेको बताएका छन् । साथै, विज्ञप्तिमा वाम गठबन्धन सरकारद्वारा देशैभर गरिएको दमन र धरपकडको विरोध गर्दै पक्राउ गरिएका रेड फोर्सका अध्यक्ष राईलगायत सबै नेता-कार्यकर्तालाई बिनासर्त रिहाइको माग गरिएको छ । पक्राउ गरिएकाहरूलाई रिहा नगरिए चरणबद्ध सङ्घर्षको कार्यक्रम घोषणा गरिने चेतावनी पनि विज्ञप्तिमार्फत दिएको छ ।

यसैबीच नेकपाका ललितपुर जिल्ला सेक्रेटरी विपीन र मकवानपुर जिल्ला

... बाँकी पृष्ठ ७ मा

क्रान्तिकारी पत्रकार सङ्गठनको राष्ट्रिय सम्मेलन

■ **जानकी दहित**/काठमाडौं

क्रान्तिकारी पत्रकार सङ्गठनको तेस्रो राष्ट्रिय सम्मेलन काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ । शनिबार सम्मेलन उद्घाटन गर्दै नेकपाका स्थायी समिति सदस्य तथा केन्द्रीय जनपरिषद्का संयोजक सन्तोष बुढामगरले राजनीतिमा भएको सिन्डिकेट पत्रकारितामा देखिनु निषेधको नीति भएको बताएका छन् । उनले पत्रकारिता वर्गीय पक्षधरतामा आधारित हुने भएकाले हतियार आफ्नो बनाउनका लागि पत्रकारितामा पनि सिन्डिकेट लाद्न खोजिएको बताए । कार्यक्रममा सङ्गठनका अध्यक्ष प्रभात चलाउनेले आजका मिडियाले

बाँकी पृष्ठ ७ मा

वैज्ञानिक समाजवाद–साम्यवादको खोज

▶▶ **गताङ्कबाट क्रमशः ...**

देश/परिवेश

■ विप्लव

(ग) वैज्ञानिक समाजवादी–साम्यवादी व्यवस्थाको खोज

मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवादको अनुसन्धान गर्ने क्रममा विकास गर्नुभएको तेस्रो विषय समाजवादी-साम्यवादी राजनीतिक व्यवस्थाको खोज हो । उहाँहरूले आधुनिक मानवसभ्यतामा चलेका राजनीतिक व्यवस्थाहरू मुख्यतः आदिम समाज (आदिम साम्यवाद), दास व्यवस्था, सामन्ती व्यवस्था र पुँजीवादी व्यवस्थाहरूको बारेमा गहन अध्ययन गरेर वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी व्यवस्थाको सिद्धान्त विकास गर्नुभयो । वैज्ञानिक समाजवादी–साम्यवादी व्यवस्थाको अनुसन्धान मानवजातिको राजनीतिक इतिहासमै सबैभन्दा जनवादी, प्रगतिशील, क्रान्तिकारी र वैज्ञानिक सावित भयो । किनकि यसले मानवजातिलाई राज्यव्यवस्थाको उत्पत्ति, विकास र यसको भविष्यबारे वैज्ञानिक दृष्टिकोण दियो । जब कि त्यसबेलासम्म राज्यलाई वैज्ञानिक भौतिकवादी दृष्टिबाट नभई एक ईश्वरीय शक्तिको देनको रूपमा बुझिन्थ्यो । मार्क्सले राज्यबारे वैज्ञानिक साम्यवादी सिद्धान्त पत्ता नलगाउँदासम्म मान्छेहरूले राज्यलाई कसरी बुझ्दथे भन्ने सन्दर्भमा लेनिनले बढो मार्मिक प्रकारले प्रस्तुत गर्नुभयो । उहाँले लेख्नुभएको छ, 'तपाईंलाई सायदै यस्तो दोस्रो प्रश्न मिल्ला, जसलाई बुर्जुवा विज्ञान, दर्शनशास्त्र, विधिशास्त्र, राजनीतिक अर्थशास्त्र तथा पत्रकारिताका प्रतिनिधिहरूले जानीबुझी या बिना-जानीबुझी आजसम्म पूरा धर्मसम्बन्धी प्रश्नहरूको साथमा मिलाइदिन्छ, न केवल धर्मसम्बन्धी मतहरूका प्रतिनिधि, अपितु यस्ता मान्छे पनि जो आफूलाई धर्मसम्बन्धी पूर्वाग्रहहरूबाट मुक्त मान्छन्, मौजुदा राज्यको विशिष्ट प्रश्नलाई धर्मसम्बन्धी प्रश्नहरूसँग मिलाइदिन्छन्, यो मतले धेरै नै पेचिलो, विचारधारात्मक दार्शनिक दृष्टिकोण तथा आधारसमेत निर्माण गर्नलाई प्रयत्न गर्छ कि राज्य एक दिव्य वस्तु, एक अलौकिक वस्तु हो, ऊ केही यस्तो शक्ति हो, जसको सहारामा मानवजाति बाँच्ने गर्छ । साथै, ती जनतालाई त्यस्तो तत्व सुम्पेको हुन्छ या सुम्पिन सक्छ या आफ्नो साथ लिन्छ, जो मनुष्यको उपज होइन, वल्की ऊभन्दा बाहिरबाट प्राप्त भएको हुन्छ, त्यो हो दिव्य मूल शक्ति', (लेनिन, हिन्दी, खण्ड ९, राज्यको बारेमा, पृ. ७५) । राज्य सन्दर्भमा रहेको यो आदर्शवादी, ईश्वरवादी दृष्टिकोणलाई वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी दृष्टिकोणले समाप्त गर्दै मानवजातिलाई वर्गविहीन,

क्रमशः पृष्ठ ३ मा

सम्पादकीय

भँजाइएको लोकतन्त्र उदाङ्गो राष्ट्रवाद

एमाले र माओवादी केन्द्रको यो सरकार बनेदेखि यी दुवै पार्टीहरूको असलियत उदाङ्गिँदै गएको छ। आफूभन्दा फरक विचार राख्नेहरूमाथि प्रतिबन्धजस्तै लगाइएको छ। हिजो पञ्चायत र ज्ञानेन्द्रले समेत नाराजुलुस गर्न दिएका काठमाडौँका मुख्य स्थानहरूमा उनीहरूले कुनै पनि कार्यक्रम गर्न नदिने गरी निषेधित क्षेत्र घोषणा गरेका छन् । उनीहरूको यो रबैयाले उनीहरूले बनाएको भनिएको विश्वको उत्कृष्ट संविधानको भाग ३ को धारा १७ मा व्यवस्था गरिएको मौलिक अधिकार, समानताको हक, विचार राख्ने हकहरूको मजाक गरेको छ। संसदीय व्यवस्थाभित्रको साम, दाम, दण्ड र भेद गरेर पैसाको खोलो बगाई गरिएको चुनाबको परिणामको गणितीय दुईतिहाइ बहुमतको ध्वाँसमा यी पार्टीहरू लोकतन्त्रको दुहाइ दिइरहेका छन् ।

क्रान्तिकारी कम्युनिस्ट पृष्ठभूमिबाट आएका यी दुई पार्टीहरूले आफ्नो विगतको ब्याज खाएर फासिवादी लोकतन्त्र भँजाइरहेका छन् । यद्यपि लोकतन्त्र भन्ने शब्दले निश्चित पुँजीपति वर्गको जनवाद भन्ने जनाउँछ । राजामहाराजाहरूले जनतालाई प्रजातन्त्रको नाम जपेर आफ्नो दुनो सोझ्याउने गरेका थिए । त्यही प्रजातन्त्रको डन्डा बर्साएर राजामहाराजाहरूले जनतामाथि शोषण गर्दथे, उत्पीडन थोपर्दथे । नेपालमा राजामहाराजाहरू शासन सकिएपछि अहिले लोकतन्त्र शब्दले बजार लिएको छ। लोकतन्त्र हिन्दी शब्द हो । त्यसैले लोकतन्त्रको सार भारतीय शासकहरूले त्यहाँ जनता र आसपासका छिमेकी राष्ट्रहरूप्रति गर्ने व्यवहारलाई प्रस्ट्याउँछ।

राजतन्त्रबिनाको राज्यव्यवस्था जसले मानवअधिकारको बद्ख्वाइँ गर्ने तर व्यवहारमा पुरानै राज्यका शोषण, दमन र उत्पीडनका उपायहरू अवलम्बन गर्ने राज्यप्रणालीलाई नै उनीहरूले लोकतन्त्र भनिराखेका छन् । उनीहरू भाषणमा जनताको अधिकारका कुरा गर्ने गरेर उनीहरूको लोकतन्त्र भँजाइराखेका छन् । जसरी हिजोको प्रजातन्त्रलाई भँजाएर खाएकाहरूको शासनप्रतिको भ्रम जनतामा साफ भएसँगै त्यसको औचित्य पनि सकिएको थियो । त्यसैगरी लोकतन्त्रको पनि बजार मिति सकिँदैछ। उनीहरूले लोकतन्त्रलाई अब धेरै भँजाउन सक्दैनन् ।

महाकाली सन्धिलाई संसद्बाट पारित गराएर राष्ट्रघातीमा दरिएका केपी ओली राष्ट्रियताको मामलामा त उनी कमजोर मात्र नभएर ओरालैओरालो लागेका थिए। तर उनको राष्ट्रघाती अनुहारमाथि भारतले नेपालमाथि लगाएको नाकाबन्दी मुकुण्डो भएर छोपिन पुगेको थियो । त्यही राष्ट्रवादको मुकुण्डोले केपी ओली र प्रचण्डको गठबन्धनले गएको चुनावमा दलाल संसदीय ठूलो पार्टी बनाएको थियो ।

तर जब उनीहरूको गठबन्धन सरकार बन्ने प्रक्रिया सुरु भएको थियो। उनीहरूको अनुहारमाथिको राष्ट्रवादको मुकुण्डो च्यातिन थाल्यो । केपी प्रधानमन्त्री हुनुभन्दा पहिला नै सुष्मा स्वराजले नेपालमा नै आएर केपी ओली र प्रचण्डलाई गुरुमन्त्र सुनाएकी थिइन्। प्रधानमन्त्री भएपछि केपीको पहिलो भ्रमण भारत भएको थियो । उनी भारत जानुभन्दा ३ दिनअघि चैत २० गतेका दिन संसद्मा निकै गर्जिएका थिए। उनले भनेका थिए- हिजो भारतसँग भएका सबै सन्धिसम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गराइन्छ र भारतबाट नेपालमा ठूलै आर्थिक सहयोग, विकास निर्माणका योजना ल्याउँछु भनेका थिए।

तर उनी भारत पुगेर फर्किंदै गर्दा गरिएको संयुक्त पत्रकार सम्मेलनमा केपी र नरेन्द्र मोदीले हात नमिलाएर भारतले केपीलाई पुरानै आँखाले हेरेको रहेछ भन्ने टिप्पणी हुन थाल्यो । केपीले संसद्मा बोलेको कुरा भारत भ्रमणमा केही पनि पूरा भएनन् बरु अरुण ३ जस्ता राष्ट्रघाती सम्झौतालाई निरन्तरता दिएका छन् । त्यसैगरी सबै असमान सन्धि र सम्झौताहरूलाई उनले निरन्तरता दिएका छन् ।

उनले गरेका राष्ट्रघाती कामको विरोध गर्नेहरूलाई केपीले दमन गरिरहेका छन् । एकातिर विगतका सबै राष्ट्रघाती सन्धिसम्झौतालाई निरन्तरता दिने, अर्कोतिर नयाँ सम्झौता गर्दै त्यसको विरोध गर्नेलाई दमन गरेर ठीक पार्ने केपी सरकारको रबैयाले केपीको राष्ट्रवाद उदाङ्गिन पुगेको छ । यसरी यो सरकार एकातिर राष्ट्रघातीमा दरिएको छ भने अर्कोतिर उनीहरूको लोकतन्त्र पनि भँजिन छाडेको छ।

लेखकहरूलाई सूचना

१. समसामयिक विषयका लेखरचना Preeti font मा टाइप गरेर ratokhabar@gmail.com मा पठाउनुहोला
२. अन्य सञ्चारमाध्यममा प्रकाशित वा प्रकाशनार्थ पठाएका रचना रातो खबरमा प्रकाशित गरिनेछैन कुनै पुस्तकमा प्रकाशित रचना नपठाउनुहोला
३. १२ देखि १५ सय शब्द नबढाईकन रचना पठाउनु पर्नेछ अन्यथा छाँटकाट गर्न सकिनेछ
४. अप्रकाशित रचना फिर्ता गर्ने प्रावधान छैन
५. प्रकाशित रचनाको राजनीतिक, वैचारिक तथा वैयक्तिक जबाफदेही लेखकमै हुनेछ

– रातो खबर साप्ताहिक

अरुण–३ आयोजनाको विरोध किन ?

अनिल शर्मा

अरुण-३ आयोजनाको चर्चा हुनथालेको ५० वर्ष नाघिसकेको छ । पछिल्लो समयमा भारतसँग जोडिएर यसको चर्चा भइरहेको छ। यो आयोजना भारत सरकारको स्वामित्वमा रहेको सतलज कम्पनीलाई दिने तारतम्य भैरहेको छ। आयोजनाको प्रारम्भिक आँकडाअनुसार आयोजनाको कारण २ सय ६९ परिवार विस्थापित हुनेछन् । उक्त आयोजनाबाट नुम, पाथीभरा, याकु, मकालु, पावाखोला र दिदिङ गाविस प्रभावित हुनेछन् । सहायक रूपमा प्रभावित र अप्रत्यक्ष रूपले प्रभावित हुनेको आकार निकै ठूलो छ । उक्त परियोजनाको बाँधस्थल (ड्याम साइट) पाथीभरा गा.पा. र नुमको फ्याक्सिन्दामा रहने बताइएको छ। विद्युत् गृह वा उत्पादन स्थल (पावर हाउस) दिदिङ र पुखुवामा रहनेछ।

आयोजनाको बाँधको उचाइ २ मिटर र उत्पादनक्षमता ९ सय मेगावाट छ। २ सय २५ मेगावाटका दरले ४ वटा टर्बाइनमा पानी खसालेर ९ सय मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरिनेछ। प्रभावित क्षेत्रका जनतालाई ३० मेगावाट निःशुल्क विद्युत् उपलब्ध गराउने र नेपाललाई १ सय ९७ मेगावाट अर्थात् जम्मा उत्पादनको २१.९ प्रतिशत विद्युत् निःशुल्क प्रदान गर्ने बताइएको छ। उक्त आयोजना सन् २०२२ सम्ममा पूरा गरिसक्नुपर्ने र २५ वर्षपछि सतलजले उक्त आयोजनाको सम्पूर्ण स्वामित्व नेपाल सरकारलाई बुझाउनेछ । यसका स्थानीय कार्यालय नुम, खाँदबारी, कुवापानी र काठमाडौँमा रहनेछन् । मुख्य कार्यालय बिहारको मुजफ्फरपुर र दिल्लीमा हुनेछन्।

सन् १९८० मा जापानको जाइका कम्पनीले उक्त आयोजना निर्माण गर्न खोज्दा पनि विरोध भएको थियो। त्यसपछि जर्मनी र विश्व बैङ्क आए । त्यसको पनि व्यापक विरोध भयो । जापानले उद्योग र रासायनिक मलको कारखाना खोलेर अरुणको विद्युत् खपत गरिदिने प्रस्ताव गरेको बताउँछन् पूर्वमन्त्री दीपक ज्ञवाली । नीतिनिर्मातालाई प्रभावमा पारेर जर्मनी र विश्व बैङ्कले उक्त आयोजना ८० को दशकमा जापानबाट खोसे। त्यसपछि अरुण ३ मा भारत ज्याल काढ्दै आयो । अहिले राजनीतिक दल र कर्मचारी मिलेर अरुण ३ आयोजना भारतलाई सुम्पेर कुर्सी, चुनावखर्च र आर्थिक लाभ बाँड्ने देशद्रोही खेल उत्कर्षमा छ।

अरुण नदीको दोस्रो जलाधार क्षेत्र चीनको तिब्बत हो । जहाँको हिउँ पग्लेर सुक्खा मौसममा पनि नेपालका अन्य नदीभन्दा बढी जलप्रवाह हुन्छ। त्यसकारण यस्तो आयोजना नेपाल आफैँले बनाएर सुक्खायामको राष्ट्रिय आवश्यकता पूरा गर्नुपर्छ, विदेशीलाई दिनु हुँदैन भन्ने आवाज उठिरहेको छ । अर्को विषय छोटो दूरीको झुकाव यस्तो छ, बाँधबाट पानी खसाल्दा ११ कि.मि. बराबरको अतिरिक्त दबाब (प्रेसर) पैदा हुन्छ। जसको कारण सस्तोमा धेरै उत्पादन हुन्छ। यी दुई कारणले गर्दा अरुण ३ आयोजनालाई 'सुनको अन्डा' भन्ने गरिन्छ । त्यसबेला जर्मनी र विश्व बैङ्कले लागतभन्दा ५ गुणा महँगोमा बनाउन खोजेका थिए । जनताले व्यापक विरोध गरे । त्यसपछि भारतले आँखा गाड्यो । अहिले भारतले विश्वबैङ्कको भन्दा चर्को दोहन गर्ने षड्यन्त्र गरेको छ।

गिरिजा र प्रचण्डको साँठगाँठमा अरुण ३ भारतलाई दिइएको छ र एमाले साक्षी किनारा बनेको छ। अहिले एमालेले त्यसलाई गति दिने भएको छ। दलहरू, कर्मचारीतन्त्र, सर्वोच्च अदालत सबैलाई किनेर अरुण ३ र कर्णाली उपल्लो भारतलाई दिइएको छ। १२ बुँदे समझदारीको मध्यस्थ गर्दा नै भारतले प्रचण्ड र दलहरूलाई सहमत गराएको देखिन्छ । नेपालको ढल्केबर हुँदै भारत, बिहारको मुजफ्फरपुरमा सबस्टेसन (विद्युत् नियन्त्रणकक्ष) बनाइनेछ । त्यो सबस्टेसन नेपालमै बनाउनुपर्छ। त्यसो गर्दा नेपालीले रोजगार पाउँछन् । बजार बढ्छ । आर्थिक चक्र बढ्छ । भारतमा त्यसको कार्यालय भएपछि नेपाल ठगिन्छ। भारतले नियन्त्रण गर्ने, उसको निगाहामा भएपछि तेलमा जसरी विद्युत्मा पनि नाकाबन्दी लगाउन सक्छ । नेपालीले नै रोके, मर्मत गर्नुपर्ने भयो भन्न सक्छ। नक्कली मजदुर हडताल हुनसक्छ।

त्यसैगरी अरुण ३ र माथिल्लो कर्णालीको विद्युत् नेपाललाई बढी भएपछि मात्र भारत वा अन्यत्र बेच्ने प्रावधान हुनुपर्छ । कच्चा पदार्थ बेच्ने विश्वको कुनै पनि देश उँभो लागेको छैन । विद्युत् बेच्नेभन्दा औद्योगिकीकरण गर्नमा खर्चिनुपर्दछ । पेट्रोलियम पदार्थलाई विस्थापित गर्नमा त्यहाँको विद्युत् प्रयोग गर्नुपर्छ। त्यसैगरी निर्माण अवधिभर शतप्रतिशत र आयोजना चालू भएपछि अर्को ५ वर्ष ५० प्रतिशत कर मिनाहा गर्ने सम्झौता गरिएको छ । संसारमा कहीँ पनि नाफामूलक व्यापारीलाई कर मिनाहा गरिँदैन । निःशुल्क विद्युत्को रकम कर मिनाहा गरेर फिर्ता दिने र जनताको आँखामा छारो हाल्ने काम भएको छ । सतलजले २५ वर्षपछि नेपाललाई बुझाउने हो। त्यो बेलासम्म नयाँ प्रविधि आइसक्छ। सिमेन्टको आयु सकिन्छ। त्यसपछि थोत्रो, बूढो, थारो गाईजस्तो आयोजना नेपाललाई दिइनेछ । युवा रगत पसिना विदेशमा खर्च गरेर कङ्काल थुपार्ने नेपाली देशमा फर्कन्छ। यता तन्नेरी आयोजना विदेशीले चुस्छन् र कङ्काल छोडेर जान्छन्। अरुण ३ आयोजना नेपालले नै लगानी गरेर बनाउन सक्छ। जनताले लगानी गर्नसक्ने अवस्था छ। ऋण लिने नै हो भने पनि दाताहरूसँग नेपालले नै लिन सक्छ । बूढीगण्डकी आयोजना खारेज गर्ने देउवा सरकारले अरुण ३ पनि खारेज गर्नुपर्थ्यो। तर भारतको चाकरी गर्न त्यसो गरेन । बूढीगण्डकी आयोजनाभन्दा पनि राष्ट्रघात भएको अरुण ३ खारेज गर्न देउवा सरकार किन तयार भएन ?

निर्माणका लागि इजाजतपत्र पाउनु अगाडि नै प्रम ओलीको भारत भ्रमणको समयमा उक्त आयोजना दिल्लीबाट नै शिलान्यास गर्ने भारतीय प्रम मोदीको योजना थियो । नेकपासहित विभिन्न दलहरू र देशभक्त नागरिकहरूले चर्को विरोध गरेपछि तत्काललाई नेपाल सरकार पछि हट्यो। त्यो सकारात्मक कदम हो । शिलान्यास स्थगन होइन, आयोजना नै खारेज गर्नुपर्थ्यो र द्रूतमार्ग (काठमाडौँ-निजगढ) जसरी नै नेपालले आफैँ बनाउने घोषणा गर्नुपर्थ्यो। तर सरकारले तुरुन्तै गर्छु भनेर उठबस गरेर फर्केको छ।

भारतीय प्रम मोदी नेपाल भ्रमण गर्ने समय लिएर होइन, उसको कुनै प्रान्तीय सरकारलाई निर्देशन गरेझैँ आफैँले समय घोषणा गरेर आफ्नै सवारीसाधन र सुरक्षाफौज लिएर आउने भएका छन्। उनी नेपाल आउनुको यसपटकको एक मात्र कारण अरुण ३ कब्जा गर्नु हो। अरुण ३ भारतलाई दिनु भनेको के.पी. ओलीको निधारमा अर्को महाकालीको कालो धब्बा लगाउनु हो। यसको विरुद्ध नेपाली जनताले निरन्तर प्रतिरोध गरिरहनेछन्।

lgdf{0f cjlwe/ ztk|tzt / cfofhgf rfn ePkl5 csf{% jif{%) k|tzt s/ ldgfxf ug{;Demf}tf ul/Psf]5 . ;+f/df sxL{klg gfkmfdns Jofkf/Lnf0{s/ ldgfxf ul/Fg . lgMzNs ljB't'sf]/sd s/ ldgfxf u/]/ lkm{tf{lbg]/ hgtfsf]cfFfdf 5f/f]xfNg]sfd ePsf]5 . ;tnhn]@% jif{kl5 g]kfnnf0{ a'emfpg]xf]. Tof]anf ;Dd gofFk|ljlw cf0;S5 . l;d]G6sf]cfo' ;lsG5 . To;kl5 yf]qf], a'9f], yf/f] uf0{h:tf]cfofhgf g]kfnnf0{lb0g]5 .

केपी ओलीको नक्कली राष्ट्रवाद

समर्पण भट्टराई

वामपन्थी नामधारी सरकारको नेतृत्व गरिरहेका र राष्ट्रवादी कहलिएका केपी ओली प्रधानमन्त्री भारत भ्रमण भनेर फर्किएको भोलिपल्टबाट नै हाम्रो सीमा मिच्ने काम सुरु भयो । योसँगै कञ्चनपुरको पुनर्बासमा दिनदहाडै भारतीय सीमा सुरक्षा बल क्कद ले देशको सिमाना मिचिएको भिडियो सार्वजनिक हुँदा नेपाल प्रहरी निरीह भएर हेरिरहँदा देशको सुरक्षा गर्ने आदेश दिन नसक्ने गृह मन्त्रालय सीमा मिचेको हेरेर बस्ने परराष्ट्र मन्त्रालय के अर्थ कञ्चनपुरलगायत देशको ७८ ठाउँमा सीमा मिचिँदा थाहा नपाउने रक्षा मन्त्रालयको के काम ? सम्पूर्ण विवरण सार्वजनिक हुँदा पनि डिनर पार्टीमै व्यस्त हुने र फुर्सदको समयमा देशका नागरिकले आफ्नो अधिकार प्राप्तिका लागि आन्दोलन गरे भने कसरी दमन गर्ने भन्ने योजना बनाउने सरकार र त्यो मातहतका सम्पूर्ण निकाय विघटन गरिदिए हुन्छ । त्यसपछि जनताले आफैँ गर्नेछन् देशको सुरक्षा किनकि यस्तो लम्पसारवादी सरकारको कुनै जरुरत पर्दैन । हैन भने आफ्नो देशको नागरिकमाथि विदेशीले गोली चलाउँदा सिमाना मिचिँदा नबोल्ने सरकार र देश खोज्नुपर्‍यो भने त्यो नेपाल र नेपाल सरकार अर्थात् केपी ओलीको उदाहरण दिनुपर्छ । त्यसैले राज्य सञ्चालनको निर्णायक ठाउँमा बसेर यति धेरै विदेशीका सामु लाचार हुनु सम्पूर्ण नेपालीका लागि लज्जास्पद विषय हो जुन देशको सरकार आफ्नो नागरिक र देशको सुरक्षा गर्नु त परै जाओस् त्यसबारेमा एक शब्द पनि बोल्दैन भने त्यस्तो सरकार र राज्य जनतालाई कुनै आवश्यकता छैन र हुँदैन पनि ।

इतिहास पल्टाएर हेर्दा हामी नेपाली झुकेको कहीँकतै कुनै इतिहास छैन तर आज सम्पूर्ण हाम्रो स्वाभिमान र वीरताको गाथा मेटाउने यस्तो सरकारबाट नागरिकले केको स्वाभिमानको अपेक्षा ? प्रधानमन्त्रीज्यू, तपाईंको नक्कली राष्ट्रवादको डम्फु पनि डाक्टरको उपाधिको निम्ति रहेछ । त्योसँगै तपाईंको राष्ट्रवाद ग्राग्रीको पानी पोखिएझैँ भएर छताछुल्ल भएर पोखियो । त्यसैले आफ्नो देशको सुरक्षा गर्न नसक्ने राज्यव्यवस्था र सरकार नेपाली जनतालाई चाहिएको छैन ।

(**पूर्व जनमुक्ति सेना**)

▸▸ पृष्ठ १ बाट क्रमशः

वैज्ञानिक समाजवाद–साम्यवादको खोज

जातिविहीन, राज्यविहीन समाजमा पुऱ्याउने वैज्ञानिक भौतिकवादी विचार दियो ।

वैज्ञानिक समाजवाद-साम्यवादको अनुसन्धानअगाडि पनि समाजवादी चिन्तक र सिद्धान्तहरू नभएका होइनन् तर ती वैज्ञानिक दृष्टिकोणमा आधारित नभएर भाव, भावना, शुद्ध इच्छा, भावावेगबाट पैदा हुन पुगेका आदर्शवादी, दैविक, काल्पनिक, निम्न पुँजीवादी, बुर्जुवा समाजवाद, अराजकतावादी खालका थिए; जुन विचारहरू वास्तविक जीवनमा प्रयोग हुन सम्भव थिएनन् । जस्तो कि आदर्शवादी साम्यवादको परिकल्पना २४ सय वर्ष पहिले प्लेटोले गरेका थिए । उनले त्यतिबेलै शोषणविहीन र उन्नत समाजको परिकल्पना गर्दै आदर्श शासक र आदर्श राज्यको विचार अगाडि सारेका थिए तर त्यो त्यसबेलाको निरङ्कुश राज्य र भाग्यवादी समाजमा लागू हुन सम्भव थिएन र लागू भएन पनि । आजभन्दा २१ सय वर्ष पहिले क्राइस्टले पनि क्रिस्चियन धर्मको स्थापना गर्दा 'क्रिस्चियन समाजवाद' को परिकल्पना गरेका थिए । उनले प्रभुको इच्छाअनुसार यस्तो समाजको निर्माण गर्ने धारणा राखेका थिए । यसलाई मार्क्स-एङ्गेल्सले 'क्रिस्चियन समाजवादको' उपमा दिँदै धर्मबाट समाजवादको निर्माण सम्भव नभएको विश्लेषण गर्नुभयो । सन् १८२४ बाट ब्रिटेन, फ्रान्स, जर्मन आदिमा काल्पनिक समाजवादको जन्म भयो । यसका मूल विचारकमा ओवेन, फुरिय, साइमनहरू थिए । उनीहरूले शासकहरूलाई शिक्षा दिएर, उनीहरूको मन बदलेर, शान्तिपूर्ण तरिकाले समाजवादको निर्माण गर्नुपर्ने विचार राखेका थिए । मार्क्स-एङ्गेल्सले यसलाई 'काल्पनिक समाजवाद' भन्दै वर्ग-समाजमा यो सम्भव नहुने निष्कर्ष दिनुभयो । मार्क्सकै समयमा अर्को अराजकतावादी समाजवाद पनि देखापऱ्यो । अराजकतावादी-समाजवादीहरूले क्रान्ति गर्नु सही हो तर राज्यसत्ता निर्माण गर्नु गलत हुन्छ, राज्यबिनाको समाज निर्माण गर्नुपर्छ भन्ने दृष्टिकोण प्रस्तुत गरे । यो दृष्टिकोणको अगुवाइ बाकुनिन र ब्लाङ्कीहरूले गरेका थिए । वर्ग टक्कर र पुँजीवादी समाज कायमै रहेको अवस्थामा त्यस्तो समाजको अस्तित्व सम्भव नहुने भन्दै यो विचारलाई मार्क्स-एङ्गेल्सले खण्डन गर्नुभयो । सोही समयमा 'सामन्ती समाजवाद', 'निम्न बुर्जुवा समाजवाद', 'जर्मन सच्चा समाजवाद' र 'बुर्जुवा समाजवाद' पनि देखिएका थिए । 'सामन्ती समाजवादी' हरू मार्क्स-एङ्गेल्सको भनाइमा फ्रान्सेली क्रान्ति र ब्रिटेनको संसद् सुधार आन्दोलनमा परास्त भएका सामन्ती अभिजातवर्गहरूको दृष्टिकोण थियो । यसको विचार गरिब-दुःखीहरूलाई राज्यद्वारा राहत र सहयोग दिएर समाजमा भएको असमानतालाई मेटाउँदै जानुपर्छ भन्ने थियो । वर्गहरूबीचको पेचिलो सङ्घर्षको अवधिमा यो विचारको कनै प्रभाव पर्ने स्थिति थिएन । मार्क्सले अभिजातवर्गको केही विलापको गीत, कही हास्य-व्यङ्ग्य, केही अतीतको संस्मरण भन्दै टिप्पणी गर्नुभयो । 'निम्न बुर्जुवा समाजवाद' फ्रान्स, बेलायतजस्ता राष्ट्रहरूमा बुर्जुवावर्ग र सर्वहारावर्गको कठोर सङ्घर्षमा चेपुवामा परेर सङ्कट महसुस गरिरहेका सहरिया व्यापारीहरू, स-साना किसानहरू, वेतनभोगी कर्मचारीहरू थिए । यसलाई मार्क्सहरूले 'निम्न पुँजीवादी समाजवाद' भएको विश्लेषण गर्दै पुँजीवाद रहँदासम्म यो सफल नहुने निष्कर्ष दिनुभयो । माथि उल्लिखित विभिन्न विशेषताका समाजवादहरूको वैज्ञानिक विश्लेषण गर्दै र ती गलत सिद्धान्त र विचारहरूको खण्डन गर्दै मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक साम्यवादी सिद्धान्त अगाडि सार्नुभयो । जब मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी राज्यव्यवस्थाको सिद्धान्त प्रस्तुत गर्नुभयो, तब यो आजसम्म नदेखिएको वर्गविहीन, जातिविहीन, शोषणविहीन राज्यव्यवस्थाको निर्माण गर्ने सिद्धान्तको रूपमा स्थापित हुन पुग्यो । यो अनुसन्धानले लुटमा आधारित पुँजीवादी व्यवस्थाको मात्र समाधान दिएन कि समाजमा घुमिरहेका सबैखालका गलत र भ्रामक काल्पनिक, आदर्शवादी, अराजकतावादी समाजवादबाट पनि मुक्ति दियो । यसले मानवजातिलाई नयाँ युगमा प्रवेश गर्ने मार्ग खोलिदियो । अपसोचको कुरा मार्क्स-एङ्गेल्सको निधन भएपश्चात् उहाँहरूको नाम लिँदै बर्नस्टिनले 'संशोधनवादी समाजवाद' को धारणा अगाडि साऱ्यो । उसले 'संशोधनवादी समाजवाद' दिँदा कुनै नयाँपन र वैज्ञानिक आधार दिन सकेन र त्यो सम्भव पन थिएन । पुरानै निम्न पुँजीवादी एवम् पुँजीवादी समाजवादकै जस्तो वर्ग-समन्वयद्वारा या संसदीय व्यवस्थाभित्रै सहभागी भएर समाजवाद ल्याउने धारणा दियो । उसको तर्क केवल यति फरक थियो कि विश्व मार्क्स-एङ्गेल्सको समयभन्दा नयाँ परिस्थितिमा पुगेकोले, पुँजीवादी संसदीय व्यवस्था लोकतान्त्रिक बन्दै गएको र त्यहीँबाट जनताको अधिकारको नेतृत्व गर्न सम्भव रहेकोले बल प्रयोग र क्रान्तिको मार्ग हिँड्न आवश्यक छैन, संसद्बाटै समाजवादमा पुग्न सकिन्छ । बर्नस्टिनले समाजवादी आन्दोलनमा यो संशोधनवादी समाजवादको धारणा अगाडि ल्याएपछि निम्न पुँजीवादी आधार भएको युरोपियाली मजदुर आन्दोलनमा फैलिन पुग्यो । फ्रान्सको मिलेराँ, जर्मनको सिदेमान, नोस्केलगायतले संशोधनवादी विचारलाई संसद् र सरकारमा पुँजीपतिवर्गसँग गएर प्रयोग पनि गरे तर यो विचारले कम्युनिस्ट आन्दोलनलाई वाधा-अवरोधभन्दा केही गरेन । यो 'संशोधनवादी समाजवाद' का विरुद्ध लेनिनले कडा र व्यापक सङ्घर्ष सञ्चालन गरेर एक तहसम्म परास्त गर्नुभयो, जसबारे तल अर्को बुँदामा विस्तारमा चर्चा गरिनेछ । सन् १९५६ देखि गद्दार ख्रुस्चोभले अगाडि सारेको तीन 'स' को समाजवाद पनि यही संशोधनवादी समाजवादकै नयाँ रूप थियो । आज पनि विश्वभर 'संशोधनवादी समाजवाद' को हावा चलिरहेको छ । श्रमिकवर्गको मत लिएर चुनाव जित्न कम्युनिस्ट नाम राख्नुपर्ने अनि पुँजीवादी लुटेरासँग मिलेर सत्ताको रसास्वादन गर्न र भद्दा प्रकारले पुँजीवादीहरूभन्दा बढी घटिया लुटपाटमा सहभागी बन्न 'संसद्बाट समाजवाद' भन्ने कुरूप चरित्रमा यो प्रदर्शित भइरहेको छ । भारतमा ज्योति बसु समूह र नेपालमा प्रचण्ड-केपी समूह (माके र एमाले) हरू यसमा नाङ्गो प्रकारले लागिरहेका छन् । यसखाले संसद्वादी संशोधनवादको विरुद्ध पनि कम्युनिस्टहरूले चौतर्फी सङ्घर्ष सञ्चालन गरिरहेका छन् ।

मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवाद-साम्यवाद अनिवार्य छ भनेर संश्लेषण गर्नुभन्दा पहिले आर्थिक उत्पादन, वर्गको उत्पत्ति, वर्गसङ्घर्ष, राज्यसत्ता र राजनीतिक सभ्यताको उत्पत्ति र विकासबारे केही महत्वपूर्ण विषयमा अध्ययन-अनुसन्धान गर्नुभयो । जसले समाजमा वर्ग, राज्यसत्ता, क्रान्तिको विकास कसरी भए र तिनको अन्त्य भएर वैज्ञानिक साम्यवाद कसरी उदाउनेछ भन्ने बोध गराउँदछन् । ती अनुसन्धान निम्न रहेका छन् :

१. वर्गको उत्पत्ति, वर्गसङ्घर्ष र राज्य
२. राज्यसत्ता र क्रान्ति
३. वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता र सर्वहारावर्गको अधिनायकत्व
४. राज्यसत्ताको अन्त्य र साम्यवादी विश्वको निर्माण

१. वर्गको उत्पत्ति, वर्गसङ्घर्ष र राज्यको उत्पत्ति

मार्क्स-एङ्गेल्सले पुँजीवादको अन्त्य र वैज्ञानिक समाजवादको विजय किन सुनिश्चित छ भन्ने सन्दर्भमा गर्नुभएको पहिलो अनुसन्धान वर्ग, वर्गसङ्घर्ष र राज्यसत्ताको उत्पत्तिबारे गरेको अनुसन्धान हो । उहाँहरूले ऐतिहासिक भौतिकवादी अनुसन्धान विधिको प्रयोग गरेर के साबित गर्नुभयो भने मानवसमाजमा कुनै समय वर्गहरू थिएनन्, वर्गसङ्घर्ष थिएन र राज्यसत्ता पनि थिएन । जब मानवसमाजको विकास आधुनिक समाजतिर भयो, त्यसपछि मात्र समाजमा वर्गहरूको जन्म भयो । वर्गहरूको जन्म भएपछि मात्र वर्गसङ्घर्षहरू देखिए र राज्यसत्ताको पनि जन्म हुन पुग्यो । मानव इतिहासअनुसार के पुष्टि भएको छ भने समाजमा १० हजार वर्षपहिलेसम्म वर्ग थिएनन् किनकि त्यसबेलासम्म मानवजातिले अर्थ-उत्पादन कार्यमा निजी स्वामित्व रहने गरी भाग लिइसकेको थिएन । मानवले आफ्नो जीवनयापन वा प्राकृतिक स्रोतमा वा सामूहिक श्रममा निर्भर रहेर पूरा गर्दथ्यो । जब मान्छेले श्रमद्वारा आफूलाई आवश्यक पर्ने वस्तुहरू उत्पादन गर्न थाल्यो, त्यसले क्रमशः मान्छेहरूका बीचमा नयाँ अर्थ-सम्बन्ध (माल विनिमयको तहमा) को विकास गर्न थाल्यो । जब ऊ उत्पादन-कार्यमा स्थायी प्रकारले भाग लिन थाल्यो र जीवनका आवश्यकता पूरा गर्ने मालहरू उत्पादन गर्न थाल्यो तब क्रमशः निजी सम्पत्तिको विकास हुन पुग्यो । त्यसमाथि असमान स्वामित्व देखापऱ्यो । जब समाजमा निजी सम्पत्ति र असमान स्वामित्वको उत्पत्ति भयो, त्यसपछि समाजमा हुने र नहुने वर्गहरू पैदा हुन पुगे । एकथरी धनी र अर्कोथरी गरिब, एकथरी उत्पीडक र अर्को उत्पीडित, एउटा शासक र अर्को शोषित हुन पुगे । जब समाजमा विपरीत स्वार्थ भएका वर्ग पैदा भए र हुने, शोषक, उत्पीडक, शासकले आफ्नो स्वार्थको रक्षा गर्नुपर्ने भयो, त्यसपछि मात्र शासकवर्गको हित रक्षाका लागि राज्यसत्ता जन्मिन पुग्यो । वर्ग र राज्यसत्तासम्बन्धी यस विकासलाई स्पष्ट पार्दै मार्क्स-एङ्गेल्सले भन्नुभयो, 'आजसम्म विद्यमान समाजको इतिहास वर्गसङ्घर्षको इतिहास हो', (मार्क्स, कम्युनिस्ट घोषणापत्र, पृ. २५) । मार्क्सको उक्त संश्लेषणलाई जोड दिँदै एङ्गेल्सले उल्लेख गर्नुभयो, 'एकपछि अर्को गर्दै विकसित भएका धनोपार्जनका नयाँ-नयाँ रूपहरूमा अर्थात् धनसञ्चयको निरन्तर अभिवृद्धिमा सर्वव्यापी मान्यताको छापसमेत लगाइदेओस्; त्यस्तो संस्थाको कमी थियो जसले समाजलाई वर्गहरूमा विभाजित गर्ने भर्खरै मात्र सुरु भएको प्रक्रियालाई मात्र नभएर ऐश्वर्य-सम्पन्न वर्गले निर्धनवर्गको शोषण गर्ने अधिकार तथा अघिल्लो वर्गद्वारा पछिल्लोमाथिको आधिपत्यलाई चिरस्थायी तुल्याइदेओस् । अनि त्यस्तो संस्थाको प्रादुर्भाव भयो । राज्यको उत्पत्ति भयो', (एङ्गेल्स, परिवार, निजी स्वामित्व र राज्यको उत्पत्ति, पृ. १२९) । लेनिनले मार्क्स-एङ्गेल्सको राज्यबारेको विचारलाई थप पुष्टि गर्दै लेख्नुभयो, 'यस्तो समय थियो, जतिबेला राज्य हुँदैनथ्यो, जब सामान्य सम्बन्ध स्वयम् समाज, अनुशासन, श्रमको व्यवस्थालाई आदत, परम्पराहरूको बलमा तथा आदर सम्मानद्वारा यथास्थितिमा राखिन्थ्यो, जो कुलपतिहरू वा नारीहरूलाई प्राप्त हुन्थ्यो, उस जमानामा नारीहरूको सबै विषयमा पुरुषहरूको साथ समान अधिकार प्राप्त थियो, अपितु कहिलेकहीँ उनको स्थिति पुरुषहरूको स्थितिभन्दा उच्च हुन्थ्यो', (लेनिन, हिन्दी खण्ड ९, राज्यका बारेमा, पृ. ७९) । लेनिनले राज्यको उत्तपत्तिबारे थप भन्नुहुन्छ, 'राज्य त्यस समयमा प्रकट हुन्छ, जहाँ जब वर्गहरूमा समाजको विभाजन प्रकट हुन्छ, जब शोषक तथा शोषित प्रकट हुन्छन् । जस्तो कि तपाईं सबैले बुझ्नुहुन्छ, सैनिकहरूको सशस्त्र दस्ता जेलहरू अरूको इच्छालाई हिंसाबाट वशमा राख्ने साधन जो राज्यको सारतत्व हो', (लेनिन, हिन्दी खण्ड ९, राज्यको बारेमा, पृ. ७७) । यी भनाइले बुझाउँछन्, समाजमा सम्पत्ति, वर्ग, वर्गसङ्घर्षहरू पैदा भएपछि मात्र त्यसमाथि हस्तक्षेप गर्न र एक वर्गको स्वार्थ रक्षा गर्न राज्यसत्ताको उत्पत्ति भयो । वर्ग, वर्गसङ्घर्ष र राज्यसत्ताबारे मार्क्स-एङ्गेल्स-लेनिनले यो दृष्टिकोणको विकास नगर्दासम्म यी सबै विषयलाई दैवी शक्तिको उपज मानिन्थ्यो । दैवी शक्तिको उपज मान्नुको कारण वर्ग र राज्यसत्तालाई जड, स्थायी, अपरिवर्तनीय र परनिर्मित वस्तु मानिन्थ्यो । यसलाई मार्क्सले राज्यसम्बन्धी आदर्शवादी, सामन्तवादी र पुँजीवादी दृष्टिकोण भन्नुभयो । मार्क्स-एङ्गेल्सले वर्ग, वर्गसङ्घर्ष र राज्यसत्ता सन्दर्भमा गरेको यो अनुसन्धान वैज्ञानिक समाजवाद-साम्यवादको विजयलाई पुष्टि गर्ने बलियो आधार बन्यो ।

२. राज्यसत्ता र क्रान्ति

मार्क्स, एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी राजनीतिक व्यवस्थाको अनुसन्धान गर्ने क्रममा राज्यसत्ता र क्रान्तिको सम्बन्धबारेमा पनि नयाँ विचार विकास गर्नुभयो । उहाँहरूले वर्गहरूबीचको सङ्घर्षले राज्यसत्ताको जन्म गरायो भन्नेसँगै राज्यसत्ताभित्र चल्ने वर्गसङ्घर्षले क्रान्तिलाई अनिवार्य रूपमा जन्म दिन्छ भन्ने नियम पनि पत्ता लगाउनुभयो । समाजमा चल्ने वर्गसङ्घर्षहरू उत्पादक शक्ति अर्थात् श्रमिकवर्गको विकास सत्तासीनवर्ग अर्थात् मालिकवर्गलाई पराजित गर्ने स्तरमा नहुँदासम्म सन्तुलनभित्रै हुन्छन् तर जब पुरानो मालिक-वर्गभन्दा नयाँ उत्पादक शक्ति श्रमिकवर्ग वा नयाँ सर्वहारावर्ग बलियो हुन पुग्छ, तब वर्गसङ्घर्षले पुरानो सत्तालाई नै मिल्काउने तहको क्रान्तिको चरित्र ग्रहण गर्न पुग्छ । यो यति शक्तिशाली र कठोर हुन्छ कि रक्तपातपूर्ण युद्धको चरणबाट समेत पार हुन्छ । क्रान्ति सफल भयो भने पुरानो सत्ताको स्थान नयाँ शक्तिशाली वर्ग श्रमिक वर्गअनुरूपको नयाँ सत्ताले लिन पुग्छ, क्रान्तिमा सफल वर्ग नै नयाँ सत्ताको सञ्चालक मालिकवर्गमा परिणत हुन्छ । क्रान्तिको यो विशेषताबारे चर्चा गर्दै मार्क्सले भन्नुभयो, 'सर्वहारावर्गको विकासका सामान्य चरणहरूको मोटामोटी वर्णन गर्दा हामीले विद्यमान समाजभित्र थोरबहुत गुप्त ढङ्गले चलिरहेको गृहयुद्धको त्यस बिन्दुसम्म वर्णन गरेका छौँ, जहाँ पुगेपछि उक्त युद्धले खुल्ला क्रान्तिको रूप लिन्छ र पुँजीपतिवर्गलाई हिंसात्मक ढङ्गले उखेलेर फाली सर्वहारावर्गको शासनको जग बसाल्छ', (कम्युनिस्ट घोषणापत्र, पृ. ३७) । मार्क्सले अगाडि गएर क्रान्तिले पुरानो सत्तासँग सामान्य मात्र होइन, गुणात्मक रूपले नै नाता तोड्छ भन्ने उल्लेख गर्दै क्रान्ति भनेकै त्यही भएको प्रस्ट्याउँदै भन्नुभयो, 'कम्युनिस्ट क्रान्ति भन्नु नै परम्परागत सम्पत्ति-सम्बन्धसित सबभन्दा आधारभूत रूपले नाता तोड्नु हो । त्यसैले त्यसको विकासले परम्परागत विचारहरूसित पूर्ण रूपमा नाता तोडेको कुरामा कुनै आश्चर्य छैन', (मार्क्स, कम्युनिस्ट घोषणापत्र, पृ. ४७) । उहाँहरूको निष्कर्षअनुसार राज्यसत्ता र क्रान्तिबारे सहजै बुझ्न सकिन्छ, जब समाजमा श्रमिकवर्ग (उत्पादक शक्ति) मालिकवर्ग (उत्पादनका साधनको स्वामित्ववाला शक्ति) को बीचमा आर्थिक एवम् राजनीतिक अन्तर्विरोध सामान्यभन्दा माथि पुग्छ र त्यो पुरानो सम्बन्धमा अड्नै नसक्ने स्तरमा वृद्धि हुन्छ तब नयाँ वर्गशक्तिले मालिकवर्गका विरुद्ध विद्रोह गर्न थाल्छ । जब विद्रोहलाई मालिकवर्गले नियन्त्रण गर्न राज्यसत्तालाई प्रयोग गर्छ, तब वर्गसङ्घर्ष राजनीतिक क्रान्तिमा बदलिन्छ । त्यही क्रान्तिले पुरानो सत्तालाई फाल्छ र नयाँ सत्ताको जन्म गराउँछ । जस्तो कि इतिहासमा दास मालिकको सत्ताविरुद्ध किसान र सामन्त शक्तिले क्रान्ति गरे र दाससत्ताको स्थानमा सामन्ती सत्ता स्थापना गरे; सामन्ती सत्ताविरुद्ध पुँजीवादीवर्गले क्रान्ति गऱ्यो र सामन्ती सत्ताको स्थानमा पुँजीवादी राज्यसत्ता स्थापना गऱ्यो । ठीक त्यसैप्रकारले अब पुँजीवादी सत्ताका विरुद्ध सर्वहारा वा कम्युनिस्ट शक्तिले क्रान्ति गर्दैछ र पुँजीवादी सत्ताको स्थानमा वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता स्थापना गर्दैछ । वर्गविभाजित समाजमा वर्गसङ्घर्ष, राज्यसत्ता र क्रान्ति यस्ता अवश्यम्भावी प्रक्रिया हुन्, एक वर्गले अर्कोविरुद्ध गर्ने क्रान्ति यति अनिवार्य छन् कि मार्क्स-एङ्गेल्स-लेनिन-माओले बारम्बार भन्नुभएजस्तै वर्गविहीन साम्यवादी समाजमा नपुग्दासम्म यसबाट कसैले पनि छुट्कारा पाउन सम्भव छैन । वर्ग-समाज रहँदासम्म जोकोहीले केवल क्रान्तिलाई समर्थन वा विरोध मात्र गर्न सक्छ । यसरी हेर्दा क्रान्ति नै यस्तो सुडेनी हो जसले नयाँ सत्ताको शिशुलाई अनिवार्यतः जन्म गराउँदछ ।

३. वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता र सर्वहारा अधिनायकत्व

वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी राज्यव्यवस्थाको अनुसन्धान गर्ने सन्दर्भमा मार्क्स-एङ्गेल्सले पत्ता लगाउनुभएको अर्को विषय वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता र सर्वहारावर्गको अधिनायकत्व हो । उहाँहरूले राज्यसत्तासम्बन्धी अनुसन्धानमा के भेट्टाउनुभयो भने मानवजातिलाई वर्गविहीन, शोषणविहीन, जातिविहीन साम्यवादी सभ्यतामा पुऱ्याउन एउटा निश्चित अवधिसम्म सङ्क्रमणकालीन राज्यव्यवस्था आवश्यक रहनेछ, त्यो नै वैज्ञानिक समाजवादी सत्ता हो । यसको अर्थ के हो भने समाजवादी सत्ताले पुँजीवादी सत्ताको अन्त्य त अवश्य गर्नेछ तर सम्पूर्ण रूपले निषेध भने गर्न सक्नेछैन । वैज्ञानिक समाजवादले केवल पुँजीवादलाई निषेध गर्दै महान् साम्यवादतिर जाने पुलको काम गर्नेछ । पुँजीवादको सम्पूर्ण निषेध केवल साम्यवादले मात्र गर्नेछ । त्यही भएर मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवादलाई सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था पनि भन्नुभयो ।

वैज्ञानिक समाजवाद एक सङ्क्रमणकालीन राज्यसत्ता हुन्छ भन्नुको अर्थ के हो भने यसले नागरिकहरूलाई प्रगति, अग्रगमन र रूपान्तरणको नेतृत्व मात्र गर्नेछैन, पुरानो वर्ग वा सत्ताबाट गलहत्याइएको तर पुनः पुँजीवाद स्थापना गर्न चाहने समाजवादविरोधी तत्वलाई नियन्त्रण गर्ने अधिनायकत्वको काम पनि गर्दछ । वैज्ञानिक समाजवादको यो विशेषताबारे स्पष्ट पार्दै मार्क्सले भन्नुभयो, 'पुँजीवाद र साम्यवादी समाजको बीचमा पहिलोबाट दोस्रोमा क्रान्तिकारी रूपान्तरणको अवधि रहन्छ । ... यसै अवधिअनुरूप राजनीतिक सङ्क्रमणको समयावधि पनि हुन्छ । यस समयावधिमा राज्य पनि सर्वहारावर्गको क्रान्तिकारी अधिनायकत्वसिवाय अरू केही पनि हुन सक्दैन', (मार्क्सको उक्ति लेनिनले उल्लेख गर्नुभएको, राज्य र क्रान्ति, पृ. ७८) । मार्क्सले यही विषयलाई जोड दिँदै अगाडि भन्नुभयो, 'मैले थपेको कुनै नयाँ कुरा छ भने त्यो निम्न कुरा प्रमाणित गर्ने तर्क मात्रै हो, वर्गसङ्घर्षले अनिवार्यतः सर्वहारावर्गको अधिनायकत्वतर्फ डोऱ्याउँछ । यो अधिनायकत्व स्वयम्ले सबै वर्गहरूको उन्मूलनतर्फको सङ्क्रमण हो ...', (लेनिन, राज्य र क्रान्ति, पृ. ३३) ।

मार्क्स यो निष्कर्षमा व्यवस्थित प्रकारले त्यसबेला पुग्नुभयो, जब सन् १८७१ मा फ्रान्सको पेरिसनगरमा सर्वहारावर्गले विजय हासिल गरेर पनि समाजवादलाई स्थिरता दिन सकेन, उल्टो सर्वहारावर्ग पराजित भयो र हारेको पुँजीपतिवर्गले पुनः आफ्नो सत्ता फर्काउन सफल भयो । पेरिसमा सर्वहारावर्ग किन हार खानुपऱ्यो भन्ने समीक्षा गर्दा मार्क्स अरूभन्दा फरक निष्कर्षमा पुग्नुभयो र त्यसको मूल कारणमा सर्वहारावर्गले अधिनायकत्व प्रयोग गर्न नसक्नुलाई पत्ता लगाउनुभयो । जब कि त्यो क्रान्तिको नेतृत्व गर्ने प्रुधो, ब्लाङ्कीहरू नै सर्वहारावर्गको सत्ता र अधिनायकत्वका विरुद्धमा थिए । जब पेरिस कम्युनले आफ्नो सशस्त्र शक्तिलाई पनि एकप्रकारले विसर्जन गऱ्यो, पुँजीवादीहरूलाई आर्थिक र प्रशासनिक कार्यमा छूट दियो, तब उनीहरूले कम्युनार्डहरूलाई बाँच्ने मौका पनि दिएनन् । उनीहरू अधिनायकत्वमा जति प्रस्ट थिए, कम्युन त्यसरी तयार नहुनु नै हार बन्न पुग्यो । यसको निष्कर्षमा मार्क्स एकदमै ठोस रूपले पुग्नुभयो र उहाँ नै सही साबित हुनुभयो । मार्क्सपछि यस सन्दर्भमा लेनिन यति स्पष्ट हुनुहुन्थ्यो कि उहाँले वैज्ञानिक समाजवादमा सर्वहारावर्गको अधिनायकत्व किन जरुरी पर्छ र त्यसको महत्व कति छ भन्ने बोध गराउन 'राज्य र क्रान्ति' भन्ने पुस्तक नै तयार गर्नुभयो । उहाँले लेख्नुभयो, 'यो साधन (राज्य) वा डन्डाद्वारा हामी समस्त शासनलाई नष्ट गरिदिन्छौँ । साथै जब संसारमा शोषणको सम्भावना रहनेछैन, जमिनको स्वामी, कारखानाहरूको स्वामी हुनेछैनन् । कस्तो हुनेछैन भने कोही चौरासीव्यञ्जन खाना र कोही एक छाकका लागि भोकै मरोस्, तब यसको कुनै सम्भावना रहनेछैन । हामी यस मेसिनलाई कुँडाकर्कटको थुप्रोमा फ्याँकिदिनेछौँ तब राज्य रहनेछैन, शोषण रहनेछैन । यस्तो छ, हामी कम्युनिस्टको दृष्टिकोण', (लेनिन, हिन्दी खण्ड ९, राज्यका बारेमा, पृ. ९५) ।

मार्क्स-लेनिनका उल्लिखित निष्कर्षहरूले साबित गर्छन्- आर्थिक उत्पादन सम्बन्धको विकास, वर्गहरूबीचको सङ्घर्ष र क्रान्तिका कारणले पुँजीवादसम्मका सबै शोषणकारी व्यवस्थाहरूको अन्त्य वैज्ञानिक समाजवादी सत्ताको स्थापनाले मात्र गर्दैन, त्यसका लागि वैज्ञानिक समाजवादी सत्तासँगै सर्वहारावर्गको अधिनायकत्व पनि आवश्यक पर्छ । मार्क्सले संश्लेषण गर्नुभएजस्तै वर्गहरूको अन्त्य र राज्यको अन्त्य गर्दै मानव-दुनियाँलाई वैज्ञानिक साम्यवादतिर अग्रसर गराउनेछ । अन्ततः आफैँ अधिनायकत्वलाई पनि अन्त्य गरिदिनेछ । जब अधिनायकत्व रहनेछैन त्यहाँ वर्ग र राज्य पनि रहनेछैनन् ।

४. वैज्ञानिक साम्यवाद

मार्क्स-एङ्गेल्सले वैज्ञानिक समाजवादी-साम्यवादी राज्यव्यवस्थाका क्षेत्रमा गर्नुभएको सबैभन्दा महत्वपूर्ण र प्रमुख अनुसन्धान वैज्ञानिक साम्यवाद (कम्युनिजम) हो । वैज्ञानिक साम्यवाद आजसम्मका मानव-समाज र सभ्यताहरूको उच्चतम् एवम् उत्कर्षको संश्लेषण हो । यो यस्तो परिकल्पना हो जसलाई झट्ट हेर्दा एक आदर्शवादी स्वप्नद्रष्टाको कल्पनाजस्तो महसुस हुन्छ तर यो त्यस्तो काल्पनिक वा आदर्शवादको कल्पना होइन जो मात्र कल्पित मनोकाङ्क्षाको मन्त्रद्वारा निर्देशित हुन्छ । बरु यो यस्तो वैज्ञानिक र वस्तुवादी परिकल्पना हो जो हजारौँ तथ्यहरूद्वारा परिष्कृत भएको छ र एक वैज्ञानिक प्रतिबिम्बका रूपमा अभिव्यक्त भएको छ । जसलाई वैज्ञानिक भएको साबित गर्न कुनै महासङ्कट पर्दैन, बरु गलत देखाउन चाहिने खण्डन असम्भव छ । कसैले तर्कको बलमा खण्डन गर्ने प्रयत्न गरे पनि गलत साबित गर्न सम्भव छैन ।

साम्यवादको अनुसन्धान मानव-दुनियाँका लागि कति महत्वको छ भन्ने सन्दर्भमा मार्क्स-एङ्गेल्स स्वयम्ले यसरी उल्लेख गर्नुभएको छ, 'युरोपमा एउटा भूतले तर्साइरहेको छ- साम्यवादको भूत । ... युरोपका सबै सत्ताधारीहरूले साम्यवादलाई अब एउटा शक्तिका रूपमा स्वीकार गरिसकेका छन्', (मार्क्स-एङ्गेल्स रचना १, कम्युनिस्ट घोषणापत्र, पृ. ४६) । त्यसैगरी साम्यवादी सभ्यताको अनुसन्धानले मानव-दुनियाँमा पारेको प्रभावको महत्वबारे लेनिन भन्नुहुन्छ, 'कम्युनिस्टको अर्थ के हो ? कम्युनिस्ट ल्याटिन भाषाको शब्द हो । ल्याटिनमा कम्युनिस्टको अर्थ सामूहिक भन्ने हुन्छ । कम्युनिस्ट समाज भनेको यस्तो समाज हो जसमा सबै मानिसहरू मिलीजुलीकन सामूहिक श्रम गर्छन् ! यो नै साम्यवाद हो', (लेनिन, युवक सङ्घका कार्यहरू, सन् १९२०, नेपाली, भाग ८, पृ. २७) । यो भनाइबाट बुझ्न सकिन्छ, साम्यवाद त्यस्तो मानवसभ्यता हो जहाँ सम्पत्तिमा निजी स्वामित्व मात्र हुनेछैन, निजी सम्पत्तिका कारणले पैदा भएका वर्गहरू रहनेछैनन्; वर्गशोषण र विभेदहरू हुनेछैनन्; निजीत्वका लागि युद्धहरू हुनेछैनन्, एकले अर्कोलाई दबाउन बनाइएको राज्य हुनेछैन । त्यहाँ केबल स्वतन्त्रता, समानता, उन्नति, समृद्धि, विज्ञान र सभ्य मानवजाति रहनेछ । लेनिनको भाषामा, ' त्यसबेला समाजले आफ्नो झन्डामा लेख्न सक्नेछ- प्रत्येकबाट उसको योग्यताअनुसार प्रत्येकलाई उसको आवश्यकताअनुसार (लेनिन, राज्य र क्रान्ति, पृ. ८६) । मार्क्स-एङ्गेल्सले यसलाई बोध गराइदिनुभएको छ, त्यसैको परिणाम वैज्ञानिक साम्यवाद हो ।'

वैज्ञानिक साम्यवादबारे कतिपय यो सम्भव नरहेको तर्क गर्छन् । खासगरी पुँजीवादका नाइके र लेखनदासहरूले साम्यवादप्रति आँखा झिम्क्याएर असहमति र रोष व्यक्त गर्छन् । उनीहरूकै होहल्लामा लागेका ढुलमूले लेखक र लम्पटहरूले पनि विरोधमा सहमति जनाउँछन् । उनीहरू साम्यवाद कम्युनिस्टहरूको कल्पना मात्र भएको, सुन्न मीठो भए पनि व्यावहारिक प्रयोगमा लागू हुन नसक्ने तर्क गर्छन् । तर मानवसभ्यताको ऐतिहासिक विकासक्रमको ज्ञानले के सिद्ध गर्छ भने मानवजातिले एकपछि अर्को उन्नत, आधुनिक, स्वतन्त्र, सभ्य समाज खोज्दै र निर्माण गर्दै आएको छ । उसले समयसापेक्ष एकपछि अर्को सफलता पनि हासिल गर्दै आएको छ । मान्छेले कसरी ढुङ्गेयुगबाट कृषियुगमा फड्को माऱ्यो, दासयुगबाट सामन्ती युगमा विकास गऱ्यो र सामन्ती युगबाट पुँजीवादी युगमा प्रवेश गऱ्यो भन्ने पक्षलाई अध्ययन गऱ्यो भने थाहा हुन्छ- हरेक नयाँ युग पुरानोभन्दा गुणात्मक रूपले उन्नत र आधुनिक रहने गरेको छ । हरेक परिवर्तनले मानवजातिलाई अरू स्वतन्त्र, मुक्त, समानतामूलक र समृद्ध समाजतिर बढने चेतना र विचार दिएको छ । तथापि मान्छेले खोज्दै आएको एउटा आकाङ्क्षा विभेद, उत्पीडन, दुःख र असमानताबाट मुक्त दुनियाँको निर्माण अझैसम्म प्राप्त गर्न सकेको थिएन । त्यसलाई वैज्ञानिक दृष्टिकोण, विचार र योजनासहित पूरा गर्नु थियो, त्यही हो साम्यवाद !

साम्यवाद असम्भव देख्ने मान्छेहरूले के कुरा बुझेका छैनन् भने पुँजीवादसम्मको विकास, सुख-समृद्धि नै अन्तिम होइन । अहिले जसले आफूलाई सबै पुगेको ठान्छन्, त्यो निजी नै किन नहोस्, योभन्दा पनि सुख र सुन्दर समाज र जीवन आउँदो युगभित्र छिपेर बसेको छ, त्यो युग आज भोगेभन्दा सबै दृष्टिले उन्नत र सभ्य हुनेछ । त्यो नै साम्यवाद हो । साम्यवाद कसैमाथि शोषण, उत्पीडन नगरीकनै सारा मानवजातिको सुख, शान्ति र समृद्धिको आधार बन्छ भने त्यो असम्भव कसरी हुन्छ ! जस्तो कि लेनिन भन्नुहुन्छ, 'समाजवादको स्थापनाका लागि प्रयास गर्दा हामी कुन कुरामा विश्वस्त छौँ भने त्यो साम्यवादतिर विकसित भएर जानेछ । अनि यसका साथसाथै मानिसहरूको विरुद्ध जुनसुकै प्रकारको बल प्रयोग, साथै एक व्यक्तिमाथि अर्को व्यक्तिको र जनसङ्ख्याको एक हिस्सासमक्ष अर्को हिस्साको अधीनता पनि बिलाएर जानेछ । कारण त्यसबेला मानिसहरूको बल प्रयोगबेगर र जोर जुलुमबेगर सामाजिक जीवनका आधारभूत सर्तहरूलाई पालना गर्ने बानी बसिसक्नेछ', (राज्य र क्रान्ति, पृ. ७५) । मानवजाति एक दिन अवश्य नै साम्यवादमा पुग्नेछ । उसले आफ्नो क्षमतालाई अर्को मान्छेलाई उत्पीडन गर्न र मुनाफा सोहोर्न प्रयोग गर्नेछैन, प्रकृतिका प्रतिकूलतालाई परिवर्तन गर्न र मानव-जीवनलाई अरू आधुनिक र समृद्ध गर्नेमा प्रयोग गर्नेछ । वैज्ञानिक साम्यवादमा हरेक नागरिकको निजी जीवन सामूहिक समृद्धिको अङ्ग बन्नेछ । जुन जीवन आजको निजी सुख-समृद्धिभन्दा तुलनै गर्न नसकिने गरी आनन्दमय हुनेछ ।

*स्रोत : भर्खरै प्रकाशित पुस्तक '**वैज्ञानिक समाजवाद**' बाट*

वर्ष ३, अङ्क ४६, पूर्णाङ्क १४१
रातो खबर साप्ताहिक

मजदुर दिवस र मार्क्सवाद

गुणराज लोहनी

शिक्षामा पहुँच, यातायातको व्यवस्था, प्रविधीकरण भएको जीवन, उत्पादनका साधनमा प्रविधि, त्यसमा पनि सूचनाप्रविधिको समायोजनले श्रमजीवी वर्गको श्रमपद्धतिमा ठूलो परिवर्तन आएको छ । यही परिवर्तनलाई बुझ्न नसक्दा मजदुर आन्दोलन पनि अन्योलमा परेको देखिन्छ । चौथो औद्योगिक क्रान्ति भैरहँदा श्रमजीवीहरुको श्रमको स्वरुप पनि स्थानान्तरण हुन पुगेको छ । यसको मतलब पुँजीवादीको श्रमजीवीमाथिको शोषण, दमन र उत्पीडन छैन भन्ने होइन । बरू अझ बढिरहेको छ ।

मङ्गलबार (वैशाख १८ गते) का दिन नेपाललगायत विश्वका सबैजसो देशमा अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक दिवस मनाइएको छ । पहिलापहिला यो दिवस मजदुरहरू र साम्यवादीहरूले मात्र चाडका रूपमा मनाउने गर्दथे । तर अहिले सरकारहरूले नै सार्वजनिक बिदा गरेर मे १ दिवस भनी मनाउने गरेका छन् । त्यसैले यो दिवस कसले, किन र कसरी मनाउन थालियो भन्ने कुरा द्विविधामा पर्न थालेको छ । अहिले आएर मजदुरमारुवा पुँजीपतिहरूले पनि यो दिवस मनाउने गरेका छन् । तर यथार्थमा सिकागो प्रदर्शनीको सैद्धान्तिक पक्ष, मार्क्स, एङ्गेल्सको नेतृत्वको कम्युनिस्ट अन्तर्राष्ट्रियको बैठकले गरेका निर्णय र मागहरूसँग सरकोर राख्दछ । त्यसैले मे १ समाजवादीहरूको चाड हो ।

भूमिका

सन् १८८९ मे १ देखि अन्तर्राष्ट्रिय मजदुर दिवस मनाउन थालिएको छ । त्यस समयमा पहिलो औद्योगिक क्रान्ति सकिएर दोस्रो औद्योगिक क्रान्ति (१८७०-१९१४) सुरु भएको थियो । त्यसैले औद्योगिक क्षेत्रमा लाखौँको सङ्ख्यामा मजदुरहरू काम गर्दै थिए । तर उद्योगहरूका मालिक पुँजीपतिहरूले दिनको १६ देखि १८ घन्टासम्म काम लगाउँदा पनि पेटभर खान दिँदैनथे । कम ज्यालामा, जोखिमपूर्ण, अस्वस्थ वातावरणमा मजदुरहरूले ज्यानको बाजी राखेर काम गर्नु पर्दथ्यो ।

पहिलो र दोस्रो औद्योगिक क्रान्तिको समयमा नै पुँजीपतिहरूले मजदुरहरूमाथिको चरम श्रम शोषण गरेका थिए र अकुत सम्पत्ति जम्मा गरेका थिए । ठीक यही समयमा मार्क्स र एङ्गेल्सले कम्युनिस्ट पार्टीको घोषणापत्र पनि तयार पारेर सार्वजनिक गरेका थिए । सबैलाई थाहा छ, २१ अप्रिल १८४८ मा कम्युनिस्ट घोषणापत्र सार्वजनिक हुनुभन्दा पहिलो ड्राफ्टहरू तयार भएका थिए । सन् १८४४ मा 'इङ्गल्यान्डका मजदुरहरूको अवस्था', १८४७ मा अन्तर्राष्ट्रिय कामदारहरूको सङ्घको कार्यक्रमलाई भनेर 'साम्यवादका सिद्धान्तहरू' का रूपमा एङ्गेल्सले तयार पार्नुभएको थियो । यी तथ्यहरूले विश्वका श्रमजीवी जनताको मुक्ति र समानताको सैद्धान्तिक र व्यवस्थित कार्यक्रम मार्क्स र एङ्गेल्सले तयार पार्नुभएको थियो ।

यसअघि सन् १८३८ को लन्डन श्रमिक मान्छे सङ्घ (यिलमयल ध्यचपष्लन ःभलुक ब्ककयअष्बतष्यल) को चार्टिस्ट आन्दोलन, लुडिटको मसिन तोड आन्दोलनहरू मजदुरहरूले नगरेका होइनन् । तर ती कुनै मूर्त सिद्धान्त वा नीतिद्वारा निर्देशित नभएका कारण आवेशमा बढी आधारित रहेका थिए । मूल रूपमा १८४४ मा मार्क्सको इकोनोमिक्स एन्ड फिलोसोफिक म्यानुस्क्रिप्ट सार्वजनिक भएपछि वास्तवमा औद्योगिक क्रान्तिपछि पुँजीवादले श्रमजीवीलाई कसरी शोषण, दमन र उत्पीडन गरेको छ भन्ने कुरालाई सैद्धान्तीकरण मात्र भएको थिएन, यसबाट कसरी मुक्त हुन सकिन्छ भन्ने स्पष्ट बाटो पनि देखाइएको थियो ।

मार्क्सले अध्ययन गर्दै जाँदा एकातिर मजदुर आन्दोलनहरू उठिरहेका थिए भने अर्कोतिर औद्योगिक उत्पादन बेचेर पुँजीपतिहरू दिन दुई गुना र रात चार गुना कमाइराखेका थिए । यसरी पुँजी बढाउँदै जानुलाई मार्क्सले उपभोग्य बस्तु उत्पादन गर्ने मुख्य मानव श्रमको उचित मूल्य श्रमजीवीलाई नदिनु बताउनुभयो । श्रमिकले श्रम गरेबापत पुँजीपतिको हातमा पुगेको त्यो मूल्यलाई अतिरिक्त मूल्य भनियो । मार्क्सले पत्ता लगाएको अतिरिक्त मूल्यको सिद्धान्त समाजवादमा महान् आविष्कार हो ।

सन् १८६४ सेप्टेम्बर २८ मा लन्डनमा इन्टरनेसनल वर्किङ मेन्स एसोसिएसनका नाममा पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय कम्युनिस्टको स्थापना भएपछि त्यसको बैठकले मजदुरको मागहरूलाई स्पष्ट पारेको थियो । पुँजीवादको विकाससँगै मार्क्सवादका प्रवर्तकहरू कार्ल मार्क्स र फ्रेडरिक एङ्गेल्सले पुँजीवादी राज्यव्यवस्थाले श्रमजीवी मानवसमाजमाथि थोपरेको शोषण, दमन र उत्पीडनको चरित्रको पहिचान गर्नुका साथै त्यसबाट मुक्त भई क्षमताअनुसारको काम र आवश्यकताअनुसारको मामको स्वतन्त्रता साम्यवादसम्म पुग्न सकिने चम्किलो मार्ग निर्देशनको आविष्कार गर्नुभएको थियो । कम्युनिस्ट घोषणापत्रको घोषणापछि प्रथम अन्तर्राष्ट्रियको सन् १८६४-६६ मा बैठक बसेको थियो । उक्त पहिलो अन्तर्राष्ट्रियको बैठकले १२ बुँदे प्रस्ताव पारित गरेको थियो । त्यहाँ पारित प्रस्तावहरूले तत्कालीन अवस्थामा विश्वका अति विकसित राष्ट्र जसलाई मार्क्सले पुँजीवादी राष्ट्रको संज्ञा दिनुभएको थियो– ती देशहरूमा श्रमिकहरूको अवस्था कस्तो थियो त्यसमा पनि महिलाहरूको अवस्था कस्तो थियो भन्ने झल्काउँछ– त्यो बैठकको माइन्युटमा श्रमिक महिलाहरूका बारेमा यस्ता मुद्दा पारित गरेको थियो- १. उद्योगको नाम, २. रोजगारको उमेर र लिङ्ग, ३. रोजगारको सङ्ख्या, ४. तलब र ज्याला, क) सिकारु, ख) बीचको मान्छेले दैनिक, साप्ताहिक, वार्षिक रूपमा औसत दिने ज्याला ५. क) उद्योगमा गर्ने घन्टा काम । ख) साना रोजगारीले समय गर्नुपर्ने व्यापारीले विभिन्न प्रक्रियामा घरमा गराउने समय, ग) रात र दिनको काम ६. खाना खाने समय र उपचार ७. 'कार्यशालाको किसिम र काम', बढी भीडभाड, बिग्रिएको भेन्टिलेसन, प्रकाशको कमी, ग्याँस बत्तीको प्रयोग, सरसफाइ आदि । ८. पेसाको प्रकृति ९.रोजगारीले भौतिक अवस्थामा पारेको प्रभाव १०. नैतिक अवस्था । शिक्षा । ११. व्यापारको राज्य : मौसमी व्यापार हो अथवा बर्सैभरिको एकीकृत कम वा बेसी, ठूलै उतारचढाव, चाहे भाग्यवश वैदेशिक प्रतिस्पर्धाको खुलासा, मूलतः वैदेशिक प्रतिस्पर्धाका लागि स्थान आदि । १२. कार्यदिनको सीमितता 'प्रारम्भिक अवस्था । यी सबैबाहेकको प्रयासबिना क्रान्ति र उन्नति विफल हुने प्रमाणित हुन्छ कार्यदिनको सीमितता ।' 'श्रमिक वर्गका लागि स्वास्थ्य र शारीरिक ऊर्जाको सञ्चिति आवश्यक पर्छ । त्यो हो, राष्ट्रको ठूलो शरीरिक हो, साथसाथै बौद्धिक विकासको सुनिश्चितता लागि पनि, सामाजिक सम्भोग, सामाजिक र राजनीतिक कार्य । यसरी औद्योगिक मजदुरहरूको मुख्य समस्याहरूलाई पहिलोपटक यो बैठकले निर्णय गरेको थियो र ८ घन्टे काम, ८ घन्टे, आराम र ८ घन्टे मनोरञ्जनको नारालाई यही बैठकको निर्णय मानिन्छ ।

सिकागोले के गऱ्यो ?

सिकागोमा मजदुर आन्दोलनको तयारी गर्दै गर्दा मार्क्सको निधन भैसकेको थियो तर एङ्गेल्स ज्युँदो नै हुनुहुन्थ्यो । अप्रिल २९ का दिन एङ्गेल्सले सोर्गेको नाममा एउटा चिट्ठी लेख्दै भन्नुभएको छ, 'सबै युवा राष्ट्रहरूमा सैद्धान्तिक अज्ञानता विशेषता बनेको छ तर व्यावहारिक रूपमा तीव्र विकास भएको छ । बेलायतमा जस्तो अमेरिकामा वास्तविक सहयोग आवश्यक नभएसम्म धार्मिकताको सहयोग हुँदैन । अमेरिकामा सचेतताहरू बढिरहेका छन् । सन् १८८६ मा अमेरिकाको आन्दोलनमा आदिवासी श्रमिकहरूको प्रवेश हुनु ठूलो कुरा हो । जहाँसम्म जर्मनको दबदबा त्यहाँ छ, अमेरिकालाई बिस्तारै पूर्ण रूपमा अनुकूल बनाइदिऔँ– त्यहाँ एक अथवा दुईवटा अगाडिका अघि न्युक्लिअसतिरका कदमहरू रहिरहनेछ यद्यपि यिनीहरू प्रकृति र प्रगातिका सैद्धान्तिक दृढतामा सम्पूर्ण पूर्ण आन्दोलनका रूपमा रहनेछ, अन्तोगत्वा उद्वेलन पैदा गर्नेछ, फेरि एकपटक माथि उठ्नेछ ।'

यो एङ्गेल्सको सिकागो मजदुर आन्दोलनको अभिष्यवाणीजस्तै भएको थियो । १८८६ मे १ मा सिकागो मजदुर आन्दोलन जसमा लाखौँको सहभागिता थियो, जसमा २२ अघि ठोस गरिएको ८ घन्टा काम, ८ घन्टा आराम र ८ घन्टा मनोरञ्जनको मागको नारा घन्किएको थियो । मे १ भन्दा अगाडि एउटा अपिल छापिएको थियो । त्यसमा यस्ता युक्तिहरू रहेका थिए ।

१– कामदारहरूलाई हतियार

२– दरबारमा युद्ध, झुप्रामा शान्ति र विलासिताको मृत्यु

३– यो ज्यालाप्रणाली विश्वको दुःखको कारण हो । यो धनी वर्गहरूमा समर्पित छ, यसलाई ध्वस्त पार्न, यिनीहरू वा त काम गर्नुपर्छ या त मर्नुपर्छ ।

४– एक पाउन्ड डाइनामाइट, एउटा बुसेल (२१५२.४२ वर्गइन्च) को मतभन्दा राम्रो हुन्छ ।

पुँजीवादको सिकारी कुकुर, पुलिस र उनीहरूको मिलिसियाहरूको हातबाट हतियारसहित ८ घन्टे कामको माग राख ।

यसैकारणले १३ हजार व्यवसायहरूबाट कम्तीमा ३ लाख कामदारहरूले आन्दोलनमा सहभागी भएका थिए । हेमार्केट स्क्वायरमा भएको मजदुर परेडमा पुलिसले रक्तपात पूर्ण दमन गरेको थियो । मजदुर हरूको यो गौरवपूर्ण, साहसिक र वीरतापूर्ण प्रदर्शन गरेको दिनलाई नै मे दिवस भनिन्छ ।

त्यसपछि के भयो ?

सिकागो मजदुर आन्दोलन भएको ३ वर्षपछि अर्थात् १८८९ मा बसेको कम्युनिस्ट अन्तर्राष्ट्रियले मे १ लाई अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक दिवसका रूपमा घोषणा गऱ्यो । समाजवादी आन्दोलन र देशहरूमा यस दिनलाई अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक दिवसका रूपमा मनाउन थालेका थिए । तर अमेरिकामा शीतयुद्धताका सन् १९५८ बाट मात्र त्यसलाई स्वीकार गरेको थियो ।

पहिलो विश्वयुद्ध भैराख्दा साम्राज्यवादी देश रुसमा लेनिनले मजदुरहरूका खान नपाएका, युद्धले तहसनहस भएका मजदुरहरूको मागलाई सम्बोधन गर्दै 'रोटी, जमिन र शान्ति' नारा दिएर क्रान्तिको उद्घोष गर्नुभएको थियो । मार्क्सले व्याख्या गरेको पुँजीवादले लेनिनसम्म आइपुग्दा साम्राज्यवादमा पतन भएको निष्कर्ष निकाल्नुभएको थियो । रुसी अक्टोबर क्रान्तिबाट स्थापित सोभियत सङ्घले मजदुरहरूको ८ घन्टा काम, ८ घन्टा मनोरञ्जन र ८ घन्टा आरामको नारा लागू गरेको थियो ।

दोस्रो विश्वयुद्धमा जर्मन फासिवादको अन्त्यपछि स्थापना भएका सबै समाजवादी देशहरूमा यी नारा कार्यान्वयन मात्र भएनन्, ती देशहरूमा श्रमजीवी सर्वहारा वर्गको अधिनायकत्वको सत्ता निर्माण पनि भएको थियो ।

कमरेड माओले चीनको नयाँ जनवादी क्रान्ति सफल पार्नका लागि खेतीहर मजदुरहरूको मागलाई अघि ल्याउनुभयो । उहाँले अर्धसामन्ती र अर्धऔपनिवेशिक च्याङकाई सेकको सत्ता, ग्रामीण क्षेत्रका जमिनदार र युद्ध सरदारहरूका विरुद्ध मात्र लड्नुभएन, जापानी र अमेरिकी साम्राज्यवादका विरुद्ध लडेर नयाँ जनवाद हुँदै समाजवाद पनि स्थापना पनि गर्नुभएको थियो । जनगणतन्त्र चीनमा पनि श्रमजीवी किसान मजदुरको (जनताको जनवादी अधिनायकत्वसहित) को सत्ता स्थापना भएको थियो । त्यसैले विगतका मजदुर आन्दोलनहरू केवल ८ घन्टे काममा मात्र सीमित भएनन् ।

अबको मजदुर आन्दोलन

अहिले पुँजीवादले चरम विकास गरेको छ । लेनिनले व्याख्या गरेको जस्तो पुँजीवादको चरम अवस्था साम्राज्यवाद अहिले छैन । त्यहीअनुरूपको मजदुरहरू पनि छैनन् । त्यसैगरी माओको पालाको जस्तो खेतीहर मजदुर (गरिब किसान) पनि छैनन् । तर उनीहरू नयाँ खालका श्रमजीवीमा परिणत भएका छन् । शिक्षामा पहुँच, यातायातको व्यवस्था, प्रविधीकरण भएको जीवन, उत्पादनका साधनमा प्रविधि, त्यसमा पनि सूचनाप्रविधिको समायोजनले श्रमजीवी वर्गको श्रमपद्धतिमा ठूलो परिवर्तन आएको छ । यही परिवर्तनलाई बुझ्न नसक्दा मजदुर आन्दोलन पनि अन्योलमा परेको देखिन्छ । चौथो औद्योगिक क्रान्ति भैरहँदा श्रमजीवीहरूको श्रमको स्वरूप पनि स्थानान्तरण हुन पुगेको छ । यसको मतलब पुँजीवादीको श्रमजीवीमाथिको शोषण, दमन र उत्पीडन छैन भन्ने होइन । बरु अझ बढिरहेको छ । अहिले मजदुरहरू उच्चप्रविधिको माध्यमबाट आफ्नो श्रमलाई रूपान्तरण र द्विगुणित गरिराखेका हुन्छन् । अहिले शारीरिक श्रमका सँगसँगै मानसिक श्रममाथिको शोषण पनि तीव्र भएको छ । रूप पनि अनगिन्ती हुन पुगेका छन् ।

यसरी साम्राज्यवादको नयाँ चरित्र, जब अन्तरिक्षमा पृथ्वीको प्रविधिको पहुँच, त्यसबाट सूचना सङ्केतका माध्यमबाट जनरल पकेट रेडियो सिस्टमर र ग्लोबल पोजिसनिङ सिस्टमको सञ्चालनले सम्भव बनाएको विज्ञानप्रविधि र सूचनाप्रविधिबीचको एकताले उत्पादन सम्बन्धमा भएको फेरबदलले क्रान्तिको चरित्र पनि बदलिदिएको छ । यसैले अबको क्रान्तिको आधार एकीकृत जनक्रान्ति बन्न गएको छ । यही पछिल्लो चरित्रलाई क्रान्तिकारी मजदुरहरूले बुझ्न जरुरी छ र त्यसैबमोजिम आफ्ना कार्यक्रम तय गरी मजदुर आन्दोलन अघि बढाउनुपर्छ तब मात्र मे १ मनाउनुको औचित्य पूरा हुन्छ ।

समृद्धिको विकासे सपना

शोभा दुलाल

देशमा राजनीतिक क्रान्ति पूरा भइसकेको र अब आर्थिक क्रान्ति मात्र बाँकी रहेको गीत माकेहरूले गाउन थालेको हेटौँडा महाधिवेशनदेखि नै हो । मानौँ यहाँ जनतालाई राजनीतिक अधिकारको पूर्ण प्रत्याभूति राज्यले गरिदिएको छ र अब मात्र आर्थिक समृद्धि गर्न पाए जनताले 'स्वर्गीय आनन्द' प्राप्त गर्नेछन् । आफ्नै देश, आफ्नै घर अनि आफ्नै आँगनमा बसीबसी विकासको अनुभूती गर्न सक्नेछन् । अब प्रश्न उठ्छ- आर्थिक समृद्धि के नेताहरूका भाषण पछिपछि आउँछ ? कि सँगसँगै आउँछ ? आर्थिक समृद्धिका लागि चाहिने आधार भूत तत्वहरू (इमानदारी, निष्पक्षता, प्रतिबद्धता) केके हुन् ? आर्थिक समृद्धिको नारा उराल्ने मुखहरू इमानदार हुनुपर्छ कि पर्दैन ? हरेक समाजको प्रगति, विकास र समृद्धिका निश्चित आधारहरू हुन्छन् । विकास र समृद्धिका समस्याहरू हुन्छन् । ती समस्याहरू समाधान नगरी समृद्धिको सपना पूरा हुँदैन । सामान्य आँखाले हेर्दा पनि आर्थिक समृद्धि ल्याउने हातहरू निष्पक्ष र प्रतिबद्ध हुनुपर्छ कि पर्दैन ? जसका आधारभूत र सामान्य प्रश्नहरूको उत्तर धेरै नेताका साथै बुद्धिजीवीहरूले समेत खोजेको देखिँदैन ।

हाम्रो देशमा सबैभन्दा बढी बिक्ने नै सपना हो जसलाई किन्नका लागि पैसा हुनेदेखि नहुने भिखारीले समेत आफूले भिख मागेर जम्मा गरेको रकम सपनामै खर्च गरिरहेका हुन्छन् । किनकि भोक उसलाई पनि लाग्दो हो । सपना किन्नेहरू २००७ सालदेखि यता किनेका किन्यै छन् । तर कोही कहीँ पुगेका छैनन् तर जसले सपनाहरूलाई बेच्न थाले तिनीहरू भने रोडपतिबाट करोडपति हुँदै खर्बपति भए । चप्पले कहलाउनेहरू टाउको दुख्दा पनि बैङ्कक जाने भए । चप्पल पड्काउनेहरू स्कार्पियो नचढी नहिँड्ने भएका छन् । हाम्रो देशमा यी र यस्तैखाले कुराहरूले नै घर गरेको छ । यसलाई फेर्ने कुरा त छैन । सुधारसम्म गर्ने भन्ने पनि कुरामा मात्र सीमित भएको छ । सपना व्यापारीहरूले बेच्दा असली समाजवादै भनेर बेच्छन् तर विपनामा सामान्य पुँजीवादमा पाइने मूल्यमान्यता, नैतिकता, आचरणसमेत पालना गर्न सक्दैनन् । मुखले राम्रोराम्रो भन्छन्, बगलीमा छुरा राख्छन् ।

पुँजीवादीहरूले पनि आफ्नो मूल्य, मान्यता, नैतिकता र आचरणको एउटा निश्चित दायरा बनाएका हुन्छन् । यसलाई नाघ्नासाथ ऊ खेलबाट बाहिर भइहाल्छ तर जजसले समाजवादी सपना बेचिरहेका छन् तिनीहरू त आफ्नो स्वार्थअनुकूल जति तन्किन पनि सक्छन् । जति खुम्चन पनि सक्छन् । जसले गर्दा बेच्नेहरूको वर्गउत्थान हुन्छ । ऊ आर्थिक समृद्धिलाई चुम्न सम्छ जो पुस्ता-दर पुस्ता सपना किन्न बाध्य हुन्छ किनकि उसको बाँच्ने आधारै सपना हुन्छ । उनीहरूको पुस्ता-दर पुस्ता दरिद्र हुँदै जान बाध्य भैरहेका छन् ।

आर्थिक समृद्धिका लागि चाहिने आधारभूत तत्वहरूमा सर्वप्रथम आर्थिक समृद्धि ल्याउन उठ्ने हातहरू निष्पक्ष साथै प्रतिबद्ध हुन अत्यावश्यक छ जुन आजभोलिका (भाषणबाज नेताहरू) सपनाका व्यापारीहरूसँग एक पित्को पनि छैन । त्यसका लागि हामी हिजोका तिनीहरूका आचार व्यवहारलाई सामान्य विश्लेषण मात्र गऱ्यौँ भने यथार्थ आफैँ चिच्याइचिच्याइ बोल्नेछ । विगत २०४६ सालदेखि सत्ता र प्रतिपक्षमा बसेर मुलुकको ढुकुटीमा राइँदाइँ गरेका दुई पार्टीहरू नेकपा एमाले र नेपाली काङ्ग्रेस छन् भने विगत दस वर्ष रगतको खोलो बगाएर त्यसैलाई सत्तारोहणको मूलबाटो बनाउँदै आएको माके पनि दस वर्षदेखि घरिघरि सत्ताकै चास्नीमा डुबुल्की मार्न पुगेको छ । यो अवस्थामा अब सोचौँ- तिनीहरूले साँच्चै देशको समृद्धि चाहन्थे भने केले छेक्यो होला, के उनीहरूले रोके होलान् जो बिहानदेखि बेलुकीसम्म नै श्रम गरेर, पसिना बगाएर पहिलो मालिकलाई खुवाएर उसको दयाले पाएको ज्यालाबाट आफ्नो बिहान बेलुकीको छाक टार्दै आएका छन् । उनीहरूको समृद्धिका लागि हाड घोट्दै बाँचिरहेका अनि मालिकका सन्ततिका लागि जनशक्ति उत्पादन गरिरहेका छन् । ती जो समृद्धिको सपना व्यापारीहरू हुन् तिनीहरूले त कहिल्यै उनीहरूको समृद्धि चाहेनन् होला । त्यसैले भएको भन्नै भन्ने कुरा निरीह जनतालाई बुझिबस्ने फुर्सद कहाँ छ र ?

जुन समृद्धिका लागि नभइनहुने कुरा हो त्यो चीजको गन्धलाई समेत बेचेर खाने दलाल दलहरूले देशको समृद्धि गर्छुभन्दा पनि हाँसो लाग्ने स्थिति बनेको छ । बेलाबेलामा हामी विभिन्न समाचारहरू अखबारमा पढ्न पाउँछौँ- 'घुस लिँदालिँदै पक्राउ', 'आचारसंहिता उल्लङ्घन कारबाही भएन', 'बालिका बलात्कार, हत्या' जस्ता हिंस्रक घटनाका दोषीहरूलाई केलाउने हो भने अनगिन्ती छन् । प्रहरी प्रमुख नै सुन तस्करीमा संलग्न, निर्वाचन आयोग नै भ्रष्टाचारमा जनप्रतिनिधिहरू नै बोक्सीकाण्डमा संलग्न र महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन त राष्ट्रिय लज्जाको विषय बनेको छ । राहत होइन, तीन हजार प्रतिशतसम्म करवृद्धि गरिएको छ । यो हो हामीले भोगेको यथार्थ । जसले हाम्रो समाज र देशको आचरणको प्रस्ट ऐना देखाइरहेकै छन् । उच्च वर्ग र दलका संरक्षकहरूले जेसुकै अन्याय-अपराध र जे गरे पनि कि पैसाले किन्छन् कि दलहरूको आडमा उभिएरै चोखिन्छन् । जो निम्नवर्ग, निरीह छ, ऊ झूटा आरोपमा जेल बस्न बाध्य पारिन्छन् । यस्तो संस्कार र संस्कृति त यस्तो लाग्छ जनता आफैँ जागरुक भएर सत्ता सञ्चालनमा सक्रिय भूमिका खोज्न नसक्दासम्म भोलिसम्म पनि तिनले राज गर्नेछन् अनि पचासीजनालाई समृद्धिको सपना बेच्छन् पन्ध्रजनाको समृद्धि हुन्छ । यही नै उनीहरूको मूल सूत्र हो । त्यसैले यसलाई नउल्ट्याउँदासम्म कदापि देश, जनता कसैको भलो हुने स्थिति छैन ।

जननियन्त्रित शासन व्यवस्था, विदेशी हस्तक्षेपको अन्त्य, निजी स्वामित्वको उन्मूलन हुने समाजवादी व्यवस्था नभएसम्म समृद्धिको सपना सम्भव छैन । पुँजीवादी देशहरूले पछौटे उत्पादन प्रणाली र सामन्तवादको अन्त्य गरेर पुँजीवादी विकास गरेका थिए । नेपालमा त पुँजीवादको विकास गर्न पनि समाजवाद आवश्यक भएको छ । अन्यथा समृद्धिको सपना गैरसरकारी संस्थाको विकासे नाराजस्तै अधुरो सपना भइरहनेछ ।

लेनिनका विलक्षण चारित्रिक गुणहरू– २

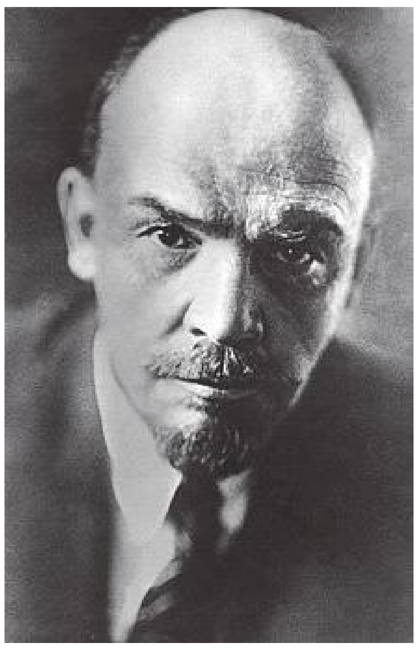

जनताप्रति प्रेम, सम्मान र विश्वास

श्रमिक जतनाका सच्चा नेतामा एउटा गुणको विकास हुनु आवश्यक छ । त्यो गुण के भने उसले जनतालाई आफूसँगसँगै लैजान, तिनीहरूलाई सिकाउन, सचेत तथा सशक्त पार्न र साथै जनताबाट सिक्न, र तिनीहरूको अनुभवबाट आफूलाई अरू प्रबुद्ध बनाउन सक्नुपर्छ । एकले अर्कोलाई सिकाउने र एकले अर्कोबाट सिक्ने एउटा त्यस्तो उपाय हो जसले नेता, पार्टी र जनतालाई बाँधिराख्ने बलियो सूत्र र कडीको काम गर्दछ । सर्वसाधारण जनतालाई सिकाउ र सर्वसाधारण जनताबाट सिक - लेनिनको राजनीतिक क्रियाकलापमा एउटा मूल मन्त्र त्यही थियो । लेनिन जनतालाई सिकाउन मात्र होइन, जनताबाट सिक्न पनि त्यतिकै चासो र ध्यान राख्दथे । यस सम्बन्धमा अल्बर्ट विलियमको भनाइ तल उद्धृत गरिएको छ :

"तर अर्कोतिर, कटु जीवन र श्रमको कठोर पाठशालाबाट किसानले व्यावहारिक रूपबाट थुप्रै कुरा जानेको हुन्थ्यो । ऊसित धर्तीको ज्ञान थियो । उसले जानेको कुरालाई आफूले थाहा पाउन लेनिन उत्सुक थिए । सबै साँच्चिकै महान् व्यक्तिहरूभैँ, लेनिन यति विनम्र थिए कि उनले अत्यधिक अशिक्षितहरूसित पनि आफूलाई दिने केही कुरा छ भन्ने बुझ्ेका थिए । यसरी उनको सूचनाका सूत्रहरू अत्यधिक विविध स्थान र जनसमुदायहरूसम्म पुगेका थिए । र जम्मा भएका हजारौँ तथ्यहरूलाई उनी सावधानीपूर्वक तौलन्थे, केलाउँथे, विश्लेषण गर्थे । त्यसबाट उनलाई आफ्ना शत्रुहरूको भन्दा बढी फाइदा हुन्थ्यो, जसको कारण उनी तिनीहरूलाई बुद्धि र चतुर्‍याइँमा पछि पार्न समर्थ भए ...

"साधारण जनतासित उनलाई दिने केही कुरा थियो । त्यही नै उनी तिनीहरूलाई स्वागत गर्न सदा तत्पर रहनाको एउटा कारण थियो । दोस्रो कारण के भने उनीसित तिनीहरूलाई दिनका लागि केही कुरा थिए- सामाजिक शक्तिहरूसम्बन्धी र क्रान्तिको रणनीतिसम्बन्धी उनको ज्ञान, समाजवादको निर्माणका लागि उनका योजना र परियोजनाहरू । अझ अर्को र अत्यधिक बलियो कारण के थियो भने लेनिन तिनीहरूलाई मनपराउँथे- मूल रूपमा तिनीहरूलाई मन पराउँथे र प्यार गर्दथे । जसरी लेनिनमा पुँजीवादका परजीवी र पिट्ठूहरू - दलालहरू, फाटकबाजहरू, चालबाजहरू र छलीहरूप्रति असामान्य घृणा थियो : त्यस्तै, अर्कोतिर, उनमा सम्पदाका उपजहरू, कोइला, ढुङ्गा र धातुका काम गर्ने मजदुरहरू, खेत र बनमा काम गर्ने मजदुरहरूप्रति असाधारण स्नेह थियो ।

जनताबाट सिक्ने लेनिनको चासो र उत्सुकता कति तीव्र रहेको थियो भन्ने स्पष्ट पार्न अल्बर्ट विलियमले आफ्नो संस्मरणमा एउटा घटनाको उल्लेख गरेका छन् । साधारण जनतासित, मजदुर र किसानहरूसितको भेट र त्यसका लागि समय दिने कुरा लेनिनको प्राथमिकतामा परेको थियो । मनिसहरूसित भेट गर्ने कार्यमा लेनिन बडो समयपालक ९उगलअतगर्बा० थिए । एकपल्ट लेखक र अन्य केही व्यक्ति लेनिनले दिएको समयमा उनलाई भेट्न जाँदा भेट पाउन डेढ घन्टा पर्खिनुपरेको थियो र उनीहरूले लेनिन कुनै विशिष्ट मानिससित कुरा गरिरहेका होलान् भन्ठानेका थिए । तर, अल्बर्ट भन्छन् :

"आखिरमा ढोका खुल्यो र मटानमा बसिरहेका सबैलाई छक्क लाग्ने गरी कोठाबाट कुनै अफिसर, कूटनीतिज्ञ र उच्च पदमा रहने प्रतिष्ठित व्यक्ति होइन, बरु भेडाको छालाको कोट र बेतको जुत्ता ९दययत० लगाएका एकजना झ्यापुल्ले कपाल भएका किसान -सोभियत भूमिभर लाखौँ सङ्ख्यामा भेटिने एकजना विशिष्ट गरिब किसान - निस्केर आयो ।

"आफ्नो कार्यालयमा पसेर लेनिनले भने : 'योताम्बोबबाट आएको किसान थियो र म विद्युतीकरण, सामूहिकीकरण र नयाँ आर्थिक नीति ९ल्भ्ए० बारे उनका विचारहरू सुन्न चाहन्थे । कुरा कति चाखलाग्दो रह्यो भने मैले भुसुक्कै समयलाई बिर्सें' ।" जनतालाई सिकाउनु र जनताबाट सिक्नु-यो गुण लेनिनको चरित्रमा उच्चतम मात्रामा विकसित भएको थियो । उनले कुन तथ्यलाई राम्ररी बुझेका थिए भने आफूले ग्रहण गरेको क्रान्तिकारी सिद्धान्तलाई यथार्थमा परिणत गर्नका लागि भौतिक आधारको खाँचो पर्छ र त्यो भौतिक आधार भनेको आम श्रमिक जनताको चेतना, सङ्गठन र तागत हुन् । आफ्नो सारा प्रतिभा र जीवनको लक्ष्यलाई उनले जनताको जीवन्त हितको अधीनस्थ राखेका थिए । तसर्थ सिद्धान्त र लक्ष्यप्रति उनको जति अविचल प्रेम र आस्था थियो, त्यत्तिकै प्रेम र विश्वास जनताप्रति पनि थियो ।

शोषित-पीडित जनताप्रति प्रेम र सहानुभूति र शोषक तथा उत्पीडकहरूप्रति असीम घृणा लेनिनमा अति उच्चतम मात्रामा थियो । यसलाई सामान्यतः महान् व्यक्तिको एउटा चारित्रिक गुण मानिन्छ । जनताप्रति लेनिनको सरल व्यवहार, असीम प्रेम र विश्वासको कारणले गर्दा सर्वसाधारण जनताले लेनिनलाई आफूजस्तै एउटा मानिस, आफ्नै मानिसका रूपमा हेर्दथे । डेनमार्कका मार्टिन एन्डर्सनले लेनिनसम्बन्धी संस्मरण-लेखमा एकजना नर्वेजियाली मजदुरले "एकजना सच्चा मानिस छन् । र ती हामीमध्येकै एकजनाजस्तो लाग्छ, मात्र उनका आँखाहरू हजार गुना बढी तीक्ष्ण छन्" भनी लेनिनबारे व्यक्त विचारलाई उद्धृत गरी लेखेका छन् :

"लेनिन जो अपूर्व बुद्धिका मानिस थिए । उनी साधारण जनताका आवाज र दिलको धड्कनलाई ध्यान दिएर सुन्थे, उनीहरू र उनीहरूको कामलाई महत्व दिएर र साधारण मानिस र उसको श्रम नै जीवनको शिखर हो भन्ने देखाएर उनीहरूबाट सिक्थे । यो एउटै कुरा हजारौँ वर्षको दुःखका लागि एउटा पुरस्कार थियो, साधारण जनताले आफू र आफ्नो जीवनबारे यति राम्ररी जानकारी राख्ने व्यक्ति पहिले कहिल्यै देखेका थिएनन् ।"

श्रमिक जनता र त्यसको तागत र रचनात्मकताप्रति लेनिनमा रहेको दृढ विश्वास उनको चरित्रको एउटा विलक्षण विशेषता थियो । शोषण तथा उत्पीडनबाट भयानक दुःखकष्ट भोगिरहेका जनताभित्र ठूलो तागत र सामर्थ्य छ भन्ने कुरामा लेनिनको अटल विश्वास थियो । कोलम्बियाली लेखक लुइस तेजादाले लेनिनबाट आफूले उक्त कुरा सिकेको जिकिर गर्दै लेखेका छन्:

"लेनिनले मलाई साधारण जनताको दिलको धुकधुकीमा रहेको काव्यलाई बुझ्न र झुत्रो लुगा लगाएका र फोहोरमा बाँचिरहेका जनतामा रहेको सौन्दर्य र तागतका बीजहरूलाई देख्न सिकाए । अब मलाई कुन कुरा थाहा भयो भने सर्वहारा जनसमुदायहरूमा र अत्यधिक पददलित, अशिक्षित तथा अज्ञानी मानिसभित्र समेत मानव- प्रतिष्ठाको कण विकसित हुँदैछ । यसले मात्र मानिसलाई बहादुर, बलियो, उदात्त बन्न र उत्पीडन तथा अनादरको विरुद्ध उठ्न मद्दत गर्नसक्छ ।"

प्रेम र घृणा यस्ता दुईटा विपरीत तत्व हुन् जसमा एकको अस्तित्व अर्कोको अस्तित्वको अभावमा रहन सक्दैन । प्रेम जति मात्रामा बढी र बडेमानको हुन्छ, त्यत्तिकै बढी र बडेमानको घृणा हुन्छ । जोमानिसको दिलमा प्रेम हुन्छ, त्यसमा घृणा पनि हुनैपर्छ । जो मानिस दिलैदेखि आफ्नो देशलाई प्रेम गर्छ, उसले राष्ट्रघात र राष्ट्रघातीप्रति घृणा नगरीकन रहन सक्दैन । लेनिनको चरित्रमा श्रमिक जनताप्रति असीम प्रेम र जनशत्रुहरूप्रति अपार घृणा अभिन्न रूपमा गाँसिएको थियो । त्यो उनको एउटा विशिष्ट चारित्रिक लक्षण थियो । डेनमार्कका हैन्स सचर्फिगले आफ्नो संस्मरणमा लेखेका छन् :

"दया–माया, एकबद्धता र आफ्ना सहकर्मीहरूको सुखप्रति चासो

- उनको जीवनलाई निर्धारित गर्ने यिनै कुरा थिए । अन्यायप्रति घृणा, मानवीय दुःखप्रति असहिष्णुता उनको जङ्गी नारा बन्यो । उनको जीवन-कार्यमा मानवजातिको दुःखप्रति नमेटिने शत्रुता, पृथ्वीमा खराबीको उन्मूलनको सम्भावनामा चहकिलो आस्था, र एउटा निश्चित आशावाद व्याप्त रहको थियो ।" ८

जनताले भोगिरहेका दुर्भाग्य, दुःखकष्ट तथा अन्यायप्रति गहन घृणा र तिरस्कार लेनिनको अपूर्व । त्यसका साथै लेनिनमा कुन कुराप्रति अगाध तथा दृढ विश्वास थियो भने आम जनतामा क्रान्तिकारी सामर्थ्य छ, तिनीहरू दुर्भाग्यहरूको उन्मूलन गर्न, विद्यमान समाजको क्रान्तिकारी रूपान्तरण गर्न सक्छन् । यस सम्बन्धमा गोर्की भन्छन् :

"मलाई लाग्छ, असामान्य रूपले ठूलो मात्रामा रहेको कुरा यस्तो छ - दुर्भाग्यप्रति उनको असामान्य र नमेटिने घृणा, र दुर्भाग्य जीवनको कुनै हटाउन नसकिने आधार होइन, बरु एउटा घृणित चीज हो, जसलाई जनताले आफ्नो बाटोबाट पन्छाउनुपर्छ र पन्छाउन सक्छन् भन्ने उनको प्रचण्ड विश्वास ।

"उनको चरित्रको यस आधारभूत गुणलाई म एकजना भौतिकवादीको जुझारु आशावाद भन्छु ।"

सरलता, विनम्रता र आत्मत्याग

सरलता, विनम्रता र आत्मत्याग लेनिनको एउटा प्रमुख चारित्रिक विशेषता थियो र उनी उक्त विशेषताका एक उत्कृष्ट तथा चहकिलो दृष्टान्त थिए । १९१८ मा गोर्कीले सोमौवो मजदुर दिमित्री पाब्लोवलाई लेनिनको प्रमुख विशिष्ट लक्षण के हो भनी सोध्दा, त्यसको जबाफमा सो मजदुरले भनेको कुरा उल्लेख गरेका छन् । उनको जबाफ यस्तो थियो : 'सरलता ! उनी सत्यजत्तिकै सरल छन् ।'

"सत्यजत्तिकै सरल" - यो लेनिनको चरित्रमा निहित एक निकै महत्वपूर्ण । वास्तवमा सरलता र सत्यता सँगसँगै रहने कुरा हुन्, वास्तविक सत्य एकदमै सरल रहन्छ र सरलता सत्यको एउटा पहिचान र अभिव्यक्ति हो । भूट तथा धोकाबाजी लेनिनको चरित्रका लागि पूरै विजातीय तत्व थिए । सत्य कुरा बोल, सत्य बोल्नुमा हाम्रो विजय छ भन्ने कुरामा लेनिनको दृढ विश्वास थियो । एकपल्ट जिनोविवसितको कुराकानीको सिलसिलामा लेनिनले भनेका थिए : "हाम्रो कार्यनीति भनेको सर्वसाधारण जनतालाई साँचो कुरा बताउनु हो । सत्य हाम्रो फाइदाका लागि नभए पनि सत्य बताउनैपर्छ अनि मात्र जनताले हामीलाई विश्वास गर्नेछन् । यदि - मात्र यदि हामी सधैँभरि, इतिहासका सबै नागबेलीहरूमा आमजनतालाई सत्य बताउँछौँ भने, यदि हामी इच्छालाई कार्य ठान्दैनौँ भने, यदि हामी तथाकथित 'कार्यनीतिक फाइदा' का लागि जनतालाई भूटो बताउँदैनौँ भने हामी अजय हुनेछौँ ।"

इमानदारी र निष्कपटता लेनिनको एउटा निकै प्रशंसनीय चारित्रिक गुण हो । उनको इमानदारी र निष्कपटता एकदमै अद्वितीय खालको थियो र आफ्ना कमरेड र मित्रहरूप्रति उनी सदा इमानदार र निष्कपट रहेका थिए । उनी आफूलाई ठीक लागेको कुरा स्पष्ट र खुलस्त रूपमा भन्थे, उनी एकदमै स्पष्ट वक्ता थिए । बेइमानी, भूट, शब्दजाल आदिप्रति उनको ठूलो घृणा रहेको थियो । आफ्ना विरोधी वा शत्रुप्रति समेत उनको निष्कपट व्यवहार हुने गर्थ्यो । उनको त्यसप्रकारको व्यवहारको दृष्टान्तका रूपमा अल्बर्ट विलियमले एउटा घटना उल्लेख गरेका छन् । उनी भन्छन् :

"उनी आफ्ना खुल्ला शत्रुहरूप्रति समेत पनि निष्कपट छन् । उनको असाधारण निष्कपटताबारे टिप्पणी गर्दै एकजना अङ्ग्रेजी लेनिनको पारा निम्न प्रकारको रहेको बताउँछन् : 'व्यक्तिगत रूपमा मलाई तपाईंका विरुद्ध केही भन्नुछैन । तर राजनीतिक दृष्टिले तपाईं मेरो शत्रु हुनुहुन्छ र मैले तपाईंको विनाशका लागि आफूले सकेको हरहतियार प्रयोग गर्नुपर्छ । तपाईंको सरकार मेरोविरुद्ध त्यस्तै काम गर्छ । अब, हामी कतिसम्म सँगसँगै जान सक्छौँ, हेरौँ ।"

"उनका सबै सार्वजनिक वाचनहरूमा यस्तो निष्कपटताको छाप रहेको छ । लेनिनमा स्वाङ, चम्किलो वाक्छल, सफलता-मनोविज्ञानजस्ता राजनेता-राजनीतिज्ञले प्रयोग गर्ने सामान्य सरजाम पाइँदैन । जोकोहीलाई पनि कस्तो लाग्यो भने आफूले गर्न चाहे पनि उनी अरूलाई धोका दिन सक्दैनथे र त्यही कारणले गर्दा उनी आफैँलाई धोका दिन सक्दैनथे : उनको वैज्ञानिक चित्रवृत्ति, तथ्यहरूप्रति उनको उत्कण्ठा ।"

लेनिनमा सामान्यतः पुँजीवादी तथा निम्न-पुँजीवादी राजनीतिज्ञहरूमा पाइने शब्दजाल, फाइँफुट्टी, स्वाँगीपन, धाकधम्की, लोकाचार, अहम्भाव आदि दुर्गुणहरूको लेस मात्र पनि थिएन । उनको भाषण तथा बोली एकदम स्पष्ट, सरल र खरो किसिमको हुन्थ्यो । त्यसबारे नदेज्दा क्रुप्स्काया यसो भन्छिन् : "उनको चालढालमा कुनै भावभङ्गिमा, वैचित्र्य, नाटकीयता वा स्वाँगीपन थिएन ।

"उनको बोल्ने ढङ्ग सरल थियो, चेपारे वा नाटकीय थिएन । उनको बोलाइमा फ्रान्सेली ढङ्गमा हुने 'प्राकृतिक कृत्रिमता' थिएन, 'गाइनेपारा' को स्वभाव कुनै पनि थिएन... न त त्यसमा अङ्ग्रेजी पाराको कुनै रूखोपन, जडता, निरसता थियो- उनको ढङ्ग उक्त अतिको बीचमा कहीँ रहेको रुसी बोलाइ थियो ।"

हामी अक्सर ठूलाबडा व्यक्तिहरूमा आफू ठूलोको भाव, अहंकार, व्यक्तिपूजाको भाव रहेको पाउँछौँ । लेनिनको व्यक्तित्वमा ती दुर्गुणहरूको कुनै चिह्न थिएन बरु उनको सम्पूर्ण व्यवहारमा सरलता प्रमुख तत्व रहेको थियो । उनमा आत्मविज्ञापन गर्ने, आत्मप्रशंसा गर्ने, आफूलाई ठूलो ठान्ने प्रवृत्तिको लेस मात्र पनि थिएन । डेन्मार्कका लेखक हान्स सचर्फिग लेख्छन् :

"लेनिनको प्रतिभाका लागि सारा सनसनीपूर्णता, लहडीपन तथा उट्पट्याङ विजातीय छन्, हरकुराले उनी यथार्थ ९मयधक(नय(भबचतज० मानिस रहेको तथ्यलाई इङ्गित गर्छ । उनमा महानता आधारभूत मानवीयतासित, सबैले बुझ्ने चहकिला विचार हरूसहितको विनम्रता, सरलता र दयासित गाँसिएको थियो । उनी कुनै अपूर्व महामानव थिएनन्, बरु एक साधारण मानवीय प्राणी थिए, जसमा संसारलाई थाम्ने श्रम गर्ने सच्चा मानिसहरूका सर्वोत्तम चारित्रिक विशेषता तथा प्रतिभाहरू मूर्तमान भएका थिए ।"

विनम्रता बोल्सेविकको एउटा गहना रहेको स्टालिनले बताएका छन् । वास्तवमा विनम्रतालाई सच्चा कम्युनिस्टहरूको एउटा चरित्रगत लक्षण मानिन्छ र घमण्ड तथा फाइँफुट्टीलाई तिनका लागि पूरै विजातीय ठानिन्छ । लेनिनको विनम्रताको एउटा आदर्श प्रतिमूर्ति थिए । स्टालिनले आफ्नो लेख "लेनिन" मा दिसेम्बर १९०५ मा फिनल्यान्डमा भएको बोल्सेबिक सम्मेलनमा आफूले देखेको एउटा दृश्यको उल्लेख गरेका छन् जसमा लेनिनको विनम्रता व्यक्तिएको थियो । उनले लेखेका छन् :

"कुनै 'महान् व्यक्ति' सभाहरूमा अबेर पुग्नु साधारण कुरो मानिन्छ, जसले गर्दा सभा उसको आगमनका लागि संयमित रूपले बसेको हुन्छ, अनि सो महान् व्यक्ति पस्नुभन्दा ठीक अघि चेतावनीपूर्ण कानेखुसी चल्छ : 'हे चुप ! उनी आइरहेछन् ।' ... तर लेनिन प्रतिनिधिहरू पुग्नुभन्दा पहिले नै सम्मेलनमा पुगेर एउटा कुनामा बसी सम्मेलनमा आएका सबभन्दा साधारण प्रतिनिधिहरूसँग कुराकानी गरिरहनुभएको थियो । यी कुरा थाहा पाउँदा त्यसबेला म ज्यादै निराश भएँ... पछि मात्र मैले कुन कुरो बुझेँ भने यो सरलता तथा विनम्रता, कसैद्वारा ध्यान नदिइने बन्ने अथवा कमसेकम आफूलाई विशिष्ट नपार्ने र आफ्नो उच्च स्थानमाथि बल नदिने यी प्रयास नै नयाँ जनगणनाको, मानवजातिका सबभन्दा सीधासादा जनगणको नयाँ नेताका रूपमा लेनिनको एउटा सबभन्दा बलियो विशेषता थियो ।"

क्रमशः

अभियान

जीवनसङ्घर्ष र जीवनलक्ष्य

प्रत्येक मानिसहरूका आआफ्ना तीतामीठा अनुभवहरू हुन्छन्, सफलता र असफलताकका पलहरू छुट्टाछुट्टै प्रकार हुन्छन्, विचार, सिद्धान्त अनि जीवन जिउने शैली पनि फरकफरक परिवेशका हुन्छन् । तर मेरो बुझाइमा जीवन एउटा यात्रा हो । धनी र पुँजीपतिहरूको यात्रा सुगम मार्गमा हुने गर्छ भने गरिब सर्वहारा वर्ग तथा क्रान्तिकारीहरूको जीवनयात्रा कयौँ उकाली, उराली, आरोह, अवरोह, घुम्ती मोड तथा जिकज्याकीकरणहरूको बीचमा हुने गर्दछ । जीवनको जन्म र मृत्युको बीचमा विभिन्न चरणहरूलाई सामना गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तै मेरो जीवनकथाभित्र रहेका सङ्घर्षमा चरणहरूलाई सङ्क्षिप्त ढङ्ले पस्किने जमर्को गर्दछु ।

म आफूलाई रक्षकुमार राई भनेर कसैले बोलाउनु भन्दा अभियान भनेर सबैले बोलाएको मनपराउँछु । मेरो जन्म वि.सं. २०४६/०७/०९ गते तेम्के मैयुम गाउँपालिका २ भोजपुर जिल्लामा माता चन्द्रदेवी राई र पिता रामबहादुर राईबाट भएको हो । घरको नजिक जंगल । त्यही पनि मेरो आफ्नो बा सिकारी । बाले भरुवा बन्दुक चलाएको देख्दा मलाई पनि मेसिनगन चलाउने कौतुहल जागिरहन्थ्यो ।

वि.सं २०५९/११/१५ गते वीऋ परीक्षाको तयारी भनेर कोचिङ पढ्न घरबाट हिँडेको रक्षकुमार बाको प्यारो ध्वाँसे छोरा जनमुक्ति सनाको फर्मेसनभित्र क. अभियान बन्न पुगेँ ।

लडाइँ विचारको थियो अनि परिवर्तन जनताको । सानै उमेर भए पनि डर भन्ने शब्द मुटुको कुनै कुनामा अटाउन सकेन । पूर्वी कमान्डको मोर्चाबन्दी लडाइँ र पहिलो ऐतिहासिक आक्रमण धारापानी, बन्दीपुर, मिर्चैया र चोहर्वा २०६२/०१/२६ गते बन्दीपुर मोर्चाबन्दी लडाइँ मेरो पहिलो अनुभव थियो ।

नेपाली जनयुद्धका तीन चरण : रक्षा, सन्तुलन र रणनीतिक प्रत्याक्रमणअन्तर्गत यस अवस्थामा हामी अन्तिम चरण जुन रणनीतिक प्रत्याक्रमण चरणमा पुगिसकेका थियौँ । एकातिर शाहीसत्ता थर्कमान अवस्थामा थियो भने अर्कोतिर जनयुद्धले एकपछि अर्को साहसिक अनि ऐतिहासिक सफलताहरू हात परिरहेको थियो ।

२०६२।०३।०८ गते भोजपुर पाँचधारे भिडन्तमा शाहीसत्ताका भरौटे सेनाहरूलाई पूर्ण रूपमा घुँडा टेक्न बाध्य पारेर सम्पूर्ण हातहतियार कब्जा गर्न सफल जनमुक्ति सेनाका दस योद्धाहरूले सहादत प्राप्त गर्नुभएको थियो । आज त्यस ठाउँलाई दसतारे भनेर चिनिन्छ । त्यो मेरो दोस्रो लडाइँको सहभागिता थियो ।

घोडेटार आक्रमणमा मैरैअगाडि बटालियन कमान्डर क. जमिन वर्गदुस्मनको गोली लागेर ढल्नु भएको भने मलाई पनि दुस्मनको गोली घुँडामा लागेको थियो । बमको धमाकाले रक्ताम्मे शरीर भुइँमा लडेको अवस्था थियो ।

क.जमिन सहादत प्राप्त गर्नुअगाडि तारबारको घेरा तोडेर आफैँ सेन्ट्री पोस्ट नजिक पुगेर वीरता प्रदर्शन गरिरहनुभएको थियो भने हामी उहाँको पछाडि माथि उक्लिरहेका थियौँ । उहाँको टाउकोमा ऋ्ः– को गोली लागेर अचानक उहाँ ढल्नुभयो । त्यही समय म पनि घाइते हुन पुगेँछु ।

क. अनमोल सायद अहिले उहाँ रोजगारको सिलसिलामा बाहिर हुनुहुन्छ । त्यस बेला उहाँ बिरामी सप्लाई टोलीमा हुनुहुन्थ्यो । उहाँको एउटा शब्द अझै सम्झना हुन्छ- अभियान पनि घाइते हुनुभएछ ।

हुनसक्छ नेपाली जनयुद्धकै अन्तिम मोर्चाबन्दी लडाइँ सर्लाहीको मलङ्गवा आक्रमण आफैँमा ऐतिहासिक छ । यस लडाइँमा नै अमेरिकाले दिएको लडाकु विमान खसेको थियो । यस ठाउँमा आक्रमण गर्छ भन्ने शाही सत्तालाई सयमा एक प्रतिशतसमेत विश्वास थिएन । यसै लडाइँपछि देशमा शान्तिसम्झौताहरू भए । मलङ्गवा आक्रमणमा मैले पनि वीरता प्रदर्शन गर्ने अवसर प्राप्त गरेको थिएँ र दसवटा हतियार खोस्न सफल भएको थिएँ ।

जनयुद्धमा बलिदान गर्ने हज्जारौँ वीर सदिहरूलाई नसम्झिरहन सकिँदैन । म सलाम गर्न चाहन्छु ।

क्रान्तिकारीहरू जहिले पनि सिद्धान्त र विचारले अगाडि बढ्छन् । सङ्घर्षबाट प्राप्त उपलब्धिहरूलाई संस्थागत गर्दै अगाडि बढ्ने गर्छन् । आज म खुलेर भन्न सक्छु- मलाई नेपाली क्रान्तिले साहस दिएको छ । त्यही साहसले आज म पूर्वलडाकु, फिल्मी कलाकार, पुस्तक लेखक, कराँते प्रशिक्षक र राष्ट्रिय रेफ्रीका रूपमा परिचित छु ।

सफलताको पछाडि इच्छाशक्ति, सही योजना, उचित समयको सदुपयोग, निरन्तरता र क्रान्तिकारी साहस नै हुन् । क्रान्तिकारीहरू सधैँ परिवर्तनशील र गतिशील हुन्छन् भन्ने कुरामा कसैको पनि दुईमत नहोला । एउटा क्रान्तिकारी भएको नाताले मैले पनि संसार जित्ने साहस गरेको छु । म सारा नेपालीको नाम विश्वसामु चिनाउन चाहन्छु । आज मैले स्कुटीको २७०० किमि साहसिक यात्रा एकै समयमा भोकै, पानीसमेत नपिईकन काठमाडौँबाट सोलुखुम्बु हुँदै पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकाली हुँदै फेरि काठमाडौँसम्म तीन दिनभित्र पूरा गर्ने साहस गरेको हुँ । हुनत विश्व कीर्तिमान आफैँमा महान् कार्य हो । यो अति धेरै मूर्खले कि विद्धान् र साहसीले मात्र गिनिज बुकको पानामा अफ्नो नाम लेखाउन सफल हुन्छ । High Rish, High Speed / High Distance लाई लिएर आज यस विश्व कीर्तिमानका लागि लगभग ६० प्रतिशत कार्य पूरा भइसकेको छ । स्वदेश तथा विदेशमा रहनुभएका नेपाली दाजुभाई तथा दिदीवहिनीहरूले आर्थिक सहयोगहरू प्रदान र गरिरहनुभएको छ भने होन्डा कम्पनी र पूर्वनेपाल कृषि प्रमुख आदरणीय मदन राईले पनि थप सहयोग गर्नुहुने भएको छ ।

हामी जन्मेदेखि मृत्युसम्म विभिन्न बहानामा कर असुली गरेर शासकहरू आफ्नो सपना पूरा गर्ने र जनताको चाहना अधुरो राख्ने काम अझै पनि गरिरहेकै छन् । हिजो जनयुद्ध अगाडि पनि थुप्रै क्रान्तिकारी आन्दोलनहरू भए । सरकार परिवर्तनहरू भए तर जनताको जनजीवनमा आमूल परिवर्तन हुन सकेन । अझै पनि क्रान्तिकारी धारले परिवर्तनका आवाजहरू बुलन्द गरिरहेको छ । पक्कै पनि जबसम्म मानव जातिको अस्तित्व हुन्छ तबसम्म जनतालाई परिवर्तनको आवश्यकता भइरहनेछ । परिवर्तनकारी र यथास्थितिवादी शक्तिहरूवीच सङ्घर्षहरू भइरहनेछ । परिवर्तन सर्वहारा वर्गको चाहना मात्र नभएर समयको माग हुनेछ ।

आजसम्म २१ नेपालीहरूले विश्व कीर्तिमान कायम गरेर गिनिज बुकको पानामा नाम लेखाएका छन् । उनीहरूले आफ्नो प्रयास र मेहनतबाट नै सफलता प्राप्त गरेका हुन् । कुनै एक व्यक्तिका कारण सिङ्गो देशको नाम विश्वमा परिचित हुन्छ भने यस्तो कार्यका लागि पनि सरकारी बजेटहरू जसरी अरू क्षेत्रमा छुटिन्छ त्यस्तै यस्ता कार्यहरूमा पनि छुटिनुपर्छ । यसमा विभिन्न सम्वन्धित सरकारी निकायहरूले ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता छ ।

जबसम्म क्रान्तिकारी योद्धाहरूको योग्यताअनुसारको जिम्मेवारी र सही कार्यको मूल्याङ्कन हुन सक्दैन तबसम्म महान् सहिदहरूले देखाएको बाटो पूरा हुन सक्दैन । क्रान्तिमा पलायनवादका समस्या जीवित भइरहने गर्दछ ।

उदास शनिबार : महान् जनयुद्धको योजनाबद्ध भ्रष्टीकरण

अशोक सुवेदी

आरम्भ

नेकपा-माओवादीको नेतृत्वमा ११ वर्षसम्म सञ्चालित जनयुद्धलाई पूरा वा आंशिक विषय बनाएर नेपाली साहित्यमा धेरै आख्यान प्रकाशनमा आएका छन् । यसमा पनि धेरै कथा र उपन्यासका पुस्तक छन् भने संस्मरण, नाटक र दैनिकीहरूको सङ्ख्या पनि उल्लेख्य छ । युद्धलाई सकारात्मक र नकारात्मक दुवै कोणबाट आख्यानीकरण गरिएको छ । गोविन्दराज भट्टराईको शुकरातका पाइला, प्रदीप नेपालको आकाशगंगाको तीरैतीर, खगेन्द्र सङ्ग्रौलाको जूनकीरीको संगीत युद्धलाई नकारात्मक रूपमा आख्यानीकरण गरिएका औपन्यासिक पुस्तक हुन् भने ऋषिराज बरालको समरगाथा, घनश्याम ढकालको रातो आकाश, सरला रेग्मीको प्रवाह, सकारात्मक रूपमा आख्यानीकरण गरिएका उपन्यास हुन् । युग पाठक, राजन मुकारुङहरूले पनि युद्धका कथावस्तु टिपेका छन् तर ती सीमासहितका छन् । यिनीहरूमध्ये मुकारुङको अलि बढी नै क्षेत्रीयतावादी छ र पाठकको उत्तरआधुनिकतावादी चेतद्वारा ओतप्रोत । यसैबीच आख्यान विधामा पनि उपन्यासलाई पहिलो पुस्तक बनाएर र मूलतः युद्धका कथालाई आधार बनाएर उदास शनिबार लिएरआएका छन् पूर्वएमाओवादी तथा पूर्वएमाले नेता रवीन्द्र श्रेष्ठ ।

उठान

उदास शनिबार एउटै कथा नभएर उपकथाहरको सङ्ग्रह हो । उपन्यासमा सूत्रधार वा कथावाचकका रूपमा देखिन्छिन् काठमाडौँ सहरकी बासिन्दा पत्रकार अनुराधा । नायक भन्न मिल्ने पात्र हो जनयुद्धको अनुभवी योद्धा सञ्जय । उपन्यासकारको योजना नै भनौँ, जनयुद्ध चुनवाङको धराप हुँदै दिल्लीको १२ बुँदेको बाटो भएर गिरिजाप्रसाद कोइरालासँग कथित शान्तिसम्झौतामा समाप्त भएको घोषणा भएझैँ ऊ पनि युद्धमा नभएर शान्तिकालमा आफ्नो गाउँमा घुम्न गएको बेला झाडापखाला प्रकोपमा परेर अनाहक मर्छ ।

कथाको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म आइरहने पात्र हो अनुराधा । मुलुकमा युद्ध सुरु भएपछि प्रेमिका अनुराधालाई छोडेर उसको प्रेमी उदय अस्ट्रेलिया भासिन्छ र उतै घरजाम गरेर बस्छ । आफ्नो प्रेमीलाई विदेश पलायन हुन र आफूसँग बिछोड गराउन नकारात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने युद्धको विरोधी पात्र हो अनुराधा । खुनखराबाविरोधी बनेर आत्महत्या गर्ने वातावरण खोज्दै ग्लुमी सन्डे गीत गाउँदै ग्लुमी रेस्टुरेन्ट धाइरहेकी अनुराधा आखिरमा त्यही रेस्टुरेन्टमा चिया पिउन आउने युद्धको एक कमान्डर सञ्जयसँग लोभिन्छे, आकर्षित हुन्छे र उसकै गाउँमा भ्रमणका क्रममा प्रेममा बाँधिन्छे, हतारहतार एक साताभित्रै उतै गाउँमै बिहे गर्छे र त्यही साता प्राकृतिक प्रकोपमा सञ्जयको मृत्यु भएपछि सहर फर्किएर केही दिनपछि अर्कोसँग बिहे गरेर सिर्जनामा लाग्छे । अनुराधा एक उपभोक्तावादी पात्र हो । उदय, सञ्जय हुँदै पछिल्लो पतिसम्म आइपुग्दा ऊ जीवनलाई मजाले भोग्नुपर्छ भन्ने पात्र हो तर बुद्धवादी अनुराधा गाउँमा पुगेर सञ्जयसँग बिहे हुँदाको सन्दर्भमा महामारी फैलिएर गाउँ नै सखाप हुन थालेपछि अप्रत्याशित रूपमा आक्रोशित हुन्छे र सञ्जयले कुनै दिन काम लाग्न सक्छ भनेर इतिहासको साक्षीका रूपमा लुकाएर राखेको शक्तिशाली बन्दुक फायर गरेर मन्त्रीलाई तर्साउँछे । फलस्वरूप गाउँमा उद्धारटोली पुग्छ र क्षति रोकिन्छ । कता युद्ध लडेको पात्र सञ्जयको त्याग र उदात्तताको कथा, कहाँ वगसङ्घर्ष, मुक्तिको महान् यात्रा र बलिदानगाथा, कता महामारीमा मृत्यु ! असङ्गत, अति असंगत लाग्छ कथा । वास्तवमा उदास शनिबारको मूल कथा यत्ति हो तर पुस्तकको मूल कथाले भन्दा उपकथाहरूले समाजका धेरै सन्दर्भ, आरोहअवरोह र व्यापकता समेटेका छन् ।

मूल कथाले समेटेको आयाम र समय सीमित छ । कथा केही महिना ललितपुर पाटनढोका आसपास रहेको ग्लुमी रेस्टुरेन्ट र त्यसपछि दुई साता समय लिएर सञ्जयको पश्चिम पहाडी क्षेत्रमा रहेको घर पुग्दासम्मको छोटो समयको सेरोफेरोमा घुमेको छ। तर रेस्टुरेन्टको बसाइ र यात्रामा सञ्जयलगायत पात्रले सुनाएका उपकथाहरूले भने उपन्यासमा ठूलो क्षेत्र र समयावधि ओगटेका छन् । मूल कथाभन्दा उपकथाहरू अर्थपूर्ण छन् ।लाग्छ, मूलकथा कथाकारको जीवन आदर्श हो र अधिकांश उपकथाहरू नेपाली समाजको यथार्थ । क्रान्तिबाट सुधार र संशोधनवादमा पतन हुँदै यौनकाण्डमा पुगेर समाप्त भएको कथाकारको जीवनजस्तै छे मूल पात्र अनुराधा पनि, उपभोक्तावादी-चार्वाक दर्शनको सन्देशजस्तै ऋणम् कृत्वा घृतम् पिवेत् अर्थात् ऋण गरेरै भए पनि घिउ खाऊ । त्यसैले उपन्यासमा अनुराधा भन्नु र यथार्थमा उपन्यासकार भन्नु उस्तैउस्तै लाग्छ । अनुराधाकी साथी शर्मिलाले यस कुरालाई राम्ररी पूरा गरिदिन्छे ।

उपन्यासको आरम्भ मृत्युचिन्तनबाट हुन्छ भने समापन वियोगान्त हुँदै झिनो आशावादमा गएर । तर यस्तो आशावाद जहाँ क्रान्ति र रूपान्तरणको कुनै सम्भावना छैन । सिंगो समाजलाई लपेटेको, अन्यायका विरुद्ध, समानतामूलक समाज निर्माणका लागि ११ वर्षसम्म जारी युद्ध र एउटा क्रान्तिकारी पात्रको जीवन अनि वर्गसङ्घर्षमा होमिएका पात्रहरूको सेरोफेरोमा घुमेको कथाको समापन उपन्यासकी सूत्रधार अनुराधाको जीवन सिर्जना आन्दोलनमा गएर समापन हुनुमा भने उपन्यासकारको चिन्तन र जीवनदृष्टिमा आएको पलायनबोधको राम्रै असर रहेको देख्न सकिन्छ । उपन्यासको आरम्भमै प्रेमीले धोका दिएर पलायन भएको पीडामा विक्षिप्त बनेर मृत्युको बाटो खोज्दै हिँडेकी अनुराधा र समग्र जीवनजगत्को क्रान्तिकारी रूपान्तरणका लागि वर्गयुद्धमा जनमुक्ति सेनाको जिम्मेवार भूमिका निर्वाह गरेको र शरीरभरि युद्धका चोट बोकेको सञ्जयका बीच रेस्टुरेन्टमा भेट भएका बेलाको वार्तालाप यस्तो छ :

अनुराधा : मलाई आत्महत्या गर्न मन लागिरहेको थियो तर हिम्मत जुटाउन सकिरहेकी थिइनँ । म चाहन्थेँ, यो गीतले मलाई आत्महत्या गर्ने आँट जुटाइदेओस् । तर अझै मेरो आँट सय डिग्री पुगेको थिएन सायद । जहाँ मेरो मुटुभित्रको रगत उम्लिएर मुटु नै विस्फोट गरोस् र टाउकोभित्रको गिदी पनि ग्रेनेडझैँ पड्केर विस्फोट होस् ।

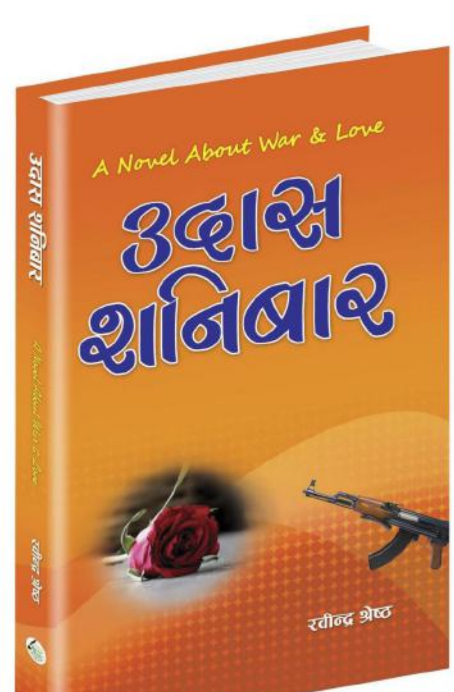

सञ्जय : तपाईंले आत्महत्या गर्न सक्नुहुन्न, गर्नुहोलाजस्तो लाग्दैन... किनभने पहिलो, तपाईंमा हिम्मत छैन । दोस्रो, त्यो ग्लुमी सन्डे गीत सुन्ने र प्रेममा धोका पाउने सबैले आत्महत्या गरेका छैनन् । तेस्रो, प्रेममा एकपटक धोका नपाउने संसारमा पाँच प्रतिशतमात्रै होलान् । पन्चानब्बे प्रतिशतले धोका पाएकै छन् ।...

सञ्जय र अनुराधाबीच जति छलफल हुन्छ, सञ्जयले अनुराधालाई आत्महत्या नगर्ने सर्तमा कथाहरू सुनाउँछ र अनुराधालाई मदिरापानगर्ने लतबाट रोक्छ । ग्लुमी रेस्टुराँ एन्ड बारबाट सुरु भएको मूल कथा होस् वा उपकथा, प्रायः कथामा होटेल, रक्सी, युवती र सेक्सका कथाहरू आउँछन्, नारायण ढकालका कथामा झैँ । कतिपय अवस्थामा लाग्छ, अनुराधा र सञ्जय नामका पात्र उपस्थित गराएर उपन्यासकार यौनकथा भन्न रुचाउँछन् अथवा उनलाई यौनकथा भन्नका लागि युद्धकथाको सहारा लिनुपरेको छ । युद्ध मूलतः समाजमा व्याप्त अन्याय, शोषण, दमन, असमानताको अन्त्य र समानतामूलक समाज निर्माणका लागि थियो भन्नेमा प्रायः दुईमत छैन । यसको अन्त्यका बारेमा पनि धेरै मतभिन्नता र बहसहरू छन् । जनवाद, समाजवाद र साम्यवाद स्थापनाको उद्देश्य राखेर सुरु गरिएको युद्ध राजतन्त्रको अन्त्यमै रोक्नु हुन्थ्यो कि हुँदैनथ्यो भन्नेमा पनि बहस र मतान्तरहरू छन् तर के कुराचाहिँ प्रस्ट हो भने युद्ध बनिबनाउ थिएन । यो लड्दै सिक्दै लड्दै गरिएको विषय थियो । आफ्नै सापेक्षतामा लडिएको युद्धमा कतिपय सीमाहरू पनि रहे र विशेषगरी युद्ध समापनपछि धेरै विकृतिहरू फैलिए । बेथिति छँदै थिएन वा हुँदै भएन होला भनेर अनुमानका भरमा गुलेली चलाउने र युद्ध बेथितिमय थियो वा बेथितिकै लागि युद्ध गरिएको थियो भन्ने दुईवटा मतछन् । पछिल्लो मत आग्रहपूर्ण छ । यो गोविन्दराज भट्टराई, प्रदीप नेपालहरूको मत हो ।

उपन्यासकारले ठाउँठाउँमा उब्जाएका कपकथाहरूले भट्टराई र नेपालहरूलाई सहयोग पुऱ्याउँछन् । त्यसैले यो उपन्यास जनयुद्धकालीन नयाँ यथार्थको त हुँदै होइन, जनयुद्धका आदर्शहरूमा स्खलन ल्याइँदै गरेको वर्तमानको पनि यथार्थ होइन किनकि वर्तमान यति भ्रष्ट, निराशा र अन्योलमा छैन, आशावादको बीचमा पनि छ । नायककै मृत्यु गराउने र नयाँ नायक नजन्माउने आख्यान गतिशीलताविरोधी चिन्तनको उपज हो । लेखकले मार्क्सवाविरोधी चिन्तनबाट, निकृष्ट फ्रायड-ओशोवादी चिन्तनबाट प्रभावित भएर पुस्तक लेखेका छन् । पुस्तकको सार महान् जनयुद्धका भीषण त्याग, शौर्य र बलिदानका गाथाहरूलाई स्थापित गर्नेतिर नभएर प्रकारान्तरले तिनको भ्रष्टीकरण गर्ने उद्देश्यले उत्प्रेरित छ । यद्यपि जनयुद्धको कमान्डरको पतन भएको कुरा सत्य र तीतो यथार्थ पनि हो तर एउटा नायकको पतनले समग्र वर्गयुद्धले वर्गसङ्घर्षको बाटो परित्याग गरेर अन्यत्रै लाग्यो भन्ने उपन्यासको सन्देश यथार्थविरोधी, प्रतिगामी चिन्तनले प्रेरित छ ।

असङ्गत कथाहरू

उपन्यासका उपकथाहरू प्रेमकहानीमय छन् । युद्धमा सामेल विक्रम र मनसराबीचको प्रेमकहानीमा मनसराले विक्रमलाई धोका दिएपछि दर्दनाक रूपमा टुङ्गिन्छ । यता जनमुक्ति सेनाका योद्धा विक्रमसँग प्रेम गर्दागर्दै पार्टी केन्द्रीय सदस्यसँग बिहे गर्ने मनसराका कारण विक्रमले आफैँले बोकेको ग्रिनेट पड्काएर आत्महत्या गरेको सन्दर्भले घटनालाई अतिरञ्जित गर्न खोजेको देखिन्छ । जयप्रकाश मल्लले छोराको मृत्युको शोकले सिट्ठी बनेकी रानीलाई रानीपोखरी बनाएर र गाईजात्रा सुरु गराएर चित्त बुझाइदिएजस्तै सञ्जयले अनुराधाराई आत्महत्या नगर्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले धेरै हत्या, मृत्यु र विगोगका कथाहरू सुनाएको छ । सञ्जयले प्रेममा धोका पाएका मानिसहरूको कथा सुनाएर अनुराधाको चित्त बुझाउने प्रयास गरेको जस्तो पनि लाग्छ र प्रेममा हुने घातअन्तर्घातको एउटा रूप देखाउन खोजेजस्तो पनि । तर निर्दोष, निष्कपट योद्धा विक्रमलाई आत्महत्या गराएर लेखकले युद्धभित्रका ससाना घटनालाई उछाल्न खोजेका छन् । यो आन्दोलनप्रति इमानदार स्रष्टाको गुण होइन । यस उपकथामा छापामार कुमार, विश्व, सरुण,विजयलगायत धेरै पात्र छन् युद्ध लड्दै थवाङ पुगेका । कथा भन्ने क्रममा योद्धाहरूबीच भएको एउटा संवाद यस्तो छ :

विजय : कुरा त ठिकै हो नि । यो साले विक्रम वारमा पूरै अफेन्सिभ लडाइँ लड्छ, सबै रिस्क मोल्छ, ज्यानको बाजी थापेर दुश्मनमाथि जाइलाग्छ तर यो लभसभमा के हो हँ ? गएर आई लभ यु भन्ने हिम्मत पनि छैन ?

विक्रम : होइन सर, मैले आज ठूलो हिम्मत गरेर मनसरालाई आई लभ यु भनेँ । (पृ. ११)

यस संवादमा एक छापामारले अर्को छापामारलाई तँ र साले भन्ने शब्द प्रयोग गरेको सन्दर्भ छ र अर्कोले 'सर' । यो सत्यसँग नजिक छैन । छापामार र जनसेना, जुन तहको होस्, एकले अर्कोलाई सम्बोधन गर्दा कमरेड र तपाईं नै शब्द प्रयोग हुने गर्थ्यो । यो संसारभरकै मार्क्सवादीहरूको न्यूनतम अनुशासन र वर्गसम्बन्ध पनि हो । उपन्यासकारले यो तथ्यलाई भ्रष्टीकरण गरेका छन् । यसले जनयुद्धको भ्रष्टीकरण गर्नेलाई फाइदा भएको छ भने नयाँ यथार्थ पक्षधरलाई घाटा ।

विक्रमको आत्महत्यालाई लेखकले अतिशयोक्तिपूर्ण बनाउने प्रयास गरेका छन् । उनी लेख्छन्-

टाउको झन् भारी भएको महसुस उसले गऱ्यो । रिँगटा लाग्न थालेको उसले थाहा पायो । उसले अब कुनै पनि कुरा सोच्न बन्द गऱ्यो । कम्मरपेटीबाट ग्रिनेड निकाल्यो, ह्यान्डल द्रेबे हातले समातेर दबायो, दाहिने हातले रिङ समातेर निकाल्यो अनि बिस्तारै दायाँ हातले ग्रेनेड देब्रे छातीमा मुटु नजिक टाँस्यो र देब्रे हातले समातेको ह्यान्डल छोड्यो । ठूलो आवाजसहित आठजना छापामारहरूको मुटुसँग साटिएको ग्रेनेड र विक्रमको छातीभित्रको मुटु एकैसाथ पड्क्यो । वरपरका चराहरू तर्सेर आकाशमा उड्न थाले । उत्तरी पाखामा फुलेका लालीगुराँसका फूलहरूले आफ्नो शिर निहुऱ्याए...(पृ. १८)

उपन्यासकारले कथा र उपकथा निर्माण गर्दा नेपालको राजनीतिक जीवनका सही पात्रको पनि प्रयोग गरेका छन्, जस्तै : प्रचण्ड, बाबुराम, बादल, पम्फा, हरिबोल, पासाङ, हितमान, लोकेन्द्र, जनार्दन । कथामा प्रयोग भएका सही नामहरूको विकृतीकरण भएको सन्दर्भ उल्लेख छ र सबैभन्दा बढी प्रचण्डको । माओवादी युद्धका नायक प्रचण्डको भण्डाफोर गर्न सञ्जयले अनुराधालाई सहयोग गरेको छ । अर्थात् अनुराधाले आफ्नो जीविकोपार्जनका लागि प्रचण्डका उत्थान र पतनका कथालाई सहारा बनाएकी छे र यसमा सञ्जयले पूरै सहयोग गरेको छ ।

पाटनढोकामा रहेको प्रचण्डको सम्पर्क कार्यालय, प्रचण्डले प्रयोग गर्ने कुच्चिएको सिलाबरको डेक्ची, फाटेको थोत्रो चकटी र पुरानो ठाउँमा भाँचिएको खाटको फोटो मात्र नभएर भारतीय भूमिमा आश्रय लिइरहेको समग्र जनयुद्धको नायकको मादमदिरा र सत्ताप्रेमको कथाको विस्तारमा व्याख्या गरेर लेखकले जनयुद्धको समाप्तिका लागि यसका मुख्य नायक पहिल्यैदेखि लालायित थिए भन्ने संकेत देखाएकाछन् ।

प्रचण्डको युद्धकालीन लवाइखुवाइ र जनसेनाको लवाइका बारेमा एकजना छापामारको भनाइ हेरौँ-

कमरेड हामी घरबाट जस्तो लुगामा जनसेनामा भर्ती हुन आयौँ, त्यही लुगामै छौँ । हामी मर्न तयार भएर, सहिद हुन जान तयार भएर जनसेनामा भर्ती हुन आएका छौँ तर बलिदान दिने बेलामा कम्तीमा हाम्रो शरीरमा जनसेनाको ड्रेस त हुनुपऱ्यो । प्रचण्डले लगाएको महँगो ज्याकेटबाट दसजनालाई ड्रेस पुग्थ्यो होला...उनले प्रत्येक दिन पिउने महँगा विदेशी रक्सीले सयौँ योद्धा जनसेनाको ड्रेसमा लड्ने इच्छा पूरा हुन्थ्यो होला । त्यो पासाङ र हितमानले पुरानै झोला र फोन चलाए भैहाल्यो । नयाँ किन्ने पैसाले कम्तीमा बीसजनाले ड्रेस लगाउन पाउँथे होला...(पृ. ३५) । योभनाइलाई सही मान्ने हो भने युद्धकालमा विकृति थिएनन् भन्न सकिन्न । तर समग्र जनयुद्धमा, यसको उद्देश्यमा र योद्धा, कार्यकर्ता र जनताको स्तरमा विकृति थिएन । केही विकृत मानसिकताहरू थिए तर त्यो समग्र होइन ।

रोल्पाको गजुलवाङ चौकीका असई रामबहादुर र हबल्दार कर्णप्रसादले माओवादी नेता सुबोध थापाकी छोरी अञ्जना र पत्नीमाथि गरेको बलात्कार घटनाले तत्कालीन राज्यसत्ताकोअत्याचार उजागर गर्छन् भने प्रहरीमा भर्खरै भर्ती भएको जवान कृष्णको सहयोगी गतिविधिले प्रहरीभित्रै पनि कतिपय कोमल भावनाका पात्र थिए भन्ने सत्य औँल्याउँछ । आमासँगै बलात्कृत भएर आत्महत्या गर्ने टुंगोमा पुगेकी अञ्जनालाई जीवनप्रति आशावाद जगाउनु लेखकको एउटा सकारात्मक विशेषता हो । अञ्जना भन्छे : अब हामी आत्महत्या नगर्ने आमा ! हामी अब बाँच्नुपर्छ र यस्ता पापीहरू जन्माउने व्यवस्था ध्वस्त भएको दिन हेर्नुपर्छ । गरिबदुःखीको व्यवस्था आएको दिन हेर्न बाँच्नुपर्छ (पृ. ३१) तर कथामा पछि उनीहरू कहिल्यै फर्किंदैनन् । पीडितहरू प्रतिकारमा नउत्रिनु कथाको सीमा हो । वर्गसङ्घर्षमा प्रतिबद्ध लेखकले यस्ता प्रतिरोधी चेतना भएका पात्रलाई सङ्घर्षमा उतार्न सक्नुपर्थ्यो तर आफैँ ध्वस्त भइसकेको प्रचण्डलाई कथामा ध्वस्त पार्नेतिर लाग्दा जनयुद्धका सङ्घर्षशील पात्रहरूमाथि पनि लेखकले अन्याय गरेका छन् । यसले महान् जनयुद्ध र हजारौँ सहिदको आस्थामाथि नै भ्रष्टीकरण गरेको छ ।

उपन्यासको केन्द्रीय भाग वर्गसङ्घर्ष र प्रेमभन्दा पनि यौन र सेक्सले ओगटेको छ । सूत्रधार अनुराधा, अनुराधाकी महिलावादी साथी शर्मिलादेखि लिएर भातमा बस्ने माओवादी पुरुष नेता, कार्यकर्ता र तिनका पत्नीहरूकोपनि एकएकवटा बहानामा बाहिरी यौनसम्बन्धमा लत लागेको देखाउन लेखकले सक्दो ताबाना बुनेका छन् ।

जनसेनाकी एक अपांग योद्धा भन्छे- एक दिन राती सेन्ट्री बस्ने बेलामा संजोग र म सँगै पऱ्यौँ । त्यही बेला उसले बन्दुक देखाएर बलात्कार गर्न खोज्यो । मेरोबन्दुक पनि उसैले कब्जा गरेको थियो । मलाई के गरुँ, के नगरुँ भयो । मैले उसलाई किन बन्दुक देखाउनुपऱ्यो, म मानिहाल्छु नि यस्तो सुनसान बेलामा भनेर फकाएँ । उसले पहिला लुगा पुकाल् भन्यो । मैले लुगा फुकालेको जस्तो गरेँ । उसले बन्दुक भुइँमा राखेर लुगा फुकाल्न थाल्यो । त्यही बेलामा उसको बन्दुक टिपेर पायर गरेँ । ऊ त्यहीं ढल्यो । (पृ. १०९)

यस किसिमको यौनसन्दर्भले उपन्यासकोआधा भाग नै ओगटेको छ । सारमा यो माओवादी जनयुद्धको जलपभित्रको यौनकथा हो । विचारमा

कविता

सीतायण

निभा शाह

आँला छोडेर
प्रत्येक पुरुषका आँखामा राम छ
त्यसैले त
शिवलिङ्गका आँखामा
स्त्रीदेह
कि त काशी हो
कि त सोनागाछी हो ।

सीताको अग्निपरीक्षा
सीताको योनीपरीक्षा थियो राम
राम तिम्रो देहको
अग्निपरीक्षा लिने को छ राम ?

शिवलिङ्ग ढुङ्गाका हुन् कि
शिवलिङ्गका नाइटामुनिका हुन्
यिनको अग्निपरीक्षा लिने को छ राम ?

राम, तिमीले
सबरीको जुठो बयर चाख्यौ कि
तिमीले सबरीको देह चाख्यौ
तिम्रो देहको
अग्निपरीक्षा लिने को छ राम ?

सीताले रावणको
जुठो बयर चाखी कि
सीताले रावणको देह चाखी
भन्दै
सीतादेहको अग्निपरीक्षा लिने
यहाँ त
मठैमठका रातासेता मठाधीशहरू छन्
राम, तिम्रो देहको
अग्निपरीक्षा लिने को छ राम ?

यो मुकुन्डोको दुनियाँमा
त्रिशूल बोक्नेभित्र त
राम हुने नै भए
यहाँ त
हँसिया-हथौडा बोक्नेभित्र नि राम छ
रामायण बोक्नेभित्र त
राम हुने नै भए
यहाँ त
कम्युनिस्ट घोषणापत्र बोक्नेभित्र नि राम छ
आँला छोडेर
यहाँ प्रत्येक पुरुषका आँखामा राम छ ।

स्त्रीदेहको लालपुर्जा बोक्ने
संसद् भवनको
इँटाइँटामा राम छ
भित्ताभित्तामा राम छ ।
गर्भाशयबाटै
को नै काशी भएर आयो
को नै सोनागाछी भएर आयो ?
स्त्रीदेहलाई
काशी र सोनागाछी बनाउन
पितृसत्ताका जराजरामा राम छ ।

हजारौँहजार वर्षदेखि
जब युगहरूले लालपुर्जा बोक्दै आए
त्यहाँदेखि यहाँसम्म
स्त्रीदेहभरि झुसिल्कीराहरू छन्
हेर त
बैँस छँदा
बलात् वनबेश्या आम्रपाली
बैँस सकिएछि
भिक्षुणी आम्रपालीका देहभरि
झुसिल्कीराका झुसहरू छन् ।

पत्रपत्र पङ्खुँडी जोडिएर
फूल बन्छ
कणकण बालुवा रेत रोडा जोडिएर
चट्टान बन्छ
सङ्गठित भएर उठ स्त्री
कति रामायण बोक्छौ
सीतायण बोक
कति रामायण लेख्छौ
रोजायण लेख ।
... ...

रोजा विश्वविख्यात नेत्री हुन् ।

उदास शनिवार ...

भ्रष्टीकरण भएपछि सामान्य घटना आम बन्ने र आम घटना सामान्य बन्ने हुन्छ।

नेपाली समाजको चित्रण गर्न लेखकले कतिपय ठाउँमा प्रयोग पनि गरेका छन् चराहरूलाई पात्र बनाएर। रुसको साइबेरियाका दिमित्रोभ र नातालिया नामको सारसको सिराहाको मिर्चैयामा, जनकपुर नगरछेउको ठूलो पोखरीनजिक जनक र रमैया नामका सारस, बागमती किनारमा रौतहटपट्टि रामुवा र बतिया नामका सारस र धनुषाको बर्मभिmयामा पावेल र स्टेमिला नामका सारसले एकापसमा नेपाली समाजको चित्रण गरेको कथा नेपाली आख्यानमा नयाँ प्रयोग हो। टोलीनेत्री नातालियाले मास्टर साहेब रामवृक्षको बलिदान भएको ठाउँ बर्मभिmया, हाटबजार नजिक सबेलाबजारको माथि आकाशबाट देखिएको दृश्य भनेर साग बेच्न हिँडेको सिन्धुलीको लडाइँमा मारिएका जनसेनाका छापामार सहिदको छोरालाई हाटबजारको ठेकेदार सन्तोषले पान चपाउँदै र पाँच मुठा साग खोस्दै 'तेरो बाउले शाही सेनालाई सहयोग गरेको भन्दै मेरा ट्र्याक्टर जलाइदिएको थियो' भनेर बालकसँग बदला लिएको कथा र सहिदपत्नीको दारुण मृत्युको घटना वर्णन सन्दर्भले मुलुकमा भएको प्रतिक्रान्तिको सजीव चित्रण गर्छन्।

जनयुद्ध हाँकिरहेका नेताहरूको बदलिएको जीवनशैलीको चित्रण पनि सान्दर्भिक नै छ। लेनिनले क्रान्तिअघि र क्रान्तिपछि एउटै ओभरकोटलगाएको, माओले १३ वर्षसम्म एउटै कोट लगाएको, स्तालिनका एकमात्र छेरा लालसेनामा भर्ती भई हिटलरविरुद्ध लड्दा पक्राउ परेको र केही कमान्डर रिहा गरे मुक्त गर्ने प्रस्ताव अस्वीकार गर्दा निर्ममहत्या गरी सहिदभएको, माओका छोरा जनसेनामा भर्ती भई कोरियामा अमेरिकी सेनाविरुद्धको युद्धमा सहिद भएकोतर हाम्रो जनयुद्धमा प्रचण्ड, मोहन वैद्य र बाबुरामलेजनसेनामा छोराछोरी भर्ना नगरेको (पृ. ४९) सन्दर्भ उल्लेख गरेर जनयुद्ध सञ्चालन गर्ने नेताहरू इद्धप्रति साँच्चै नै इमानदार थिएनन् कि भन्ने सन्देह उत्पन्न गर्ने ठाउँ भने देखाएको छ। प्रचण्ड-बाबुरामले जनयुद्धलाई बीचैमा सम्भmौतामा टुंग्याएर संसद्वादमा हाम्फाल्न देखाएको हतारो र वैयक्तिक जीवन उत्थानका लागि देखाएको चटारोले यिनीहरू युद्धमा आफ्नो परिवारको कुनै पनि क्षति नहोस्, जनताले गरेको त्याग, शौर्य र बलिदानमा व्यक्तिगत सुखसुविधा हासिल गर्न पाइयोस् भन्नेमा थिएनन् भन्ने शंका पनि उब्जाएको छ। यतिबेला आएर बाबुरामले कलेजहरूमा पढाउन गरेको नौटंकी, छोरीलाई विद्यावारिधिका लागि गराइएको तामभmाम र प्रचण्डका छोराको पारसीकरण हेर्दा त्यस्तो लाग्छ।

वर्गसङ्घर्षप्रति नै खराब दृष्टिकोण लिएर अघि बढेको पात्रबाट आउने सिर्जनाको परिणति दुर्घटित हुनुशिवाय के हुन्छ ? उपन्यासको मूल पात्र सञ्जय भन्छ-

आतङ्ककारी र क्रान्तिकारीका बीच चिनियाँ पर्खाल छैन। यी दुईबीच सानो लक्ष्मण रेखाले मात्र फरक छुट्टिएको हुन्छ। त्यो लक्ष्मणरेखा नाघ्ने काम भयो- आतङ्ककारी बन्छ। त्योलक्ष्मणरेखाभित्रै रह्यो, क्रान्तिकारी बन्ने हुन्छ। (पृ. ४५) लेखकको यो दृष्टिकोण सही मान्ने हो भने सत्ता र जनताले उत्पन्न गरेको श्वेत र लालआतङ्कको सीमा पनि रौंबराबर मात्र छ! यहीँ छ दृष्टिदोष। यहीँ छ दृष्टिभ्रम।

उपन्यासमाउपकथाकारूपमावर्णितकोलकाताको रुकुमटोलको कथा भने धेरै सत्य र यथार्थमा आधारित छ। जीविकोपार्जनका लागि कोलकाता पुगेका हर्के घर्तीहरू, शरीरभरि जुम्रा, निद्रा र फोहोरमैलो शरीर लिएर ती हर्के घर्तीहरूकोमा पुगी आश्रय लिएर बसेका जनार्दन र लोकेन्द्रहरू अनि कोलकातामा नेपाली बहादुर चौकीदार र रिक्सावालहरूको दर्दनाक कथा र जनार्दन र लोकेन्द्रहरूको वर्ग परिवर्तनको कथाले लेखक एक हदसम्म जनयुद्ध र वर्गसङ्घर्षप्रति इमानदार बन्न खोजेका हुन् कि भन्ने देखाउँछ। हर्केको भतिजो वीरबहादुर जनसेनामा भर्ती हुन नेपाल फर्किएर युद्ध लड्दालडदै सहिद भएको छ। हर्केको छोरो चक्रे पनि जनसेनामा भर्ती भएर सहिद भएको छ। तर रुकुमका तिनै हिजोका जुम्रे जनार्दन र लोकेन्द्रहरू मन्त्री भएपछि बिरामी श्रीमतीको उपचारको अपेक्षासहितपुगेको सहिदको बाबु हर्केलाई बेवास्ता, अपमान र तिरस्कार गरिन्छ किनकि यो प्रतिक्रान्तिको राम्रो उदाहरण हो। लोकेन्द्र र जनार्दन साक्षात पात्र पनि हुन् उनीहरूले वर्ग बदलिसकेको कुरा पनि सत्य हो।

वास्तवमा १० वर्षसम्म जनयुद्धमा सामेल भएको हर्के बिरामी श्रीमती लिएर फेरि कोलकाता फर्किन्छ र चौकीदारी सुरु गर्छ। कोलकातामा हर्केकी श्रीमतीको मृत्युको घटना जीवन्त छ। यतिबेला हजारौं हर्केहरू युद्ध लडेको घाइते शरीर र पारिवारिक विघटनको पीडा लिएर अरबको खाडीमा मरिरहेका छन्। यो अवस्था जनयुद्धका कारण नभएर युद्धका नाइकेहरूको वर्गविचलनका कारण भएको हो।

उपन्यासमा प्रेम, धोका र यौनको उहापोह छ। शर्मिला अनुराधाकी मिल्ने साथी हो। उसलाई पनि उसको प्रेमी विपीनले धोका दिएको छ। ऊ पनि विष खाएर मर्न लागेकी थिई, अनुराधाको सहयोगले उपचारपछि बाँचेकी छे। उता ग्लुमी सन्डे गीतको संगीतमा 'उदास शनिबार' कविता भन्छ सञ्जय। यसको अर्थ हुन्छ चर्चित उदास आइतबार (ग्लुमी सन्डे) कविता को सामान्यीकरण हो। यसको अर्थ युद्ध लडेर घाइते भएको सञ्जय पनि आन्तरिक रूपमा विक्षिप्त बन्दै गएको हो कि भन्ने संकेत देखिन्छ।

जनयुद्धमा लागेका योद्धाको पलायन अर्को कथा सञ्जयको साथी जगत र पूर्णिमा नर्सको हो। प्रेमको आरम्भमै फोटाहरू हेर्नासाथ पूर्णिमाले नै सेक्स प्रस्ताव राख्छे। ऊ बिहे गरेपछि पार्टी छोड्न कर गर्छे जगतलाई। पार्टी नछोड्ने भएपछि पूर्णिमा छोरो लिएर माइत जान्छे। जगत गएर सम्भmाएर ल्याउँछ। माओवादी र सरकारबीचको वार्ता विफल भएपछि २१ महिना गिरफ्तार परेर छुट्छ जगत। बेलायत भिसाका लागि निवेदन दिन्छे पूर्णिमा। जगत पनि खुसी भएर स्वीकार गर्छ। पहिला पूर्णिमा गई बेलायत, पछि छोरो लिएर जगत पनि जान्छ अर्थात् क्रान्तिमा लागेको एउटा योद्धा बेलायत पलायन हुन्छ श्रीमतीसँगै। जानुअघिजगतश्रीमतीको ह्यान्ड ब्यागमा कन्डम भेट्छ। आमासँग सोध्दा मावली गाउँको जनक दाइ हुन् भनेकी रहिछे पूर्णिमाले। जगत बेलायत गएपछि पूर्णिमाको म्यासेज आउँछ राजीवको। उसैसँग होटेलमा गएको देखेर रन्डीबाजीको कुरा उठाएपछि डिभोर्स माग्छे जगतसँग। जगत डिभोर्स दिन्छ र छोरो लिएर फर्किन्छ। यताको सबै घरजग्गा जनकलाई बेचिसकेकी हुन्छे पूर्णिमाले। सबैतिरबाट धोका पाउँछ जगत। नेपाल फर्किंदा माओवादी नेताहरू सम्भmौता गरेर गृहमन्त्रीको हेलिकोप्टरमा राजधानी आएको पाउँछ जगत।

पूर्णिमा चरम उपभोक्तावादीछे, यावत् जीवेत सुखम् जीवेत्, ऋणम् कृत्वा घृतम् पिवेत। सेक्सलाई पनि ऊ त्यसरी नै लिन्छे। यहाँ पनि लेखकले आफ्नो आदर्श घोलेका छन् पूर्णिमामा। भष्म भुतस्य देशस्य पुनरागमनम् कुत (शरीर खरानी भएपछि पुनः फर्किंदैन। (७६) यो उपकथालाई हेर्दा क्रान्तिमा लागेका कमरेडहरूको समग्र जीवन युद्ध, यौन र खराब संगतका कारण अस्तव्यस्त भएको संकेत दिन्छ। तर समग्र जीवन ध्वस्त बनाएर के पाए क्रान्तिकारीहरूले भन्ने निराशा जगाउन लेखक सफल भएका छन्। यो राम्रो सन्देश होइन। यो पूर्णिमाको नभएर लेखक रवीन्द्र श्रेष्ठको दर्शन हो। उनको जीवन हेर्दा पनि त्यही देखिन्छ।

सञ्जयको गाउँको यात्रारोचक छ। यो कथाको अन्तिम यात्रा पनि हो नायकको। यो यात्रामा पनि धेरै उपकथाहरू जन्मिएका छन्। उसले गाउँको यात्राका क्रममा बाटामा भन्छ- उसको साथी शाही सेनामा थियो। उसले युद्ध कसले जित्छ भन्ने प्रश्नमा भन्छ- युद्धमा यो वा त्यो पक्षले जित्छ भन्नु भ्रम मात्रै हो सञ्जय, जो बाँच्यो, उसले जित्यो। जो मर्‍यो, उसले हार्‍यो। अहिले उसका कुरा नै ठीक लाग्न थालेको छ। ती मर्ने साथीहरू सायद हारे। ती मर्ने सेना प्रहरीका नेपालीहरू पनि हारे। बाँचेका हामी सबैले जित्यौं। यो सञ्जयको साथीको होइन, सञ्जयको आदर्श वाक्य हो, पलायनवादीहरूले सोच्ने पनि यस्तै हो।

पुस्तकमा नारीवाद पनि हाबी छ। मालेमावादबाट वैचारिक स्खलन भएपछि नारीवाद, क्षेत्रवाद, जातिवादको वर्चस्व देखिनु पनि स्वाभाविक हो। सञ्जयले आफ्ना हजूरबाका दुईवटा श्रीमती रहेको र गाउँका जिम्मुवाल बाजेका पाँचवटी श्रीमती थिए भनेर व्याख्या गर्दा नारीवादी चेतना भएकी शर्मिलाभन्छे- म पनि तीनवटा केटा बिहे गर्छु।... अनि तीन दिन लाग्ने सञ्जयजीको घर पुग्न मेरो आफ्नै घरैघरमा बास बसेर जान पाइनेहुन्छ।...द्रौपदीले पाँच भाइ राख्न हुने मैले किन नहुने ?(पृ. ९१)

सञ्जय थप्छ, कुन्तीले पाण्डुसँग नभएर अरूसँग यौनसम्बन्ध राखेर पाँच पाण्डव र सूर्यसँग सम्बन्ध राखेर दानवीर कर्ण जन्माएकी थिइन्। तारा, अहिल्या र यशोधरा पनि एक पति मात्र भएका कन्या होइनन्।

यात्राकै क्रममा पूर्वछापामारकल्पनाले बाल्यकालमै छापामार बनेको कथा आउँछ। उसलाई कथाकारले यसरी बोल्न लगाएका छन्- अब फेरि बन्दुक बोक्न मन लागेन दिदी। (पृ १०३)योद्धाहरू युद्धबाट थाकेका छन् भन्ने सन्देश दिन यो उपकथा जोडेका छन् कथाकारले।

छापामार महिलाले पहिला खसी काट्दा नछिनेको र पछि राँगो ढालेको कथाले नारी योद्धाहरू पनि पुरुषभन्दा कम छैनन् भन्नेसन्देश दिएको छ। उपन्यासमा महिला र सौन्दर्यका बारेमा पनि विरोधाभासपूर्ण कुराहरू छन्। पार्टीप्रशिक्षणमा पुगेकी र चुरा, पोते, लाली लगाउने कुराको विरोध गर्ने एक नेत्रीका बारेमा चर्चा गरेका छन् स्रष्टाले। प्रशिक्षणमा कुरा उठ्छ- कमरेड बादललाई ढाल्ने महिला यिनै हुन्।

ती महिलाले टीका र चुराको विरोध गर्छिन्। छापामार महिलाहरू मन नलागीनलागी टीका, चुरा फुकाल्छन्। फाल्छु भन्दै लुकाएर राख्छन्। ती नेत्रीले भने महँगो मेहेन्दी लगाएको देख्छन् छापामारहरू। व्यङ्ग्य गर्छन् नेत्रीप्रति। उता छापामार महिलाहरू क्रान्तिको भविष्यको कुरा नगरेर नेत्रीसँग फुन्टिवाङ जाने बाटोमा पुरुष लिंग भएको धारो र सहरका टुँडालहरूमा यौनाकृति भएको कुराको प्रश्न राख्छन्। छापामार युवतीहरू भन्छन्, हामी त्यस्तो उमेरकाहुन्थ्यौं, जुन उमेर सुन्दरताको उमेर हुने गर्छ। राम्री हुन कसलाई पो रहर हुँदैन र ? अलिकति राम्रो हुन हामीले आफ्नो प्राणको बाजी लगाएर पाउने त्यो सय रूपैयाँबाट केही बचत गर्दा ती ठूला कमरेड नेत्रीलाई किन टाउको दुख्यो, हामीले बुझ्न सकेनौं। (पृ. १०६)

युद्धको मोर्चमा जानुअघि छापामारसँग प्रेम भए पनि सिँगारिन नपाएकी एउटी छापामार युवतीका बारेमा कमान्डरको भनाइ यस्तो छ- म सहिद भएँ भने खाल्डोमा पुर्नुअघि अमर कामरेडलाई मलाई रातो टीका र कानमा टप लगाइदिन भन्नु है ? मोर्चामा जानुअगाडि मलाई एकजना बहिनीले भनिन्। (पृ. १०६) यी वार्तालापहरूले के प्रमाणित गर्छ भने लेखक शृङ्गारका साधन र सौन्दर्यको विषयलाई कि पूरै भ्रष्टीकरण गर्न चाहन्छन्, कि त यसमा एकरत्ति ज्ञान राख्दैनन्। एकपल्ट जनयुद्धरत माओवादीको पोलिटब्युरो सदस्य भइसकेको व्यक्तिलाई यति सामान्य ज्ञान पनि छैन भनेर कसरी भन्नु ? यो जानीबुझी गरिएको जनयुद्ध स्थापित नयाँ यथार्थको भ्रष्टीकरण हो। त्यस्तै युद्धमा लामबद्ध कमरेड कल्पनालाई बलात्कार गर्ने सेनाको व्यक्तिलाई सेनाकै कमान्डरले गोली हानेर उडाइदिएको घटना (पृ. १०८-९) लेखकको वर्गदुश्मनप्रतिको उदारभाव राख्ने दृष्टिकोणको अभिव्यक्ति हो। जनयुद्धमा लामबद्ध कयौं महिलालाई सामूहिक रूपमा बलात्कार गरेर आँखा निकालेर हत्या गर्ने दुश्मनलाई मित्रशक्तिजस्तो लाग्ने देखाउनुमा पनि स्रष्टाको भ्रमपूर्ण वर्गदृष्टिकोण अभिव्यक्त हुन्छ।

वर्गसङ्घर्षमा इमानदारीपूर्वक लागेकाहरूको जीवन तहसनहस भएको छ। तर यो वर्गसङ्घर्षमा नलागेका तर छेउछाउमा रहेकाहरूको जीवन सानासाना प्रयत्नहरूबाटै बदलिएको छ। उपन्यासमा उपकथाका रूपमा दुईजना युवकको सुखी जीवनको कथा आएको छ सूर्य र चन्द्रको। जागिर र टपरटुइँया राजनीति हुँदै ठेक्कापट्टा, गुन्डागर्दीको बाटो हिँडेको व्यक्ति सङ्गठनको सहारा लिएर जापान पलायन हुन्छ। केटी सप्लाई गर्ने होटेल खोल्छ र संसारभर त्यसलाई विस्तार गरेर छिट्टै धनी बन्छ। यो पनि समाजको एउटा भ्रष्ट यथार्थ हो। यो आंशिक मात्र हो, समग्र यथार्थ होइन।

यात्राका क्रममा आफ्नो विगत सम्भिmँदै र आफूलाई आफ्नै कमरेडले बलात्कार गर्न लागेको सन्दर्भ भिmक्दै कल्पना भन्छे-एक दिन राति सेन्ट्री बस्ने बेलामा संजोगले ऊ र म सँगै पर्‍यौं। त्यही बेला उसले बन्दुक देखाएर बलात्कार गर्न खोज्यो। मेरो बन्दुक पनि उसैले कब्जा गरेको थियो। मलाई के गरुँ, के नगरुँ भयो। मैले उसलाई किन बन्दुक देखाउनुपर्‍यो, म मानिहाल्छु नि यस्तो सुनसान बेलामा भनेर फकाएँ। उसले पहिला लुगा फुकाल भन्यो। मैले लुगा फुकालेको जस्तो गरेँ। उसले बन्दुक भुइँमा राखेर लुगा फुकाल्न थाल्यो। त्यही बेलामा उसको बन्दुक टिपेर पायर गरेँ। ऊ त्यहीं ढल्यो। (पृ.१० ९) महान् जनयुद्धले सिर्जना गरेको नयाँ यथार्थ र बदलिदिएको जीवन र मृत्युको नयाँ परिभाषाको चरम भ्रष्टीकरण हो। यो भ्रष्टीकरणलाई गम्भीर रूपमा लिने हो भने स्रष्टा चरम प्रतिक्रियावादी र दुश्मन कित्ताका घोषित हुनसक्छन् र वर्गसङ्घर्षले यस्ता भ्रष्टहरूमाथि निर्मम कारबाही गर्छ।

समग्रमा भन्दा रवीन्द्र श्रेष्ठका नाममा बजारमा सार्वजनिक भएको उदास शनिबार पुस्तक योजनाबद्ध रूपमा महान् जनयुद्धको भ्रष्टीकरण हो। जनयुद्ध नेपाली समाजको अर्धसामन्ती, नवऔपनिवेशिक अवस्थाको अन्त्य र समाजमा भएका सबैखाले असमानता, अन्याय, अत्याचार र शोषण-दोहनको अन्त्य तथा समानतामूलक समाज निर्माणका लागि भएको समग्र युद्ध थियो। जनयुद्धले समाजका धेरै पक्षमा रूपान्तरण ल्याएको छ तर त्यो लक्ष्यमा पुग्न सकेको छैन। जनयुद्धले पुरातन चेतनाहरू ध्वस्त बनाइदिएको छ र विश्वकै जनतामा पछिल्लो पछि उच्च र नयाँ चेतना विकास गरिदिएको छ। वगसंघर्ष जारी छ। लेखकले भनेजस्तो समग्र रूपमा पतीत, भ्रष्ट र पलायन छैन।

A novel about war and love नाम दिइएको रवीन्द्र श्रेष्ठको यो पुस्तक ब्रदर बुक्स प्रकाशन प्रालि, काठमाडौँले २०७१ सालमा प्रकाशन गरेको हो।

(२०७१)

नेकपाका दर्जनौं ...

सेक्रेटरी रामबहादुर घलान 'वाटर' लाई प्रहरीले बुधबार गिरफ्तार गरेको छ। विपीनलाई ललितपुरको भmरुवारासी र घलानलाई हेटौँडा उपमहानगरपालिका १४ बाट गिरफ्तार गरिएको थियो। प्रहरीले आफ्ना जिल्लास्तरीय नेतालाई बिनाकारण पक्राउ गरेको भन्दै उक्त पार्टीका केन्द्रीय सदस्य तथा नारायणी ब्युरो इन्चार्ज मिलनले बिनासर्त रिहाइको माग गरेका छन्। बुधबार प्रेसविज्ञप्ति जारी गर्दै मिलनले जनश्रम गरिरहेको बेला पक्राउ गरेको भन्दै घलानलाई तत्काल रिहा नगरे त्यसबाट उत्पन्न हुने परिस्थितिको जिम्मेवार प्रहरी प्रशासन हुने भन्दै चेतावनी दिएका छन्।

यस्तै उपत्यका विशेष ब्युरो इन्चार्ज प्रज्वलले पनि विज्ञप्ति जारी गर्दै पक्राउ गरिएका आफ्ना नेता-कार्यकर्ताको रिहाइको माग गरेका छन्।

यस्तै काठमाडौँको प्रदर्शनीमार्गबाट पक्राउ नेकपा निकट अखिल (क्रान्तिकारी) का महासचिव प्रकाश शाहीलाई अहिलेसम्म रिहा गरिएको छैन। बुधबार दिउँसो नेपाल मानविकी क्याम्पसको एकाइ सम्मेलन सकेर बाहिर निस्किनेबित्तिकै शाहीलाई प्रहरीले पक्राउ गरेको थियो। शाहीसँगै क्रान्तिकारीका केन्द्रीय सदस्य ललित विक र जिल्ला सदस्य रवीन केसीलाई पनि प्रहरीले पक्राउ गरेको थियो। अखिल (क्रान्तिकारी) ले आफ्नो सङ्गठनका महासचिव प्रकाश शाही, केन्द्रीय सदस्य ललित विक, त्रिचन्द्र एकाइ अध्यक्ष रवीन केसीलगायतलाई प्रहरीले अपहरण शैलीमा गिरफ्तार गरेको भन्दै बिनासर्त रिहाइको माग गरेको छ। सङ्गठनका अध्यक्ष चिरञ्जीवी ढकालले बुधबार विज्ञप्ति जारी गर्दै खुल्ला रूपमा सङ्गठनको सम्मेलन चलिरहेकै बेला प्रहरीले बिनाकारण पक्राउ गरेको भन्दै तत्काल रिहा नगरे सङ्घर्षका कार्यक्रम घोषणा गर्ने जनाएका छन्। ओली-दाहाल सरकार गठनसँगै राजनीतिक आस्थाकै आधारमा आफ्नो पार्टीका नेता-कार्यकर्तामाथि दमन र धरपकड बढिरहेको नेकपा स्रोतले बताएको छ। नेकपा र उसका जनवर्गीय सङ्गठनहरूका खुला सभासम्मेलनहरूमा समेत सरकारले हस्तक्षेप गर्दै आएको छ।

विवादित अरुण ...

पर्दै आएको छ। हाल सो आयोजना भारतको एउटा व्यापारिक कम्पनीलाई सुम्पने सरकारी तयारी देखिन्छ। भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको वैशाख २८ गतेदेखिको नेपाल भ्रमणका क्रममा अरुण ३ परियोजनाको शिलान्यास गर्ने कार्यक्रम तय गरिएको छ। नेपाल सरकारले आफ्नै सदनलाई छलेर, आफ्नै संविधान मिचेर, दलहरू, अदालत र कर्मचारीतन्त्रलाई दबाबमा राखेर उक्त आयोजना भारतलाई सुम्पने धृष्टता गरिरहेको छ। अरुण ३ मा ठूलो राष्ट्रघात भएकाले उक्त सम्भmौता खारेज गर्न र नेपालले आफ्नै लगानी र पहलकदमीमा निर्माण गर्न हामीले माग गर्दै आएका छौं। नेपालका प्रम केपी शर्मा ओलीको भारत भ्रमणमा शिलान्यास स्थगित हुनुलाई हामीले सकारात्मक रूपमा लिएका थियौं। उक्त आयोजना कब्जा गर्नकै लागि भारतीय प्रम नरेन्द्र मोदी नेपाल भ्रमणमा आउन लागेको जगजाहेर छ। नेपाली जनताको व्यापक विरोध हुँदाहुँदै पनि सरकारले अरुण ३ भारतलाई सुम्पेको महाकाली सन्धिभैँ अर्को राष्ट्रघात नगर्न सचेत गराउँछौं। सरकारले नेपालको प्राकृतिक सम्पदा विदेशीलाई सुम्पेर कुर्सी जोगाउने धृष्टता गर्दछ भने हाम्रो पार्टी त्यसको विरुद्ध सशक्त सङ्घर्षमा उत्रन बाध्य हुनेछ। देशभक्त राजनीतिक दलहरू, नेपालको स्वतन्त्रता चाहने नागरिक, देशभक्त सबै शक्तिहरूलाई राष्ट्रिय स्वाधीनताका लागि पहलकदमी लिन र संयुक्त सङ्घर्षको पहल गर्न पनि हामी हार्दिक अनुरोध गर्दछौं।

क्रान्तिकारी पत्रकार ...

जनतालाई दास बनाइरहेको भन्दै आफूहरूको लडाइँ स्वतन्त्रताको लडाइँ भएको बताए।

सम्मेलनमा नेपाल पत्रकार महासङ्घका केन्द्रीय महासचिव रमेश बिष्टले महासङ्घ र क्रान्तिकारी पत्रकार सङ्गठनसहितको पत्रकारको मोर्चाबीच भएको सहमति कार्यान्वयन हुने विश्वास व्यक्त गरे। कार्यक्रममा माओवादी केन्द्रबाट विद्रोह गरेका नेता विश्वभक्त दुलाल आहुति, प्रेस चौतारीका उपाध्यक्ष विश्वमणि सुवेदी, प्रेस युनियनका महासचिव अजयबाबु शिवाकोटी, प्रेस सेन्टरका उपाध्यक्ष बलराम थापा, पत्रकार विनोद ढंङ्गेल, क्रान्तिकारी पत्रकार महासङ्घका अध्यक्ष इन्द्र रावतलगायतको उपस्थिति रहेको थियो।

त्यस्तै उक्त सङ्गठनले नेपालको सामाजिक रूपान्तरण तथा जनपक्षीय पत्रकारिताको विकासमा आफ्नो लेखन तथा सिर्जनात्मक कार्यमार्फत महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याएकाले रातो खबर प्रकाशनगृह प्रालिका निर्देशक गुणराज लोहनी, भmपेन्द्रराज वैद्य, दिल साहनी, मोहन गिरी, तक्मा केसी र दीपेन्द्र रावललाई सम्मान गरेको छ। सम्मेलन शनिबार सुरु भई सोमबार सम्पन्न भएको थियो।

राष्ट्रघात र ...

नेपाल बन्दलाई समर्थन गरेका छन्। मङ्गलबार प्रेसविज्ञप्ति जारी गर्दै नेता किराँतीले सरकार र नेकपाबीच वार्ता हुनुपर्ने धारणा पनि व्यक्त गरेका छन्। उनले विज्ञप्तिमा भनेका छन्, 'नेत्रविक्रम चन्द नेतृत्वको नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (नेकपा) महान् जनयुद्धद्वारा स्थापित क्रान्तिका मुद्दाहरू कार्यान्वयन गर्न सङ्घर्षरत राजनीतिक सङ्गठन हो। तर चारु मजुमदारको रगत पिउने ज्योति वसुको भूत सवार खड्ग ओली सरकारले नेकपामाथि अघोषित प्रतिबन्ध लगाएर त्यसका नेताहरूविरुद्ध मुद्दा हाल्ने, गिरफ्तार गर्ने, बेपत्ता पार्नेजस्ता जघन्य दमन गरिरहेको छ। माओवादी कम्युनिस्ट मास्ने दलाल पुँजीवादी राज्य दमनविरुद्ध नेकपाद्वारा आयोजित 'नेपाल बन्द कार्यक्रम' लाई नीतिगत समर्थन गर्दै नेपाल सरकार-नेकपा वार्ताका लागि आह्वान गर्छ।'

प्रहरीले विद्यार्थीको हात भाँचे

■ रातो खबर संवाददाता/काठमाडौं

अखिल (क्रान्तिकारी) का केन्द्रीय सदस्य राजन बस्नेतलाई प्रहरीले निर्मम शारीरिक यातना दिएको जनाइएको छ। डेरा गरी पढ्न बसेको अवस्थामा बिनाकारण प्रहरीले पक्राउ गरी शारीरिक तथा मानसिक यातना दिएको बस्नेतको पारिवारिक स्रोतले बताएको छ। शुक्रबार बस्नेतका परिवारजन सिन्धुली जिल्ला प्रहरी कार्यालयको हिरासतमा भेट्न जाँदा प्रहरीले निर्मम कुटपिट गरेको र हात भाँचिएको अवस्थामा देखिएको थियो।

उनलाई वैशाख ८ गते सिन्धुलीको हरि हरपुरगढी गाउँपालिका ६ स्थित कौडाडाँडाबाट प्रहरीले गिरफ्तार गरेको थियो। उनलाई नेकपा निकट

विद्यार्थी सङ्गठनमा आबद्ध भएकै कारण प्रहरीले पक्राउ गरी हिरासतमा राखेको बताइएको छ। आफ्नो पार्टीप्रति आस्था राखेकै आधारमा बस्नेतसहित अन्य २ जनालाई पनि प्रहरीले गैरन्यायिक ढङ्गबाट गिरफ्तार गरेको भन्दै नेकपा सिन्धुलीले आपत्ति जनाउँदै बिनासर्त रिहाइको माग गर्दै आएको छ।

भ्रष्ट शिक्षकलाई कालो मोसो

■ रातो खबर संवाददाता/काठमाडौं

शैक्षिक बिकृति र विसंगीका विरुद्ध लामो समयदेखि संघर्ष गर्दै आइरहेको नेकपा निकट अखिल (क्रान्तिकारी)ले सुर्खेतमा एक शिक्षकमाथि कार्वाही गरको छ। जिल्लाको दशरथपुरमा रहेको जनप्रिय विद्यालयका प्रधानअध्यापक यादव अधिकारीलाई बुधबार अखिल क्रान्तिकारीले कालोमोसो दलेको हो। यादवले विद्यालयमा मनोमानि तरिकाले शुल्क बृद्धि गरेको र विद्यालयमा आर्थिक हिनामिना गरेको अखिल क्रान्तिकारीले वताएको छ। पहिले पटक पटक चेतावनी दिदा

पनि प्रअ अधिकारीले अटेर गरेकोले कार्वाही गर्नुपरेको क्रान्तिकारीले जनाएको छ।

नियमित

क्रान्तिबिउ छर्दै राज्य

प्रकाश अधिकारी

राज्य आफ्नो घरमा काम गरिरहेका राजनीतिक आस्थाका बन्दीहरूलाई दमन गर्ने बाटोमा लागिपरेको छ । राज्यले आफ्नो हर्कत देखाइराखेको छ । निरीह जनतालाई दमन गर्ने कार्यले अझ जनतामा विद्रोहको भावना बढ्छ भन्ने हेक्का राज्यसँग हुनुपर्ने हो । अझ यो सरकारका प्रमुखहरू नै आज जुन स्थानमा आएका छन् तिनीहरू तत्कालीन सरकारको दमनको प्रतिरोधमा आफूलाई झन् दृढतापूर्वक उभ्याउँदै निरन्तर परिवर्तनको आस्थालाई आत्मसाथ गरेकै कारण वर्तमान स्थितिमा आइपुगेका हुन् । परिवर्तनको बाटोलाई छेक्न सकिन्न भन्ने कुरा बुझ्दाबुझ्दै पनि राज्य किन दमनकारी भएर आउँदैछ ?

राज्य क्रान्तिको बिउ छर्दैछ । आफ्नो गरेर खाँदै गरेका जनतालाई घर छाड्न बाध्य बनाएर अझै अरू क्रान्तिकारीलाई गोलबन्द बनाउन लागिपरेको छ । पुच्छरमा आगो लगाएर हनुमानलाई छाडिदिँदा लङ्का जलाएर सिध्याएको कथा पढेका नै थिए । तर पनि आज राज्य घरमा बसिरहेका क्रान्तिकारीलाई घरबाट बाहिर निकाल्दै समाजका सबै क्रान्तिकारीलाई गोलबन्द बनाउँदैछ । सुतेर क्रान्तिकारी बन्नेहरूलाई पनि गतिशील बनाउँदै गएको छ । बस्तीबस्तीमा क्रान्तिकारीलाई पुऱ्याउने दायित्वलाई राज्यले पूरा गर्दैछ । क्रान्तिकारीलाई पनि आफ्नो वर्तमान कार्यभार बढेको महसुस राज्यले गराएको छ । क्रान्तिकारीलाई गतिशील बनाउने चालक शक्ति राज्य बनेको छ । चट्टान फोरेर पीपल उम्रिएझैँ राज्यले दमन गरेर क्रान्तिकारी रोकिन्न । क्रान्तिकारीहरू एक्लै हुँदा पनि आफ्नो आदर्शलाई बचाउँदै दृढतापूर्वक राज्यको दमनका विरुद्धमा उभिन्छन् । क्रान्तिकारीले आफूलाई भएको दमनमा झन् स्पातिलो बनाउनेछन् । देशको मालिक जनता हुन् । जनताको आवश्यकतालाई आफ्नो मूल नारा बनाउनेहरू जनताको घरघरमा पुग्छन् । पोको पारिएको महान् क्रान्तिकारी बिउलाई राज्य आफैँले छर्दै हिँडेको छ । सुतेका जनतालाई जगाउने क्रान्तिबिउ छरेर राज्यले आफ्नो खुट्टामा आफैँ बन्चरो प्रहार गरिरहेको छ । टाउकोमा क्रान्तिमशाल जलाएका क्रान्तिकारीले राज्यले दिएको दमनमा अझै चम्किलो राँको बनेर जनतालाई आफ्नो अधिकारको ज्ञान दिँदै सुन्दर भविष्यमा डोऱ्याउनेछन् ।

समाज भनेको सम्बन्धको जालो हो । समाजमा व्यक्ति एउटा अलग्गै रहेको हुन्न । ऊसँग अनेकौँ मानिस जोडिएका हुन्छन् । मानिसको सम्बन्धलाई हेर्ने हो भने व्यक्तिले विशुद्ध समाजको पात्रविशेषको भूमिका मात्र पूरा गरेको हुन्न । समाजका सदस्यसँगै समाजको गतिमा आएको परिवर्तनमा आफूलाई समाहित गरेको हुन्छ । राजनीतिले समाजको परिवर्तनको गतिलाई समातेको हुन्छ भने क्रान्तिकारीले वर्तमान वैज्ञानिक आवश्यकतालाई आत्मसाथ गर्दै समाजको परिवर्तनमा आफूलाई उभ्याएका हुन्छन् । क्रमिक विकासको गतिलाई तोड्दै छलाङको गतिमा समाज विकासलाई स्वीकार्दै आफ्नै जीवनकालमा वैज्ञानिक परिवर्तन निम्त्याउने अभिलाशासहित क्रान्तिकारीहरूले आफूलाई अगाडि सारेका हुन्छन् । समाज आफैँमा सङ्घर्षको प्रतीक हो । समाजका सदस्यले झन् आफूलाई सङ्घर्षमा अब्बल साबित गराउनेछन् । परिवर्तन देख्ने युगीन मानिसले

> lj/f]wLnfO{bdg ug{xf]g, hgtfsf]dg lhTg]sfo{qmd cufl8 ;f/L lj/f]wL lsQfnfO{cf^gf]lsQfdf ;dflxt u/]/ dfq lj/f]wL lsQfnfO{l;Wofpg ;S5 . d'Vo s'/f hgtfsf]rfxgf / O R5f xf]. h;n]hgtfsf]cfjZostf k'/f ug{;S5 p;}n];dfhsf]g]t[Tj ug{xf].

राज्यको दमनमा आफूलाई रक्तसञ्चार गराउँदै सबै जनताको निरासामा बलिदानपूर्ण कथा सुनाउँदै जनता जगाउँदै समाजमा परिवर्तनको भविष्यलाई सुनिश्चित गराउन क्रान्तिकारीले आफूलाई जस्तोसुकै चुनौतीको सामना गरेर आफ्नो क्रान्तिकारी आदर्शलाई बचाउँदै समाजमा आफ्नो अलग पहिचान स्थापित गर्नेछन् । पदार्थमा परिवर्तन आन्तरिक कारणले मात्र हुने होइन, बाहिरी कारण पनि अनिवार्य भएर आउँछ । क्रान्तिकारीको सामाजिक सम्बन्धलाई क्रान्तिमा बदल्नका निम्ति राज्यको दमन अनिवार्य बाहिरी कारण हो । राज्यको दमनलाई झेल्दै विश्वमा युगपुरुषको जन्म हुन्छ । उसले आफ्नो युगलाई नै बदल्छ ।

राज्यले दमन गरेर समस्याको समाधान खोज्नु भनेको बिस्तारै आफ्नो विरोधी कित्ताको सङ्ख्या बढाउनु मात्र हो । परिवर्तनलाई रोक्ने होइन, आआफ्नो गतिमा बग्न दिएर मात्र हाल गर्ने हो । राज्यले आफूलाई सही साबित गराउन सक्यो भने त्यहाँ आफ्नो विरोधि शक्तिको कुनै गुन्जायस नै हुन्न । विरोधीलाई दमन गर्ने होइन, जनताको मन जित्ने कार्यक्रम अगाडि सारी विरोधी कित्तालाई आफ्नो कित्तामा समाहित गरेर मात्र विरोधी कित्तालाई सिध्याउन सक्छ । मुख्य कुरा जनताको चाहना र इच्छा हो । जसले जनताको आवश्यकता पूरा गर्न सक्छ उसैले समाजको नेतृत्व गर्ने हो । त्यसो हुँदा जनताको आवश्यकता पूरा गर्न लाग्ने हो भने राज्यमा कुनै पनि विरोधी कित्ताको जन्म हुँदैन । तर आवश्यकता पूरा गर्न छाडेर दमन गर्नेतिर लाग्ने हो भने झन् यहाँ क्रान्तिकारीमा ऊर्जा पैदा हुन्छ । क्रान्तिकारीले क्रान्तिकारी सङ्कटलाई समातेर राज्यविप्लव गर्ने हो । मुद्दा सबैको साझा हो । जसले पूरा गर्न सक्छ उसैले समाजको नेतृत्व दिने हो । देशमा भएको असमानतालाई हेर्ने हो भने क्रान्तिकारी सङ्कट आउन लागेको छ । गैरराष्ट्रवादीहरू राष्ट्रवादी मुखुन्डो लगाएर देखापरेका छन् भने पुँजीवाद दलाल पुँजीवादमा विकास भएको छ । राज्य आफ्नो इसारामा भन्दा पनि अरू कसैको इसारामा राष्ट्रवादी बन्दै दलालमा परिणत भएको छ । देशको निकास यस्तो दलाली राष्ट्रवादबाट सम्भव छैन । गाउँगाउँमा विविध नामको शोषण बढेको छ । आफूले मत दिएर चुनेको व्यवस्था आफैँलाई घाँडो भएको अनुभूति बढेको छ । जतातत‌ै जनताको चाहनाभन्दा पनि सीमित मानिसको चाहनाले स्वार्थ पूरा गरेको छ । बैधानिक लुटतन्त्र मच्चिएको छ । यस्ता गलत कार्यको विरोधमा उत्रने र राज्यमा सुशासनको माग गर्नेहरूले आफूलाई बलियो बनाउने बेला आएको छ । विकृतिका विरुद्ध बोल्ने क्रान्तिकारीले आफूलाई सर्वत्र छर्दै देशमा भएको सबै विकृतिको अन्त्य गराउन लागिपर्नुपर्छ । देश निर्माणको महान् यात्रामा समाहित गराउँदै सधैँ जनताको आवश्यकतालाई आफ्नो आवश्यकता ठान्दै आफूलाई प्रज्वलित गराउँदै जनताको मन र मस्तिष्कलाई जित्दै सन्निकट भविष्यमै सुन्दर समाज स्थापना गराउन लागिपर्नुपर्छ । आफ्नो जीवनकालमा सुन्दर संसार सजाउने ध्येयको साथमा आफूलाई अविचलित बनाउँदै क्रान्तिको बिउले जुन ठाउँमा मिल्छ त्यहीँ फुल्नुपर्छ । आफूलाई जनतामा लगेर सत्य साबित गराउनुपर्छ ।

क्रान्तिकारी ट्रेड यूनियन...

काकालाई सम्मान गरिएको थियो । सम्मेलनको अध्यक्षता महासङ्घका संयोजक अमर झाँक्री, सञ्चालन विजय दर्नाल र स्वागत मन्तव्य गोकुल दाहालले गरेका थिए ।

सम्मेलनले ट्रेड युनियन महासङ्घको नयाँ केन्द्रीय कार्यसमिति गठन गर्ने जनाईएको छ । प्रत्येक वर्ष मे १ तारिख अर्थात् वैशाख १८ का दिन नेपाललगायत विश्वभरि नै अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक दिवस मनाउने गरिन्छ । सन् १८८९ मे १ देखि संसारभर यो दिवस मनाउन थालिएको हो । रुसी अक्टोबर क्रान्तिबाट स्थापित सोभियत सङ्घले मजदुरहरूको ८ घन्टा काम, ८ घन्टा मनोरञ्जन र ८ घन्टा आरामको नारा लागू गरेको थियो । पहिले मजदुर दिवस मजदुरहरू र साम्यवादीहरूले मात्र चाडका रूपमा मनाउने गरेको भए पनि अहिले प्रत्येक देशका सरकारहरूले नै उक्त दिनमा सार्वजनिक बिदा दिने गरेका छन् ।

जनगणतान्त्रिक समाजका भेला–सम्मेलन सम्पन्न

रातो खबर संवाददाता/काठमाडौँ

रोल्पा-काठमाडौँ जनगणतान्त्रिक सम्पर्क समन्वय समाजको प्रथम जिल्ला सम्मेलन शनिबार काठमाडौँमा सम्पन्न भएको छ । 'रोल्पाली एकता र वैज्ञानिक समाजवादी व्यवस्था प्राप्तिका लागि प्रथम जिल्ला सम्मेलन' मूल नाराका साथ उक्त सम्मेलन सम्पन्न भएको हो ।

सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्दै राष्ट्रिय जनपरिषद् नेपालका प्रमुख तथा नेपाल कम्युनिस्ट पार्टीका स्थायी समिति सदस्य सन्तोष बुढामगरले रोल्पालाई जनयुद्धले विश्वमा चिनाउन सफल भएकाले त्यहाँको इतिहास र विरासतलाई जनगणतान्त्रिक समाजले उचाइमा उठाउनुपर्ने बताएका छन् । सामन्ती सत्तालाई जनयुद्धले किनारा लगाएको मौका छोपेर संसदीय दलाल पुँजीवाद हाबी भएकाले अबको क्रान्ति संसदीय दलाल पुँजीवादी व्यवस्थालाई विस्थापित गर्दै वैज्ञानिक समाजवादी व्यवस्था स्थापना अबको आवश्यकता भएको बताए । यस्तै जनगणतान्त्रिक सम्पर्क समन्वय समाज नेपालका सल्लाहकार अध्यक्ष तथा नेकपाका केन्द्रीय सदस्य मकर गुरुङले एकीकृत जनक्रान्तिको बाटोमा सबै एकजुट भई अघि बढ्नुपर्नेमा जोड दिए । यस्तै अखिल नेपाल महिला सङ्घ (क्रान्तिकारी) का केन्द्रीय अध्यक्ष तथा नेकपाकी केन्द्रीय सदस्य बन्धु चन्दले क्रान्तिकारी भूमिकामा जनगणतान्त्रिक समाजको भूमिका महत्वपूर्ण भएकाले नवनिर्वाचित समितिलाई पूर्ण कार्यकाल सफलताको शुभकामना दिइन् ।

सम्मेलनमा सम्पर्क समन्वय समाजका संरक्षक सुमन्ती रोकामगर, सम्पर्क समन्वय समाजका वरिष्ठ उपाध्यक्ष सुरेश अधिकारी, मगर मुक्ति मोर्चा नेपालका महासचिव इन्द्रकुमार घर्तीमगर, सम्पर्क समन्वय समाजका राप्ती ब्युरो संयोजक प्रकाश बस्नेतलगायतले शुभकामना मन्तव्य दिएका थिए ।

सम्पर्क समन्वय समाजका संयोजक रणबहादुर पुनमगरको अध्यक्षतामा सम्पन्न सम्मेलनमा आयोजक समितिका वरिष्ठ सदस्य सन्तराम पुनमगरले स्वागत मन्तव्य दिएका थिए भने आयोजक समिति सदस्य हुकुमबहादुर मल्लले सम्मेलनको सञ्चालन गरेका थिए । सम्मेलनले रणबहादुर पुनमगरको अध्यक्षतामा ४ जना पछि थप गर्ने गरी २७ सदस्यीय रोल्पा काठमाडौँ जनगणतान्त्रिक सम्पर्क समन्वय समाज गठन गरेको छ । कार्यसमितिको उपाध्यक्ष लालबहादुर सुनुवार, सचिव हुकुमबहादुर मल्ल, सहसचिव मञ्जु सुनुवार र कोषाध्यक्ष अस्मिता घर्तीमगर रहेका छन् । यस्तै सदस्यहरूमा शान्तराम पुनमगर, ज्ञानेन्द्र घर्तीमगर, बमबहादुर पुनमगर, बाबु घर्तीमगर, अंमृत गिरी, नामबहादुर घर्तीमगर, जीवन पुनमगर, कमला बुढामगर, माया रोका, दिपेन घर्तीमगर, कलसिंह पुनमगर, दिलप्रकाश रोकामगर, आकाश घर्तीक्षेत्री, कमल विक, दिलप्रकाश पुनमगर, झुमा पुनमगर, खगेन्द्रकुमार ओलीलगायत रहेका छन् । यसैबीच दाङ काठमाडौँ सम्पर्क समन्वय समाजको भेला मङ्गलबार काठमाडौँमा सम्पन्न भएको छ ।

यसैबीच शनिबार दाङ काठमाडौँ सम्पर्क समन्वय समाजको प्रथम जिल्ला सम्मेलन सम्पन्न भएको छ । सम्मेलनले भरत बुढाथोकीको अध्यक्षतामा २१ सदस्यीय जिल्ला समिति गठन गरेको छ जसको उपाध्यक्षमा माधव वसियाल, सचिवमा आकाश भण्डारी, सहसचिवमा लालमती चौधरी र कोषाध्यक्षमा सीता भण्डारी रहेका छन् । यस्तै सदस्यहरूमा रितु केसी, प्रभा ओली, तारा ओली, पुष्कर डाँगी, जीवन चौधरी, टीकाराम बस्नेत, गणेश डाँगी, विनय चौधरी, नकुल शाही, सुनीता केसी र जीवन उदासी रहेका छन् । यस्तै सम्मेलनले सल्लाकार समिति पनि गठन गरेको छ जसको अध्यक्षमा राजेश रसाइली छन् भने सदस्यहरूमा कृष्णा आचार्य र देव परियार रहेका छन् ।

यसैबीच बर्दिया काठमाडौँ सम्पर्क समन्वय समाजको प्रथम जिल्ला सम्मेलन मङ्गलबार काठमाडौँमा सम्पन्न भएको छ । सम्मेलनले पूर्वविद्यार्थी नेता केशव सन्जेलको अध्यक्षतामा १३ सदस्यीय जिल्ला समिति गठन गरेको छ । जसको उपाध्यक्षमा दानबहादुर कुमाल, सचिवमा रतन चौधरी र कोषाध्यक्षमा विमल थापा रहेका छन् । सदस्यहरूमा करण कुमाल, गीता थापा, किरण चौधरी, सुरेश थापा, जनक थारूलगायत रहेका छन् । यस्तै सम्पर्क समन्वय समाज भोजपुर-काठमाडौँको पनि प्रथम जिल्ला सम्मेलन सम्पन्न भएको छ । सम्मेलनले रक्षाकुमार राईको अध्यक्षतामा जिल्ला समिति गठन गरेको छ । जसको उपाध्यक्षमा साकिला राई, सचिवमा युवराज राई कोषाध्यक्ष साङ्गेना राई रहेका छन् । यस्तै सदस्यहरूमा लक्ष्मीका राई, सुजीता राई, सुवास राई दिलीप राईलगायत रहेका छन् । सम्मेलनले सम्पर्क समन्वय समाजको सल्लाहकारमा दीपक भट्टराईलाई चयन गरेको छ । यस्तै रामेछाप-काठमाडौँ जनगणतान्त्रिक सम्पर्क समन्वय समाजको संयोजकमा शङ्कर श्रेष्ठ चयन भएका छन् ।

छिटो, छरितो, भरपर्दो, सरल
सस्तो दरमा डकुमेण्ट, पार्सल तथा कार्गो नेपालको हरेक ठाउँमा पठाउनु परेमा यती एअरलाइन्समा सम्पर्क गर्नुहोला ।

सम्पर्क: ०१ ४४८६१५७, ०१ ४४६५८८८ Ext. १०४, ११८,
Yeti Airlines
You come first
www.yetiairlines.com
Yeti Airlines operates 7 Jetstream-41 advanced turbo prop aircrafts catering to widest network sectors every day.
Yeti Airlines Domestic Pvt. Ltd. Corporate Office: Tilganga, Kathmandu, Tel: 4465888 Fax: 4465115 Reservations: 4464878 (Hunting Line), Kathmandu Airport: 4493901 Email: reservations@yetiairlines.com
•Bhadrapur: 023-455232•Biratnagar: 021-536612•Tumlingtar: 029-575120•Janakpur: 041-520047•Bharatpur: 056-523136•Pokhara: 061-464888•Bhairahawa: 071-527527•Nepalgunj: 081-526556•Dhangadi: 091-520004
For any service suggestions, call 977-1-4465888 (Ext. 621) or email us at feedback@yetiairlines.com

निर्देशक : **गुणराज लोहनी**, प्रवन्ध निर्देशक : **भिमप्रसाद चापागाई**, सम्पादक : **अशोकप्रसाद सुवेदी**, प्रकाशक : **रातोखबर प्रकाशन गृह प्रा.लि.**, कार्यालय : बागबजार, काठमाडौँ, email: ratokhabar@gmail.com, website : www.eratokhabar.com, मुद्रण : सुजल अफसेट प्रेस, बागबजार, काठमाडौँ